

About the Book

The author in this book explores the Indo-Greek linguistic and cultural relations as important foundations for the studies of classical languages and classical cultures. This area of enquiry is important and relevant in our times when we are looking for the multipolar, multicultural models for understanding the world which were actually the natural way of living for the people of the antiquity. Prof. Andreas Katonis takes us to a journey in the area of enquiries related to historical linguistics, related areas of culture studies and lures us for understanding the studies of classical languages and cultures as beaconing lights for the future of humanity.

About the Author

A.L. Katonis was born in Hungary. He graduated in Classical Philology from ELTE University (Budapest). Since 1989 he lives in Greece where he wrote his PhD in Historical Phonology.

He studied, besides Greek and Latin, Theoretical and Historical Linguistics, Speech Science and Indo-European Linguistics in ELTE University, in the University of Athens and in the Freie Universität in Berlin, Germany.

He retired from the Italian Department of the Aristotelian University of Thessaloniki, Greece, in 2016. Currently he is a Visiting Professor at the Greek Chair of the Jawaharlal Nehru University of New Delhi, India.

A.L. Katonis

Culture and Classical Languages

Langers

Culture and

Classical Languages

Essays and Interviews

MRP: ₹ 350.00
(Inclusive of all taxes)

9 789385 478857

 Langers International Pvt Ltd
Books for Languages

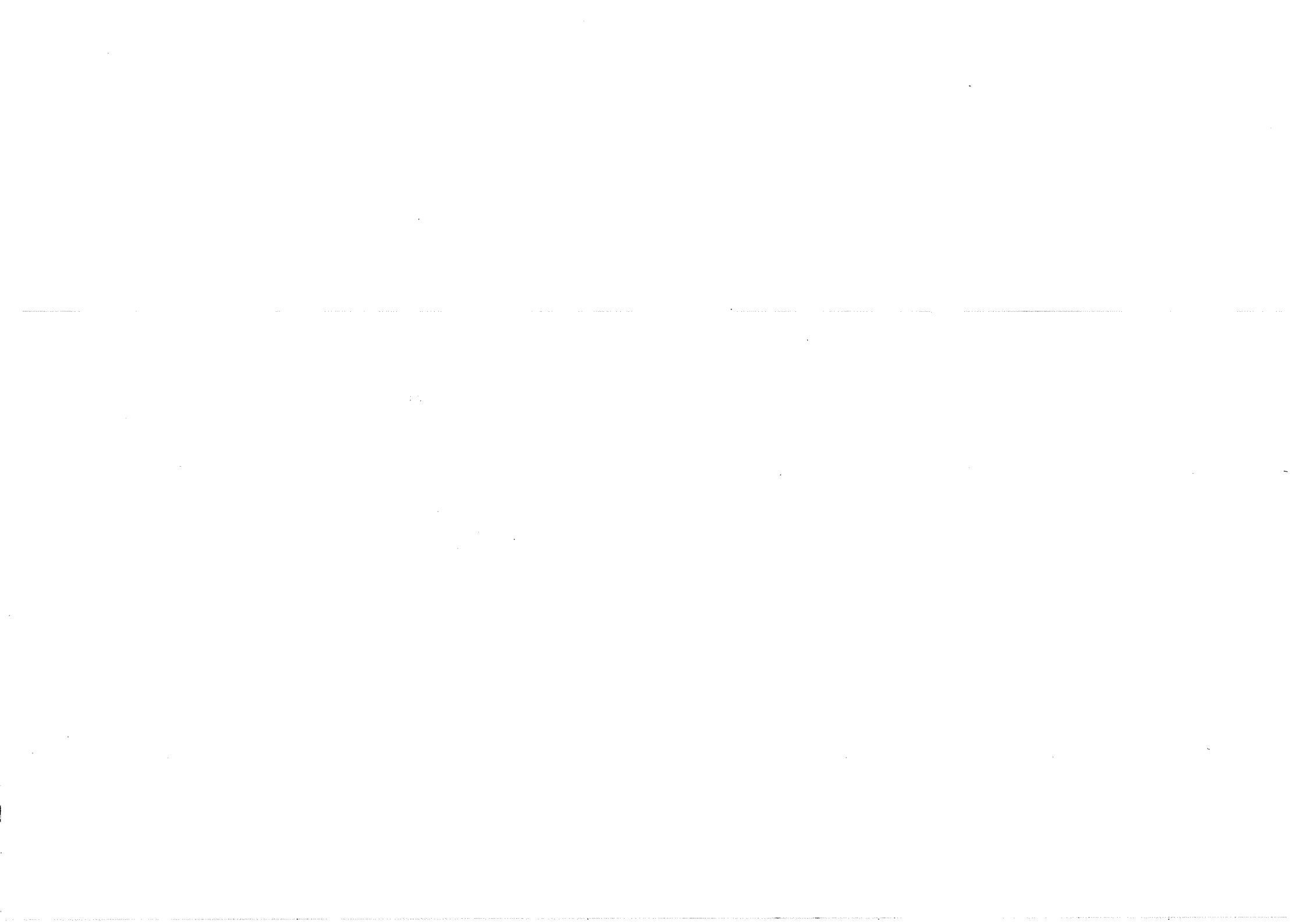
at No. K-2, 4565/16, Daryaganj, New Delhi-110002 (INDIA)

I. +91(11) 23260253

mail: langers@ymail.com, Website: www.langers.in

 Langers

A.L. Katonis

Culture and Classical Languages

Essays and Interviews

A.L. Katonis

 Langers International

Published in India by

Plot No.K-2, 4565/16, Daryaganj, New Delhi-110002 (INDIA)

Tel. +91(11) 23260253

E-mail: langers@ymail.com, Website: www.langers.in

Branches

• Ahmedabad • Bengaluru • Chandigarh • Chennai • Dehradun • Guwahati
• Hyderabad • Jaipur • Kochi • Kolkata • Lucknow • Mumbai • Patna • Ranchi

© Author

ISBN: 978-93-85478-85-7

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the publishers.

Edition: 2018

Printed at:

Preface

Ancient Greece and India have a lot of common roots which go back to the Proto-Indo-European layer of our cultural and civilisational past. To a large extent the modern times in the Sixteenth Century Europe begin with a fresh intellectual engagement with the Greek knowledge whether directly by readings of old Greek texts available in Greek or by reception of old Greek philosophical ideas through various Latin texts. Arabic also was an important source for reception of old Greek ideas. This was the period of Europe when it was undergoing multifaceted revolutions in terms of evolution of new ideas, new forms of cultural expressions along with consolidation of its politico-economic footage in lands hitherto not directly known to the Europeans. This expansion of the dimensions of the physical world along with the encounters with the old Greek ideas received through various linguistic sources provided impetus for new paradigms of knowledge. This became even historically more pertinent as the then monolithic structures of thoughts and social structuration often failed to establish cohesion in the context of the new ideas and new encounters with peoples living in various parts of the world. The commercial and intellectual endeavours since the Sixteenth Century changed the world and laid the foundation for a lot of scientific, technological and social evolution continuing till our times.

Along the path of this evolution of Europe, which to a large extent has determined the course of socio-politico-economic organizations of the contemporary world, another civilisational encounter of Europe with India also played an important role. The direct interaction of Europeans with India produced the idea of a possible Indo-European culture dating back to the antiquities of various contemporary cultures like that of India, Iran, parts of Middle-East, Russia, Greek and several such others. This idea of Indo-European appeared to have long historical and linguistic traces of human existence on our planet. As it was being primarily traced for comprehending newer realities before the Europeans, foliage of lived or living cultures, cultures transformed or amalgamated into other forms started unfolding. A history of human existence along with nature and various forms of linguistic and literary aesthetic expressions started unfolding before the humanity. This provided impetus to scientific queries and technological innovations as well. Strange it may seem to some, we may have to accept that medicine, mathematics, philosophical enquiries and formulations on logical presentations of facts through language as found in the texts of old tongues helped in the evolution of science in our times. The dreams and cultural expressions since times immemorial in these languages provided the wings to the application of science for technological innovations. And among such intellectual-commercial endeavours, the study of classics and classical languages became very important as they not only provided the access to the sources of valuable knowledge but also surmised a commonality of varied historical and linguistic processes.

India and Greece became two important sources of knowledge based on enquiries in such a scenario. Obviously Sanskrit and Greek as carriers of the knowledge of these two people became centres of intellectual enquiries. As these two languages appeared to share common roots, their shared features, with their subsequent separate evolutions also became important subjects of enquiry. Numerous scholars have worked in these fields and copious volumes have been produced on these areas of knowledge. This book attempts

to add some more points in this field of knowledge. Along with this, the author studies the Indo-Greek linguistic correlations as well in this book. Though a lot has been written on linguistic similarities of the languages of these two peoples, in recent times there has been little enquiry of the direct links between them. The author traces the life and works of a Greek scholar of the Eighteenth Century who worked in India and lived in Varanasi and contributed to the foundation of the modern day Greek scholarship on India. In the first three essays, Prof. Katonis discusses some foundational aspects of the Indo-European studies with focus of learning and teaching of several issues related to Greek, Sanskrit and of classical languages in general. Here the word classical languages is used in its old meaning – and for the understanding the principal arguments of the author, we should avoid other debates on the meaning and usage of the word ‘classical’ for some ancient languages of the Indo-European family of languages. In the fifth essay of this book, some more issues related to the classical languages and their cultural imports have been discussed. In the sixth essay, the author has studied the life and works of Hatzidakis, an important scholar of the area of enquiry in this collection of essays. It is important to know about such scholars who have been historically very significant and yet little is known in our times about them. This is so perhaps because their contributions have been laid down in a language which is less spread in our times. In the seventh essay, the author expresses his concerns and views about the contemporary contempt for disciplines of Humanities within some real contexts. The eighth essay is a continuation of such ideas as it provides concrete framework in which they may be implemented in the context of teaching of Greek, Latin and Sanskrit as classical languages. The ninth contribution in this volume comprises two parts which have similar content in two different languages – Hungarian and Greek. In both these interviews, Prof. Katonis discusses about his concerns and importance of learning and teaching of classics and classical languages in our times.

It is obvious that this volume will enlighten us regarding various aspects of classics, classical culture, classical languages and their importance in contemporary times. In the Twenty first Century, when we tend to break away from the established structures of the institutionalised governance models of nation states, we are again at the threshold of another phase of our search for newer models for understanding and re-structuring the world. In this context, once again the knowledge systems of the antiquities of Indo-Greek cultures become relevant as they have evolved with acceptance, rather celebrations, of multiplicity and multipolarity. It is not surprising that even for some of the latest developments in the fields of Artificial Intelligence and Computer Sciences, we look forward (or ‘backward’) to the grammatical studies undertaken in these ancient languages, handed to us with a variety of rich debates on several issues extremely relevant in our times. I hope this book will encourage and lead us towards discovering several such layers of the knowledge of the past which have the potentialities to open up brighter avenues for the future.

Sushant Kumar Mishra

28th November, 2018

Centre for French and Francophone Studies

Jawaharlal Nehru University

New Delhi-110067

Contents

1. Greece and Greek, India and Indian within one another	7
2. Approaching Classical Languages: Considerations On Method	13
3. Sanskrit and Greek: Two foundational languages. A comparison	268
4. Greek Indologist Dimitrios Galanos	40
5. Culture and Classical Languages	52
6. Three Honours given to Hatzidakis by pre-war Hungary	62
7. Humanities	79
8. Teaching Ancient Greek, Latin and Sanskrit: A Proposal for the Atelier Spyrou Vassileiou, Athens	88
9. Two Interviews for the periodical of the Greek diaspora in Hungary. “From New Delhi through Athens to Budapest”.	
(a) Από το Νέο Δελχί στην Βουδαπέστη μέσω Αθηνών	93
(b) Új-Delhiből Athéner keresztül Budapestre	104

Greece and Greek, India and Indian within one another¹

Summary: Unlike the happy days for classical studies and traditional linguistics (end of the 18th through the whole 19th c.) such studies are not very popular today. Yet, as a restricted interest shows, all the hope is not lost. I would like to contribute to this issue and to show that exactly in countries like India, Greece, Iran and Italy, a crisis of this kind is unjust and injures both scholarship and the rich cultural heritage of these countries.

I remember once to have attended a lecture where the speaker said “the nature of our matter [*i.e.* of Classics] involves that the one month we discuss problems of *e.g.*, canalization in antiquity, the other month we ask ourselves what we should profit from such studies and if there is any point in these studies at all. Unlike the lucky days when classical studies and traditional linguistics happily completed each other (end of the 18th through the whole 19th c.),² researches of the kind are not very popular today. Our world is too material, and even Greece has some problems in confronting the better periods of its past. Yet, as this conference, too, shows, all the hope is not lost.

Two years ago, exactly at this university (JNU), when I had the privilege to read a paper at the IAHA Congress, it was Romila Thapar, who, as the first speaker of the first plenary session, in her contribution “Recognising History from the Early Past” tried to dissipate the deep-rooted misconception according to which Indian thinking is not enough sensitive to the past of the country.³ She brought examples from Vedic literature down to Ashoka, and even from oral tradition. Obviously, a cultural heritage of this kind cannot be ignored. I’d like and to show that exactly in countries like India, Greece, Iran and Italy, the crisis we experience, perhaps not fatal, is not only unwelcome but injures both scholarship and the rich past of these countries.⁴

With regard to history - the main concern of ISGARS which cooperates with the Greek Chair of the JNU, as we read it in *Yavanika* (11, 2008) -, as far as I can see, there is an increasing insight and understanding in India which realizes that the knowledge of previous epochs, events, achievements helps to understand the present and also contributes to a better self-knowledge. One of the constituents is understanding Indian history. Greek and Roman writers give a helping hand: especially Greek historiography is quite rich in such details. I would like to that it pays to study these authors *in original*. This was in Ancient

1. Paper read at the International Seminar “Greece beyond Greece”, JNU, April 2010.
2. This is what one finds *e.g.* in Freund’s *Triennium Philologicum* (1906, 3rd ed.), very clearly delineated where attacks as early as in the 2nd half of the 19th c. are not ignored either. The attackers are accused of *foolish blindness* (“törichte Verblendung”), and the firm belief is expressed that classics would resist to any action of this kind (p. 13). Classical philology is confined in this manual to Greek and Roman classics. A parallel, more linguistically orientated German practice, usually under the label *Indogermanistik*, tries, until this day, to keep a common approach to the Greek-Roman tradition alive, adding the Indo-Iranian one, as well as others related. I believe that the synonymous English label *Comparative Philology* is a useful term.
3. The 20th International Association of Historians of Asia, 14-17 November 2008.
4. The present writer published a respective paper (2008) where the need and prospects of the cooperation among the scholars in India, Greece and Italy is suggested.

Greece so: history began well before Herodotus, but it was Herodotus who, perhaps for the first time, remarked that he had collected data so that they should not be forgotten. Since then, many things happened in that country, important for itself, and often also for the rest of the world. As late as in our days, they may remark in Greece that in some important ethnic issue some people may be “ignorant of history” (ανιστόρητος).

U.P. Arora postulates an “urgent need” of a reappraisal of the Greek and Roman tradition related to India (cf. *Yavanikā* 1, 1991 : 2). One cannot but agree with him when he remarks that “The reliance on translation is risky” (*Yavanikā* 2, 1992 : 94). This is a principle, more general than just a detail in approaching the Indian history only. One remembers the Italian pun “traduttori - traditori” (=“translators are traitors”). Indeed, ideally, one should work always from originals. And all is not history proper. A poem may be important as art, but also as a source. Translations, especially a prose translation of a poem, like those of the Homeric epics e.g., completely - and unfortunately, also necessarily - ignoring e.g., the metrics is an unwanted insult against the real nature of those works. Such renderings, otherwise indispensable, should be only an aid in the process of approaching the primary sources.

Quoting Herodotus as the beginning of registered history in Greece is a commonplace but I might connect discussing the respective passage to a philological issue in order to show how important correct understanding is and how different originals and renderings, still correct, may be. Herodotus’ work begins like this: “What Herodotus the Halicarnassian has learnt by inquiry is here set forth: in order that so the memory of the past may not be blotted out from among men by time [...]”.⁵ This, compared to the original, makes clear that “history” (in Herodotus’ idiolect “historiē”) is not ‘history’ exactly but ‘an inquiry’, a ‘research’, and that this is ‘published’ - the noun used, “apodeixis”, means literally ‘setting forth’, ‘publication’ - in order that the memory rests. Also, the construction “mēte ... mēte” (‘neither ... nor’) of the original, a parallel constructing quite common in Greek, is left out. One could argue, pros and cons, according to one’s scholarly aims, if this is a good translation or not. More remote from the original is the rendering by Sélincourt: “Herodotus of Halicarnassus, his *Researches* are here set down to preserve the memory of the past by putting on record the astonishing achievements both of our own and of other peoples [...]” (1972 : 41). The syntax of this rendering is perhaps not the best although it may be more embarrassing that *time* - something important in history - has been left out. Also: the use of “astonishing” is clearly an over-translation whereas the first rendering provides, in this respect, nothing. The original wording, “erga megala” (‘great deeds/events’), lies in between. Moreover, the arrangement of the text into chapters and paragraphs in the Penguin edition is sketchy. This is not only not helpful, this contradicts philology, indeed, scholarly level. With regard to the other points in the rendering, the means of the parallel construction, on the other hand, in a positive form (“both ... and”), is present. This is not to suggest that the rendering by Sélincourt, who was a scholar and a translator, is to be rejected. But in general, I would argue in favour of the sensitivity of philology, and of the critical editions of classical texts (such as the Loeb Classical Library) so that one can easily consult the originals, and of the authoritative translations given there even if their language is sometimes old fashioned. Of course, Loeb Classical Library provides, as do French and German editions, also new translations.

5. The original: “Ἡροδότου Ἀλικαρνασσεύος ἱστορίας ἀποδείξεις ἦδε, ὡς μήτε τὰ γενόμενα ἐξ ἀνθρώπων τῷ χρόνῳ ἐξίτηλα γένηται, μήτε ἔργα μεγάλα [...]” (I, 1, text and translation by A.D. Godley, LCL, I, 1946, pp. 2-3).

One could object that “philology”, with its more or less linguistic implications, is a western contribution. The eastern and the Indian way are different. At first sight, this is correct. It is also a fact that orality, at least in India, remains more important than in the western world. As far as I can see, in the eastern tradition, philosophy and history prevail, and could be considered in the present issue, a superordinate category. Yet, I would like to point to two - in my view - important facts. Although the scholarly term “philology” is Greek and its roots lie in the 2000 year Alexandrine School, what we understand with this word today (i.e. the scientific interpretation of a cultural tradition based on texts available)⁶ is a German invention, we meet a similar text-based practice in India: I mean the Pre-Pāṇinian, and mainly the Pāṇinian practice. Pāṇini may have lived around 400 B.C. (Mylius 1983 : 17) and it is him who established the rules of Sanskrit. This was a restriction to orality - as was the recording of the Homeric epic in Athens under Pisistratus (mid 6th century B.C.) - even if it was not ousted, and more importantly, an intervention in a language used which reminds somehow of Hellenistic Alexandrine philology. This collection of rules is an outstanding achievement in Ancient India, and grammar may, in this way, be considered an independent literary genre (cf. Mylius 1984: 320ff.). It is impressing that in the Western world, it was F.A. Wolf in 1777 who insisted on enrolling as a “scholar of philology”⁷ rather than “theology” (the superordinate term) in Göttingen University, and nine years later, in 1786, Sir William Jones, in his presidential address to the Royal Asiatic Society, compared Sanskrit to Greek and other European languages. This address became a landmark: it initiated not only Comparative Philology but also the scientific engagement in language issues. As a matter of fact, this was the birth of linguistics. Eleven years after his enrolment, and one year after Jones’ address, in 1787, Wolf initiated a tutorial group in “philology” pushing theology aside. This was the formal birth of classical philology. Two marvellous sister disciplines were born at about the same time. Wolf’s science, though Greek- and Latin-centered, began to take an interest also in Indology. This is what Lanman writes, more than 120 years ago: “The results of comparative philology are now so generally incorporated into our modern classical grammars, lexicons, and text-books, that even a slight knowledge of Sanskrit [...] is of great service to the classical teacher in making his instruction interesting and effective. As independent disciplines, moreover, Sanskrit and comparative philology, and the literatures and religions of India, are constantly gaining in importance, so that, for example, Sanskrit is now taught in all but one of the twenty universities of the German Empire” (2004 : V)! If present age, undesirably, provides not the same picture, then this is due to the lack of interest rather than to any difference in the nature or in the essentials of the matter.

This is not the place to discuss in detail the relationship between Classical Philology, Classics or Classical Studies and the somewhat broader German *Altertumskunde*. It is perhaps enough to say that the German tradition took and still takes, in an integrated form, a lively interest also in Ancient India. To prefer either the English or the German scholarship

6. It is the current American usage that stands closer to what I would suggest for “philology” in this paper: ‘the study of literature and of language, and of disciplines relevant to literature and to linguistic sciences’. In the British usage, “philology” is more “the scientific study of the development of language as such or of a particular language”. There is more terminological discussion in Katonis (2008: 122).
7. I.e. with the Latin title “Philologiae Studiosus”. “Philologia”, then, corresponds to German “Philologie” which is more “Classics”, and less ‘linguistics’. From “Philologie”, soon there was a shift towards “Altertumskunde” which, again, could be translated ‘classics’ or ‘classical studies’, but “Klassische Philologie” (Classical Philology) remained in use.

each time to the other, would be unjust but I believe that German philology was more influential in 19th century Europe. Similarly, this is not the place here to deal with the French contribution: I apologize for not discussing their important work.

There are differences and similarities between the Graeco-Roman and the Indo-Iranian world. The latter go well beyond chance coincidences. (Chance coincidences, indeed, are uninteresting for scholarship). The similarities are *structural*. Here, a good deal of the research has already been done. There is no use in ignoring these results. Scholarship should not be influenced by expediencies. A mutual approaching is desirable. *I argue in favour of studying the respective traditions, if possible, without medium languages, i.e. I argue in favour of more familiarity with the written sources.* What exists in written form and not only, is both of considerable extent and of importance. Let's again remember Arora: "relying on translations is risky". Such a study is subordinated to chance factors and will never become independent!

There are two more, perhaps not at all minor problems with translations. As I found myself preparing for my IAHA paper two years ago, not everything is available in English. Then, one must have recourse to French or other translations. And some texts or sources have not at all been translated. What is "important" - so that it gets translated - or "unimportant" runs the risk to be arbitrarily established. Values may be set according to the needs of a particular research. It is highly undesirable, in my opinion, that any research gets restricted by such arbitrary factors.

With regard to philology and to terminological questions, allow me to refer to a recent paper on Wilamowitz. Wilamowitz-Moellendorff was a major figure in classical studies. His contribution is well known. I'd like to call attention to an attempt at the interpretation of his unpublished "Introduction to Classical Philology" classes in 1901/1902 in shorthand and in normal script by an unknown student (Ludwig 2009). It was not until 1921 that Wilamowitz published a book under this title. Ludwig's study is a contribution to the "Wilamowitz philology". This, however, and the incredibly rich classes need not interest us this time. Wilamowitz discusses philology (Philologie) repeatedly (e.g., pp. 54.61.65.66.99 etc. according to Ludwig). It appears that "Philologie" was for him - as is still traditionally - a discipline restricted to classical Greek and Latin (Roman) studies ("Gräzistik" and "Latinistik"). None the less he not only underlines repeatedly how "Philologie" tended to evolve into Classical Studies (Altertumskunde) but he also underlines that this was a duty of the discipline (e.g., p. 61). Something like this, indeed, would be a desirable frame also for the studies that undertake to unite the Graeco-Roman and the Indo-Iranian studies, studies that can bring together both western and eastern scholars if interested in a Cultural Triangle as is the object of this international seminar.

To conclude, I would remark - on the evidence of an Indian publication - that *comparison* is at least as familiar in literature as is in linguistics or philology. Chellappan (1985) dedicated a book to studying Shakespeare and Ilango's epos, the *Silappatikāram* in parallel.⁸ He uses the term "comparison" and "comparative method", beginning with the Preface, and further on many times - just like on p. 1 where he acknowledges *comparison* as used by "all sciences" -, and it becomes clear that - like in linguistics - many details appear suitable

8. I am indebted to Prof. Manickam Solayan (Principal of Sri Venkateshwara College, Thanjavur, Tamil Nadu, India) for calling my attention to this comparative study.

for comparing among which one group may consist of structural but not of archetypal similarities, and some others might have, or at least it may be asked if they have, a common source. Both quests are important also in linguistics. I refer back to William Jones: what he initiated more than two hundred years ago was not only the beginning of the scientific engagement in language issues (the birth of linguistics), this discipline is frequently called *comparative philology*. I think that the overlappings and the terminological uncertainties in the domain defined by "philology" - "literature" - "linguistics" are understandable. Uncertainties perhaps not unwelcome. These are sister disciplines and their mutual cultivation through the cooperation of scholars responsible for them is desirable. The one discipline should respect the other, and so should the respective representative scholars. This is the opinion and the wish, at least, of the present author.

References

- Chellappan, K.
1985 *Shakespeare and Ilango as Tragedians*. Thanjavur: Tamil University Press.
- Freund, W.
1906 *Triennium philologicum oder Grundzüge der philologischen Wissenschaften*. Stuttgart: Wilhelm Violet.
- Katonis, A.L.
2008 Indo-Graeco-Italica: Ideas on an international cooperation project in Classics, Linguistics, History, Archaeology, and related topics based in India. *Journal of Indian Ocean Archaeology* 5 : 122-126.
- Lanman, Ch.R.
2004 *A Sanskrit Reader*. Text, Vocabulary and Notes. Delhi: Motilal Banarsidass (First published: 1884).
- Ludwig, W.
2009 Ulrich von Wilamowitz-Moellendorffs unbekannte Vorlesung "Einleitung in die Philologie". In: *Studien zur Philologie und zur Musikwissenschaft*. Hrsg. von der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen (*AdW* 7, Phil.-Hist. Kl. N. F. Bd. 7, Sammelband I), pp. 53-102.
- Mylius, K.
1983 *Geschichte der Literatur im Alten Indien*. Leipzig: Philipp Reclam.
- Sélincourt, A. de
1972 *Herodotus*. The Histories. Translated by A. de S. Revised, with an introduction and notes by A.R. Burn. Harmondsworth etc. : Penguin Books (©1954).

Approaching Classical Languages: Considerations On Method¹

Summary: The Ancient World bequeathed remarkable cultures and, together with them, their unique languages to posterity. Among these, the most important are the Greek, the Roman and the Indian world, and Greek, Latin and some of India's tongues respectively. Two disciplines are competent to approach the languages of these cultures, as well as any other language of any culture: philology and linguistics.

No one will deny the major importance of Greek, but in linguistics, which will be our main concern, it is perhaps better not to establish an evaluative scale because every language (like every respective culture) can add some details to the whole, that others may not. Linguistics should not be confused with grammar which is also an important kind of engagement in language. As contrasted with the first, a discipline developed in modern times, grammar has ancient roots both in Greece and in Rome. In India, grammatical tradition seems even to be one of the greatest among the spiritual achievements of that country. But traditional grammar, an effective aid when learning a second language, is prescriptive and is, principally, unable to discover the inherent systemic character of a language as well as its changing disposition. Linguistics, on the contrary, is descriptive and its main task is, exactly, to give explanations. *Grammar* is a familiar concept in linguistics too, but it has an entirely different feature in linguistics: it is the *competence* each normal native speaker possesses, provided that he or she had acquired one or sometimes more native languages by the 5th to the 7th year usually. *Competence*, which resembles the earlier Saussurean *langue* in the distinction *langue-parole*, is a dimension introduced by Chomsky in the 1960s, and is a particular instance of the more general process of the acquisition of knowledge (Lyons 1981 : 244[8.2]), a feature which reminds of the respective Indian concept.²

The Chomskyan position, in this way, is part of a philosophical discussion. Traditionally, we speak of *rationalists* (such as Plato or Descartes) and of *empiricists* (such as Locke or Hume). Chomsky sides with the rationalists. Particularly, his approach is frequently called *mentalism*. With linguistics, this is with certainty the half of the reality. The Neogrammarians in the last three decades of the 19th century were more "realistic". Historical linguists or Indo-Europeanists know well how one-sided such an approach is. This writer did much textual research in compiling the Corpus of his thesis. One example should be enough: the geographical name "ΝΕΓΟΠΟΛΙΣ", if it were correct, would provide a further argument for the otherwise frequent intervocalic γ-epenthesis in Greek. The early researchers, G.N. Hatzidakis included, accepted the form. This was the case until Claude Brixhe proved that the reading was incorrect and one had to read the name with *digamma* ("double gamma", "F") as ΝΕΦΟΠΟΛΙΣ, i.e. "Newopolis", 'New Town'. It is remarkable that Karl

1. This essay was first published in the research column of *ELINEPA Online* (Athens, Greece 2006), with some unwanted omissions and shortcomings. The present text is a revised and updated paper. Also published in *Indian Language Review* 3, 2 (July-December) 2017 : 22-37.
2. Recently, the outstanding Indian scholar Kapil Kapoor held a workshop on this issue (19-26 February, 2017) at the Sanskrit Centre of JNU which I was lucky to attend, consecrated to the linguistic tradition in India, to orality and to grammar, underlining several times that - in Indian thinking - through our language we construct reality (Kapoor 2017).

Krumbacher, the “inventor” of the intervocalic gamma-epenthesis in Greek, called by him an “irrational spirant”, was cautious himself in confronting this orthographic case.³

Linguistic science, however, regrettably, finds itself under a double pressure: students of other branches will readily admit – as is the personal experience of this writer in Greek universities – that cultivating the field is not an easy job, and yet, on the other hand, there are numerous self-appointed candidates who, at times, vehemently come out in support of ideas launched by themselves or by non-professional authors. Such representatives of ideas are to be found perhaps in every country of the world. With certainty, both in Greece and India. Emphasis should be laid on the fact that a good command of a language, and even an outstanding native-level mastery, are not equivalent to the technical knowledge necessary to understand a sophisticated system called human language.

It is not accidental that linguists try to avoid labels. There are further reasons: think what the result would be if every self-confident view were accepted. Patriotic enthusiasm in language issues, indeed, is frequent. How would European feeling react if it came to hear that some Indian scholars maintain that the primary homeland of every important European language and civilization is to be placed in India, or, that the “roots of every word are Sanskrit”?⁴ What is called “traditional views about the origin of Yavanas” is not even known either in Greece or in international scholarship. This ignorance is not welcome but

3. See Katonis 2010 I: 77-78. It happened to find even “corrected” readings to be incorrect. Once again, synchrony and diachrony are *not* to be separated. I have attended the courses of the Indo-European Summer School at the Freie Universität in Berlin-Dahlem from 2004 to 2014 for ten years and I do not remember to have heard Chomsky’s name just once despite the fact that sometimes synchronic methods in syntactic analysis like by the Austrian Professor Thomas Krisch were applied. All this shows how important textual criticism in historical questions is, although what I write does not intend to mean that Chomsky is to be rejected. Chomsky’s case shows that in - basically - synchronic approaches to well attested languages his suggestion is working whereas along the *vertical* axis “empiricism” is indispensable. A much more level-headed scholar was André Martinet, editor of the periodical *Word*, one of the greatest linguists of the 20th century, with an important contribution both to synchronic and diachronic linguistics. His encyclopedic work is the “*Économie*”, published in 1955, and republished with additions after his death. This basic problem is discussed by Martinet already in the Introduction to the “*Économie*” (pp. 13-15), and once again in 2005 (pp. 1-2). Mentalism, one would say, is useful where no linguistic evidence exists but to leave the available material unexploited, is unscholarly.
4. A recent book is one of these problematic contributions (Verma 2000). Not only is there a considerable number of annoying printing errors even in Indic words but perhaps most statements postulating an Indian origin are to be rejected. *E.g.*, on p. 35 ff. the Author writes about Sanskrit as the “most primitive of all languages”. (“Primitive”, tends today to mean first of all ‘non-literate’, ‘pro-literate’ whereas Sanskrit, on the contrary, is a *foundational* language, considered a highly developed and a very rich literary language. The A. wants to suggest “primeval” or “primary”). As to the originality of Sanskrit, it has, indeed, innovations in comparison with cognate languages (see unbiased remarks in Lazzaroni 1998 : 102 ff., in Fortson 2004 : 185[10.2.3]; 2010 : 203 : 203[2] and elsewhere, and in Jamison 2004 : 675.677). There is one more serious reason why Sanskrit cannot represent the original linguistic conditions: the protolanguage had at least four laryngeals (*i.e.* glottal sounds resembling /h/) which are not attested in Sanskrit (see for details *e.g.*, Watkins 1998 : 40 ff. and Jamison 2004 : 680). Further, it is certainly not Max Müller (1823-1900) – see A. pp. 35-36 – who is authoritative today but *e.g.*, as to archaeology, J.P. Mallory (1989), as to linguistics O. Szemerényi (1996), M. Meier-Brügger (2003, first published in German, 7th ed. 1999), B. Fortson (2004 : 2010), the contributors to EIEC (1997) in general, and others. This is not the way I am afraid to bring cultures, people and languages together. There is no place for a detailed discussion in a short paper. With regard to the homeland problem, a huge literature exists the A. could have consulted, and for the Greek *ethnè* he might have had a look at M.B. Sakellariou’s works (see a survey of the present writer, as Katona 2000).

the refutation is correct.⁵ The other way round, would Indians and others be pleased, if informed, that in some important European countries the respective languages are thought to be the first and best? Germans think, *e.g.*, that their language has marvelous possibilities in compounding words. This is correct, yet Sanskrit may surpass it. How many of them know this? And how would the whole community feel if they became aware that Hungarian was even considered the unique source for – literally – all the languages of the world, as a “linguist” advocated this cause in the first half of the 19th century? Linguists may realize down-heartedly that with small nations over-compensations arise, with bigger nations a “natural”, indeed “sprawling” pride is in work. But competitions of this kind have nothing to do with unbiased scholarship.

With regard to the remarkable variety of human languages, two points of view are to be taken into consideration: the majority of them can be grouped along a broader or narrower genetic relationship, *i.e.* languages have cognates. Those which have not are, very probably, alone for historical reasons. Apart from linguistic affinity, borrowings among them are also frequent. The English vocabulary is quite rich: this is partly due to the borrowings the most important sources for which are French, Latin, and Greek. To decide which word is a loan-word and which is ancestral, one is supposed to have knowledge of the respective history, political and linguistic, as well as to have recourse to reference books like detailed monolingual and etymological dictionaries. Between synonyms there are always differences in register, *i.e.* in language style. An example of this kind is “marriage” (a loan-word from Middle French) and “wedding” (an ancestral Germanic word). A good knowledge of English implies the correct use of such pairs. French, being a neo-Latin language in origin, may have handed down, again, pure Latin (learned) elements, as well as any of those which French itself received as borrowings (*e.g.*, Celtic words). Orientation within so complicated relations cannot happen by intuition. One is dependent on the linguistic aids of the languages in question, first of all the *etymological dictionaries*.

Coincidences or accidental similarities are always possible. In this rich diversity, again, only methodical approach can help. It would be curious if somebody tried to suggest that English and Korean are related just because the word ‘man’ occurs in both languages with exactly the same meaning (McMahon 1994 : 5), or if somebody else would create a lofty theory for a Hungarian case where the equivalents for ‘writes’, ‘balm’ and ‘Irish’ are exactly the same word: *ír*. In reality, at least two of the three are loan-words.⁶

To decide if words or any other linguistic element is related to an other element marked by resemblance and consequently, whether a group of the respective languages can be united within broader or narrower sets, a number of verifiable similarities are needed. *Systematic* similarities, as a rule, refer both to the phonological (*i.e.* the sound) level and to the morphological one, as well as to other constituents, like the semantic component. It must be underlined that in most cases the history of the respective languages, their literary history and that of the country of their speakers can usefully orientate. This may be important in the case of languages with a considerable time-depth like Greek is.

5. Vassiliades 1995. Cf. *The Indian Historical Review* 32,1, 2005 : 303 (survey by Anupa Pande).
6. Having asked a Korean scholar, McMahon’s issue becomes doubtful. She did not know such a word and asked if this was “nam”, the reversed order, the element found in “Viet-nam”. With regard to Hungarian *ír*, the word meaning “balm” seems to be Ugrian (*i.e.* “genuine”), whereas the homonym meaning ‘writes’ seems to be a Turkic loan. The third meaning is obviously foreign.

A couple of simple examples should elucidate the case. Between English and German, despite the fact that native speakers are unable to communicate without having studied each other's language, there are numerous striking similarities like:

book – Buch, hand – Hand, milk – Milch, son – Sohn, three – drei, six – sechs, mother – Mutter, father – Vater, night – Nacht, and many more.

Semantics, too, is important: if *book* and *Buch* or *three* and *drei* had different meanings, their similarity would probably be meaningless. But they denote the same things. Some of these words can be analyzed further: indeed, two of the kinship terms have a common element: fa-ther – Va-ter, mo-ther – Mu-ter. This is the formant “-ter”, sometimes altered by orthography, found also in English bro-ther and German Bru-der, daugh-ter and Tochter, respectively. Orthographic, and phonological alterations can be explained. These are *shared* features and *regular* and *repeated* correspondences: similarities too numerous to let us assume that they are borrowings. And if they were, the question should be answered, which language was the borrower and under what conditions. The situation is even clearer with Latin and Greek, both of them being more archaic, a feature more important when dealing with historical data: mā-ter and pa-ter in Latin and mā-ter- (Doric) / mē-tēr (Attic) and pa-tēr in Greek.

More considerations can be added: we already may have been convinced that English and German are related (both of them are called Germanic languages) but Latin and Greek also seem to be related. Like:

mother – Mutter, father – Vater etc., we have

Lat. māter – Greek mātēr/mētēr, Lat. pater – Greek patēr, Lat. frāter – Greek phratēr/phratōr (‘brother’) etc.

which show both similarities and – to a minor extent – differences. Both of the latter, however, are systematic.

The words for “mother” begin, in all four languages, with the same sound /m/ whereas the formant “-ter” undergoes slight changes (a feature to be explained, together with the alterations in the vowels, in the fields of English, German and Germanic linguistics respectively). We find both words in Sanskrit: mātār- and pitār-, again with some minor differences, the explanation of which is a task of Indo-Iranian and Indic linguistics respectively. The words for “father” begin, both in English and German with /f/ (“v” is /f/ in German) but with /p/ in Latin, Greek, and Indo-Iranian. This, again, is not by chance. There are other examples for the correspondence of the initial /p/ and /f/ like Latin piscis, English fish, German Fisch, meaning all of them the same aquatic animal. There is no place for more examples but the instances given prove one more feature: they demonstrate not only that there is some kind of systematic relation among these languages but also that English and German are closer to each other (exactly for this reason we can comprise them in a family called “Germanic”) and more distant from Greek, Latin, and Sanskrit, which, on the other hand, again, are closer to each other than to either of the Germanic languages.⁷

These examples provide us with the dimension of time: English and German are two important languages used currently, Latin and Greek were used in the same sense

7. The principles of comparative method with abundant examples (“father” and “mother” included are explained in many textbooks, so in Lyons (1981) on pp. 192 ff. and Fortson 2010 : 1-17.

roughly two thousand years ago. Both of them survive. Surviving Latin is called Italian, which, though not the same, has undeniable similarities with the first. French, Spanish, Portuguese etc. are also surviving daughter-languages of Latin. The similarities are even more conspicuous in the case of Greek: there is no reason to give another name to the language spoken today. It remains ‘Greek’, though it is useful to speak about Ancient and Modern Greek. If we examine the preceding stages of English and German (the first can be traced back until about the 8th century A.D., the second some centuries earlier) we find that systematic similarities are not only existing but are even greater. In other words, they resemble Greek and Latin, and other cognate languages available, more than they do today. Both Greek and Latin, flourishing in Classical Antiquity, again, have their respective past. The case of Latin is restricted in comparison with Greek which has a longer history: the oldest written record extant is a Mycenaean Linear B text dating from the 17th c. B.C. (i.e. about 800 years before Homer!). Again the time factor is important. If we compare earlier dates in both languages we see that similarities are more numerous (and consequently genetic relations are more apparent). Thus, e.g., we find that a postpositive “kwe” (‘and’) existed, like Classical Latin “-que”, in Mycenaean written as “-qe” with the same meaning whereas in Classical Greek this was the enclitic “te” (‘and’). A Mycenaean example is “a-ko-so-ne-qe” (i.e. “axones-kwe”, ‘and axes’, followed by the numeral 50 indicating the quantity). We may remark that a very considerable number of Mycenaean Linear B words belong to inventories. We find Latin “que” e.g., in the first line of Vergil’s Aeneid: “Arma virumque cano” (‘Arms I sing and the man’), and “te” is really frequent in Ancient Greek like “andrōn te theōn te” (Iliad, 1, 544) meaning ‘of men (=heroes, mortals) and gods’. The alteration between kwe and te appears systematic: cf. e.g., Latin quinque and Greek pente (both meaning ‘5’).⁸ We may add Sanskrit panca and Hindi panc which, again, appear systematic /c/ is like “ch” in English *much*). Latin quinque continues in Italian cinque, and Greek pente appears as pende in Modern Greek.⁹ If we examined more data from Ancient Italic and Ancient Greek dialects we would find a much richer inventory proving the relationship. We may remember now the correspondence between Latin-Greek p and Germanic f: ‘5’ appears as “five” in English and “fünf” in German. These numerals are related though other features, being different, need be explained: Gothic fimf and Old Saxon fif may bring them closer. It is perhaps clear now that where written history stops prehistory begins. But the two notions are relative: where there is Latin linguistic prehistory e.g., still Greek written history is effective. Greek, as a fact, has one of the longest known literary histories.

Languages have several levels: phonological, morphological, semantic, syntactic. To establish a genetic relationship, correlations at least in the first three of them are needed. Greek, Latin and Sanskrit provide us with many beautiful examples. Take the verb ‘carry’. This is ‘ferō’ in Latin, ‘pherō’ in Ancient Greek and ‘bharāmi’ in Vedic Sanskrit. Stems (roots) can be marked off as follows:

8. The first *qu* (kw) of the Latin word is an Italo-Celtic innovation and is the product of *assimilation* to the second *qu* (Sihler 1995 : 145[141a].413[389.5], De Vaan 2012 : 509).
9. Italian “c” (i.e. č) from Latin *kw*, is explained as *dissimilation* from classical *quinque*, as this shows well the *dialectic* nature of linguistic development: Latin *quinque* was a product of *assimilation* from IE *penkwe, and the *assimilation* continued in a dissimilated form. For the *dissimilation* cf. Devoto 1966 : 81. Martinet (1955) gives a more complicated explanation using the concepts of “drag-chain” and “push-chain” (pp. 61-62[2.29-30]). There should be no contradiction, and the whole issue in question may be extended into a dynamic dimension, explicable philosophically (to which cf. Katonis 2010 I : 145-150[4.2].177-186[5.7.1.-5.7.2], and Katonis 2014 : 75[4.3]).

Latin: fer- (deriving from “pher-“, think of the actual Modern Greek pronunciation “fero”, ‘bring’, ‘carry’)

Greek: pher-

Sanskrit: bhar-

Two of these have a quite similar past tense (a *Praeteritum Imperfectum* with the Latin term):

é-pher-on á-bhar-am

é-pher-es á-bhar-as

é-pher-e(t) etc. á-bhar-at etc.,

‘I was carrying’ etc. (see Fortson 2010: 92[5.12]).

These forms are “too systematic” to be labelled a borrowing. Borrowings have, much more, an *ad hoc* nature.

The case of Latin is somewhat different:

fer-ē-bam

fer-ē-bas

fer-ē-bat etc.

The ending -bam, -bas, -bat etc. derive from archaic forms of the be-verb: ‘I was’, ‘you were’, ‘he was, and the philosophy of the word-formation strikingly reminds of English: “I was carrying”’.

There are, as is logical, also differences. Latin, though not unrelated, has another ending system explainable within Latin linguistic history, and final -t in Greek (present in Latin and Sanskrit), like in other Greek words as e.g. in leōn (genitive: leontos, ‘lion’), has dropped. Consequently, the optional -n (the *ny ephelkystikon*) in Greek e-pher-e(n) is posterior. On the whole, in the examples above we find *principled* and *repeated* similarities – features which can be explained. To sum up, we may allude to the so-called Neogrammarian doctrine about the scientific nature of sound-laws or rules (the original word is “Lautgesetz”), put forward in 1878. This means that rules for sound correspondences and changes can be set up which always function under the same circumstances. They must cover all cases whether a few or numerous which fall within their scope to be accounted for. (According to the systemic nature of language, these changes may contribute to subsequent morphological changes). If any data should violate the rule and not be explainable by reference to some linguistic principle the rule is invalidated. Then, one of the possibilities is that we have to deal with an intrusive element. The case of loan-words is exactly of the kind. An example is German Pelz (‘fur’). The word is “irregular” because it is a loan-word from Latin pellicius (‘[made of] leather’). The word Fell, on the contrary, is regular as is the cognate English fell (‘animal skin, hide’) showing the f-correspondence. Many textbooks explain this principle like those by Bynon (1977 : 22-23) and Trask (1996 : 224-228). The first declaration dates back to Osthoff and Brugman (1878 : III-XX, mainly XIII-XV). Osthoff and Brugman were professors of Comparative Linguistics and of Sanskrit Philology, the first in Heidelberg, the second in Leipzig.

Linguistics as a science, exists for more than 200 years now. It was exactly the striking similarities between Indian and European languages, and first of all between Sanskrit, Greek and Latin, that gave rise to linguistic investigations after the famous presidential address of Sir William Jones to the Royal Asiatic Society of Bengal in 1786. Jones found that Sanskrit had a “wonderful structure” which he compared with that of Greek. He has formulated what is thought today to be certain: the “affinity [... may] have sprung from some common source which perhaps no longer exists”.¹⁰ Today, the “common source” is labelled by the conventional term “Indo-European”. This term for the parental language, not existing any more, was introduced by the English Thomas Young in a book review in 1813.¹¹ Synonymous German “indogermanisch” goes back to Johann Klaproth who, after a French wording, used this expression in a book in 1823. Traditionally, for a long time, German scholarship used, and still uses today, the term *Indogermanistik*, whereas in the Anglo-Saxon usage *Comparative Philology* tends to replace “Indo-European Linguistics”.

In historical linguistics, one more problem deserves special attention. In Indo-European linguistics one arrives at a hypothetical “initial” stage, the one where an expansion can be hypothesized. One would think at first instance that from that point the historical course of people and languages was unbroken until this day. This is a wrong concept. The first idea was a so-called “Family Tree” suggested by August Schleicher about 160 years ago, literally in a tree form, from the stem (*i.e.* the Proto-Indo-European language) of which the individual languages arrive at a stage he could establish in his time.¹² Critiques to this concept were not late. The “tree diagram” shows very conveniently the relationship between the single languages but it is easy to see that carriers of various languages could meet and separate again in history causing linguistic consequences. Latin and Greek are just two among these. A relatively new concept, that of the *punctuated equilibrium*, *i.e.* a sudden interruption, has been introduced by R.M.W. Dixon in 1977. According to this theory, in linguistic developments an *equilibrium* with *slow* advancement exists provided that no external impacts occur. Dixon worked mainly on minor languages of the Pacific and of Australia. Giannakis (2015 : 73-74.110.132-134) quotes some objections. However, a good example in favour of Dixon seems to be the case of Celtic and Italic (Latin) mentioned by the Celtologist P. Schrijver in his lectures given a couple of years ago in Berlin in the frame of the Dahlem Indo-European Summer School: Latin and Celtic had for a long time a parallel development and, additionally (they form the Italo-Celtic group of languages), were very similar in their phonological and morphological structure. If we have a look at the actual Celtic languages, their phonetic appearance is rather peculiar, in other words, they are - though in a *principled* and *repeating way* - radically different from the other Indo-European languages, and especially from Latin. The Celtic tribes were present in Europe everywhere, from the British Isles to Asia Minor, they invaded even

10. Cf. e.g. Sandys 1908, Vol. II, pp. 438-439, Lyons 1981 : 188-189, Mallory 1989 : 12, Vassiliades 2000: 14, Cavazza 2005 : 28, and Trautman 2015: 5 (with an interpretation on p. 3). We may add that at the time of Jones, and more intensively before him, the biblical concept of the languages was widespread. Jones was under the influence of this tradition, but still his approach is sound. Indeed, the first attempts at reconstructing the protolanguage had as their aim to find the language God had “mixed up” so that the architects of the tower in Babel could not understand each other. The systematic work which followed, with a first major contribution by Franz Bopp, proved that this aim was unrealistic.

11. Cf. Mallory 1991 : 22, and Giannakis 2015 : 23, where he discusses also the German term (pp. 23-24).
12. The Tree in its original form has been published, among others, in Cavazza (2005 : 453). The initial linguistic terminology (“family”, “daughter languages”, “stem” and more), influenced to a great extent by biology, shows the impact of Darwin with whom the linguists of the epoch cooperated.

ancient Rome¹³, and it is a task for the historians to understand why the Celts did not arrive at the idea of establishing a state. In any case, in Schrijver's opinion, it is reasonable to assume that the unquestioned and relatively rapid Roman conquest *interrupted* their normal linguistic development: the conquest brought a *punctuated equilibrium* to their language with serious consequences for the dialects in question. Whatever the historical reality, such facts show that the Chomskyan mentalism is far from being enough to understand linguistic developments. Language most certainly is not only a biological (or psychological, as was preferred earlier) object - language is - as required by its speakers - also a social institution.

One of the tasks of research remains to understand why the Indo-Europeans lost awareness of their common ancestry after the expansion (cf. Dumézil 1993 : 188), or to investigate if they lost it at all. Haudry thinks that perhaps they did not and quotes a passage from Aeschylus' *Persians* which may prove the feeling of affinity (1981 : 124). Atossa, the Persian Queen Mother is speaking: "I dreamed that two women in fair vesture, one apparelled in Persian garb, the other in Dorian attire, appeared before mine eyes; both in stature far more striking than are the women of our time, in beauty flawless, sisters of the same race. As for country wherein they dwelt, to one had been assigned by the lot the land of Hellas, to the other that of the barbarians" (181-187)¹⁴. It is "sisters of the same race" which deserves special attention. The closest linguistic cognates of Greek are exactly the Indo-Iranian languages. Latin may give the impression of being closer but this is due to the fact that both Latin and Greek left a very rich and important literary heritage having fundamentally influenced European and world culture and languages and, that Latin, moreover, under Greek influence, borrowed a most considerable Greek vocabulary and much of Greece's civilization. Once again the difference between ancestral (core) vocabulary and borrowings must be underlined.

The passage is remarkable, nevertheless, linguistics, too, accepts the Roman rationale: *unus testis nullus testis*. However, we can perhaps add something essential to the question: the word Aeschylus uses in line 187 is κληροσ the dictionary definition of which is 'lot', secondarily 'casting by lot'. The case recalls to mind Françoise Bader, the outstanding French Indo-Europeanist, and her ingenious assumptions on the ideological bases of the Indo-European expansion. In her opinion, intellectuals such as the Prehellenic Selloi¹⁵ were charged with assigning appellations to groups before they began their migration. The word κληροσ is familiar from the Athenian Democracy, immediately following Aeschylus the oldest among the three tragic poets, and its afterlife, too, though with a semantic change (*clerus* 'clergy', 'priesthood'), is known.¹⁶ It goes without saying that shaking the lots cannot happen between strangers or even enemies.

13. The known expression *Vae victis* ('Alas for the conquered!') was heard from the Celts in Rome on this occasion. The Romans, in the following almost always victors, brought the expression into general use.
14. English text according to the translation by H. Weir Smyth, *Aeschylus*, I, (LCL, 1922). Italicizing mine.
15. The Selloi (Σελλοί) were worshippers and priests of Zeus, the *chief* God, in Dodone in Western Greece. The word may have some relationship with the name "Hellenes", and the first administrative centre of the Greeks in their country, the ἀρχαία Ἑλλάς, according to Aristotle (cf. GEW I 498-499, DELG 340-341.996).
16. In Bader's original wording: "La dation de ces noms, en une chaîne si structurée, ne peut avoir été le fait que d'intellectuels (comme les prêtres Σελλοί de Dodone), présidant à une organisation des migrations qui n'est que l'un des témoignages de la puissance de pensée des hommes de langues indo-européennes, pensée qui explique l'expansion de celles-ci". To all this, cf. Katonis 2012 : 4.8.23.

One should not forget: in 1777, nine years before Jones' address, Friedrich August Wolf initiated Classical Philology. He enrolled as "Studiosus Philologiae", and not as "Philosophiae", in Göttingen University (see e.g., Sandys 1908, Vol. III, pp. 50-60). He became a renowned Homeric scholar. Classical Philology and Historical Linguistics then, for many decades to come, were considered as "allies". One is inclined to suppose that the two dates are not fortuitous.¹⁷ Together with Classical Philology, Indological Studies were, and still often enough are, considered as constituents of a greater unity: Classical Studies.

The achievements of both philology and linguistics, reached during the nineteenth and the twentieth centuries, are indeed amazing. Therefore anyone having linguistic ambitions must either thoroughly study introductory works in theoretical, historical and comparative linguistics, special treatises like "Greek" or "Latin Linguistics" included, or must trust himself to specialists who have coped with this laborious task. Those concerned should be aware of the basic handbooks, and etymological and other dictionaries. In the case of Ancient Greek like those by H. Frisk (GEW), P. Chantraine (DELG) and Beekes 2010 e.g.¹⁸, for Latin, those by A. Walde - J.B. Hofmann (LEW), A. Ernout - A. Meillet (DELL) and De Vaan 2008, for Indo-Iranian and Sanskrit those by M. Mayrhofer (KEWA and EWAia), for the English language that by C.T. Onions, to mention just one name out of a number, and for German that by Fr. Kluge - E. Seebold and many others. The Onions dictionary, e.g., explains what etymology is (see p. V), and, like every other serious dictionary, gives first attestations and datings, e.g. for Latin words (see p. VIII). For Indo-European there is the dictionary by J. Pokorny (IEW), outdated today but providing useful material¹⁹, and the latest encyclopedia, abbreviated as EIEC; for Italian that by G. Devoto e.g., for Modern Greek the dictionaries by N. Andriotis, K. Dangitsis, G. Babiniotis (both a monolingual and an etymological one for Modern Greek), the dictionary (LKN/ΛKN) by the Institute for Modern Greek Studies in Thessaloniki, and that by Chr. Haralambakis (2014), then historical grammars (e.g. by Sihler 1995), and many more (Babiniotis has two good examples for the latter: 1985 and 1998). The "Epimetro" of the Babiniotis dictionary gives a Greek lexicographical survey from the 16th c. until late 20th c.

Special dictionaries and handbooks give an inventory and a survey respectively, of what already has been established in research. Every new explanation or suggestion, without reasoned statements and refutations of the former positions, is worthless. The present writer thinks too, that philology and linguistics continue to be "allies". Historical, Comparative, and Indo-European Linguistics are almost unthinkable without (Classical) Philology (a

17. Sandys points out that Wolf insisted that he proposed to study, not Theology, but Philology, and that there had been isolated entries of *philologiae studiosi* at Erlangen in 1749-74 (ib. p. 52[1]), see also Turner 2014: 118-119, and elsewhere. Similarly, Jones was not the first to note the linguistic similarities between Latin, Greek and Sanskrit as Vassiliades informs us correctly (2000 : 14). To his list of names we might add perhaps the philosopher G.W. von Leibniz (1646-1716), one of the precursors of modern linguistics. As for Jones, Sandys has him among the classicists (ib. vol. II, pp. 438-439)!
18. Two subsidiary volumes complement Chantraine's work, one of them published in Greece: Jucquois - Devlamminck (1977) and Papanastassiou (1994). A Greek translation of this work is in progress in the Institute for Modern Greek Studies, Thessaloniki, to be published by the Institute. The translation is foreseen to contain Corrections and Addenda found posthumously in Chantraine's notes (personal communication by G. Papanastassiou, Director of the Institute, April 2006).
19. A Revised Edition by G. Starostin and A. Lubotky (2007) can be retrieved online. By google search several Indo-European dictionaries and etymological works can be found. To use them, some expertise and critical sense are needed. Both the old IEW and the revised one can be downloaded in pdf format.

good aid to reliable access to literary sources), whereas traditional Philology only wins when supported by linguistic knowledge.²⁰

As to the reception of the classics, one would readily assume that a similar thinking is only natural in countries like Greece and India, successors to very important cultures and unique languages. In Greece, a recent volume of studies (Christidis et al. 2004) tries to come up with this task. But things are more complicated. Issues of heritage are combined with those of the “language question”, another heritage brought by unfavourable historical conditions: how the relations between the classical language and the one used actually should be. This burdens the contributions, as did and still does everyday practice, with a superfluous historical dimension. Such “ankyloses” – so that I take recourse to the Greek word often heard currently in a figurative sense – have been touched upon by Rhéa Delveroudi on pp. 45 (Greek translation) and 95 (French original) e.g. Similarly, the short paper by Th. Papanguélis (pp. 55-59 and 103-107 respectively), consecrated to the role of Latin in Greece, cannot elude these “ankyloses” either: Latin language and Roman spirit, as seen from Hellas, are a bit different than seen from a third country, as is, similarly, Greece and Greek, on native soil. Actually India, equally heir to a very important linguistic and cultural past, may have similar problems though continuity seems there to be more organic. Discussion of all these problems should be, however, the topic of another contribution.

20. There are several common areas among the two main branches of linguistics along the “historical” axis which, indeed, cannot be separated. As a methodological hint, however, it is useful to keep in mind that *historical linguistics* consists first of all in an “upward” following of developments of whichever linguistic process whereas Comparative Philology (Indo-European Linguistics) is interested first of all in *reconstruction*, i.e. in a “downward” movement.

References

- Andriotis, N.P.
1992 Ανδριώτης, Ν.Π., *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Τρίτη έκδοση με διορθώσεις και προσθήκες του συγγραφέα. Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, ΙΝΣ
- Babinotis, G.D.
1985 Μπαμπινιώτης, Γ.Δ., *Ιστορική Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας*. I: *Φωνολογία*. Αθήνα: Γραφικές Τέχνες Δ. Μαυρομμάτη
1998 Μπαμπινιώτης, Γ.Δ., *Συνοπτική Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας με Εισαγωγή στην Ιστορικοσυγκριτική Γλωσσολογία*. Γ' έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
2002 Μπαμπινιώτης, Γ.Δ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων* (ερμηνευτικό, ετυμολογικό, ορθογραφικό κτλ.). Δεύτερη έκδοση (Β' Ανατύπωση με πολλές βελτιώσεις: 2004)
2011 *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Ιστορία των λέξεων. Μέ σχόλια και ένθετους πίνακες. 2η έκδοση. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας
- Bynon, Theodora
1977 *Historical Linguistics*. Cambridge: University Press (Reprinted 1999).
- Cavazza, Fr.
2005 *Lezioni di indoeuropeistica con particolare riguardo alle lingue classiche (sanskrito, greco, latino, gotico)*. I. Seconda edizione. Pisa: Edizioni ETS
- Christidis, A.F. et al.
2004 *Οι Κλασσικές Γλώσσες: Η Διαχείριση ενός Πολιτισμικού Κεφαλαίου*. – *Les langues classiques: La gestion d'un capital culturel*. Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κτλ. – Athènes – Thessalonique: Ministère de l'éducation nationale et des cultes etc.
- Dankitsis, K.
1978-1984 Κ. Δαγκίτσι, *Ετυμολογικό λεξικό της Νεοελληνικής*. Αθήνα: Έκδοτικός Οίκος Ί.Γ. Βασιλείου. [A-K]: 1978, Λ-Π: 1984.
- DELG *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*. Histoire des mots par P. Chantraine [...] avec un Supplément sous la direction de A. Blanc, Ch. De Lamberterie, J.-L. Perpillou. Paris: Klincksieck, 1999 (Première édition: 1969).
- DELL *Dictionnaire étymologique de la langue latine*. Histoire des mots par A. Ernout et A. Meillet. Quatrième édition, augmentée d' additions et de corrections par J. André. Paris: Klincksieck, 1985.
- De Vaan, M.
2008 *Etymological Dictionary of Latin and the Other Italic Languages*. Leiden - Boston: Brill.

- Devoto, G.
1966 *Avviamento alla etimologia italiana. Dizionario etimologico.* Firenze: Felice Le Monnier (Prima ristampa 1970).
- Dumézil, G.
1993 *L'étude comparée des religions indo-européennes. Notes sur la méthode. Quaderni di Storia 37 : 188-189.*
- EIEC *Encyclopedia of Indo-European Culture.* Editors J.P. Mallory and D.Q. Adams. London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.
- EWAia M. Mayrhofer: *Etymologisches Wörterbuch des Altindiarischen.* Heidelberg: Carl Winter, I. Band, Lieferung 1., 1986 ff. (Three volumes have been published so far. EWAia is likely to complement and supersede earlier KEWA, i.e. Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen (Heidelberg I-IV, 1956-1980) by the same author, now out of print).
- Fortson IV., B.W.
2004 *Indo-European Language and Culture. An Introduction.* Malden, MA, USA – Oxford, UK etc.: Blackwell Publishing. (Second edition 2010).
- GEW *Griechisches etymologisches Wörterbuch* von H. Frisk. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag. Band I: A-Ko. Zweite, unveränderte Auflage, 1973, Band II: Kp-Ω. Zweite, unveränderte Auflage, 1973, Band III: Nachträge. Wortregister. Corrigenda. Nachwort ©1972.
- Giannakis, G.K.
2015 Γ.Κ. Γιαννάκης, *Οι Ινδοευρωπαίοι. Πρώτο μέρος: Γλώσσα & Πολιτισμός. 2η έκδοση. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη)*
- Haralambakis, Chr.G.
2014 Χρ.Γ. Χαραλαμπίδης, *Χρηστικό λεξικό της νεοελληνικής γλώσσας.* Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών
- Haudry, J.
1981 *Les Indo-Européens.* Paris: PUF (3e édition corrigée: 1992).
- IEW J. Pokorny: *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch.* Bern – München: Francke Verlag. I: ©1959, II: ©1969. (A Revised Edition can be retrieved online, published in 2007 by the Dngnu Association [Indo-European Language Association – <http://dngnu.org/>]. Scanned and corrected by G. Starostin and A. Lubotsky).
- Jamison, Stephanie W.
2004 Sanskrit. In: R.D. Woodard (ed), *The Cambridge Encyclopedia of the World's Ancient Languages.* Cambridge: University Press, pp. 673-699.
- Jucquois, G. – Devlamminck, B.
1977 *Compléments aux dictionnaires étymologiques du grec ancien.* I. A – K. Louvain: Peeters.

- Kapoor, Kapil
2017 *Bharatiya Bhasha Chintan Parampara /'India's Tradition of Linguistic Reflection'.* JNU, Special Centre for Sanskrit Studies, Seminar held between 19-26 February 2017.
- Katona (Katonis), A.L.
2000 Proto-Greeks and the Kurgan Theory. *Journal of Indo-European Studies* 28,1 & 2 : 65-100.
- Katonis, A.L.
2010 Α.Λ. Κατόνης, *Αποκλειστοποίηση των ηχηρών κλειστών /b d g/ της Ελληνικής. Διαχρονική φωνολογική προσέγγιση. I-II.* Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών - Σαριπόλειο Ίδρυμα
- 2012 Traces of early Indians in Greek tradition: The linguistic evidence. *Journal of Indian Ocean Archaeology* 8: 2010-2011 [2012] : 1-25.
- 2014 *Weakening and Strengthening in Greek.* Athens: D.K. Stamoulis (Philologica et Linguistica I. Edenda curat A.L. Katonis)
- Kluge, Fr. – Seebold, E.
2002 *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache.* 24., durchgesehene und erweiterte Auflage. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- Lazzeroni, R.
1998 Sanskrit. In: Anna Giacalone Ramat and Paolo Ramat (eds), *The Indo-European Languages.* London – New York, Routledge, pp. 98-124.
- LEW Lateinisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg: Carl Winter. Universitätsverlag. Erster Band A-L von A. Walde. Vierte Auflage, 1965, Zweiter Band M-Z von A. Walde und J.B. Hoffmann. Fünfte Auflage, 1972, Registerband zusammengestellt von Elsbeth Berger, Vierte Auflage, 1965.
- LKN/ΔKN *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής.* Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, ΙΝΣ (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη) 1998.
- Lyons, J.
1981 *Language and Linguistics.* An Introduction. Cambridge: University Press (Reprinted 1999).
- Mallory, J.P.
1989 *In Search of the Indo-Europeans.* Language, Archaeology and Myth. London: Thames & Hudson (Reprinted 1992).
- Martinet, A.
1955 *Économie des changements phonétiques.* Traité de phonologie diachronique. Berne: Francke (2nd edition with Avant-préface by Jeanne Martinet, Paris: Éditions Maisonneuve & Larose, 2005; German translation as *Sprachökonomie und Lautwandel*, Stuttgart: Clett-Cotta, 1981).

McMahon, April M.S.

1994 *Understanding Language Change*. Cambridge: University Press.

Meier-Brügger, M.

2003 *Indo-European Linguistics*. In cooperation with M. Fritz and M. Mayrhofer. Translated by Ch. Gertmenian. Berlin – New York: Walter de Gruyter.

Onions, C.T. et al. (eds)

1966 *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Edited by C.T. Onions, with the Assistance of G.W.S. Friedrichsen and R.W. Burchfield. Oxford: Clarendon Press (Several reprints with corrections).

Osthoff, H. – Brugman, K.

1878 *Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*. I. Leipzig: Hirzel.

Papanastassiou, G.C.

1994 Compléments au Dictionnaire Étymologique du Grec Ancien de Pierre Chantraine (Α-Ω). Thessalonique: Éditions Magia.

Sandys, J.E.

1908 *A History of Classical Scholarship*. Vol. II. From the Revival of Learning to the End of the Eighteenth Century (in Italy, France, England, and the Netherlands). Cambridge: University Press. Vol. III. The Eighteenth Century in Germany, and the Nineteenth Century in Europe and the United States of America. Cambridge: University Press (Reprinted by Hafner Publishing House, New York and London, I-III, 1967, Third Printing).

Sihler, A.L.

1995 *New Comparative Grammar of Greek and Latin*. New York - Oxford: Oxford University Press.

Szemerényi, O.

1996 *Introduction to Indo-European Linguistics*. Translated by D. and Irene Jones. Oxford: University Press. (Translated from *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*, 4th edition, 1990 with additional notes and references).

Trask, R.L.

1996 *Historical Linguistics*. London: Arnold.

Trautman, Th.R. (ed)

2015 *The Aryan Debate*. Oxford: University Press (First edition 2005).

Turner, J.

2014 *Philology. The Forgotten Origins of the Modern Humanities*. Princeton-Oxford: Princeton University Press.

Vassiliades, D.Th.

1995 Traditional Views about the Origin of Yavanas. *Yavanikā* 5 : 47-63.

2000

The Greeks in India. A Survey in Philosophical Understanding. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.

Verma, V.K.

2000

Indo-Arian Colonization of Greece and Middle-East. I-II. Delhi: Pratibha Prakashan.

Watkins, C.

1998

Proto-Indo-European: Comparison and Reconstruction. In: Anna Giacalone Ramat and Paolo Ramat (eds), *The Indo-European Languages*. London – New York, Routledge, pp. 25-73.

Sanskrit and Greek: Two foundational languages. A comparison¹

Summary: Greek and Indian tradition share several common features. Many of them come from an ancestral relationship, others are historically or structurally motivated. In this lecture I restrict myself to language and language-centered issues, a field where common roots can be observed and studied in the best way. The discovery of Sanskrit for European scholarship at the end of the eighteenth century has led to studying a field now mostly called *comparative philology*, having as its object the heritage the Indo-European languages convey, largely, but not exclusively, on linguistic grounds. The discovery also laid the foundations for linguistics as a science which, in this sense, did not exist until then.

It is important to underline three points: *first*, a comparative study of anything Greek and Indian is possible in two levels. The first level is the ancestral relationship. The second is completely different, and its prominent example is the arrival of the Greeks in India during the campaign of Alexander the Great, with all that followed. Ancestral relationship belongs to a layer where contacts of the “Alexander type” so to say, cannot be reckoned with since the supposed time-depth is considerably bigger and the dynamics assumed for this prehistoric depth was centrifugal. The second level is a field comprising historical interactions between the respective cultures and their bearers. This field is important for historians, and interests linguistics to a lesser extent. With regard to the first one, speaking about “relationship” is slightly misleading since the dynamics is comparable to an explosion of a more or less homogenous medium, or in historical terms, of a territorial aim and a conquering intention of that medium.

The *second point* is that linguistics does not give good or bad marks. Linguistics discovers, describes, evaluates but does not prescribe. Every natural language is a well functioning system and there is no point in undervaluing any language if compared with an other one. This is important in our case where the Indo-European concept has been misused, most prominently in the last century, and encounters therefore reservations even in our days. In a reversed way, in the German Democratic Republic, as long as it existed, the traditional German term “indogermanisch” and “Indogermanistik” were avoided and “indoeuropäisch” and related were preferred instead, and West Germany was charged with imperialism (see Meier-Brügger 2003 : 11-12[E 301]). The one exaggeration is as regrettable as the other and they have nothing to do with scholarship. For this reason, I think, the term ‘Comparative Philology’ is happier even if you do not know at first glance what exactly this designation covers. Indeed, it was a sad surprise for me to meet in McEvelley’s otherwise rich book (“*The Shape of Ancient Thought. Comparative Studies in Greek and Indian Philosophies*”) an unfruitful ideology where a classicist or a linguist would not think of that, e.g. on p. XXI ff.² During my philological and linguistic studies I never met the topic converted into political actuality. Whether there was an expansionist thinking on part of the Great

1. Lecture given at the Special Centre of Sanskrit Studies, SCSS, JNU on 20.8.2015.
2. Critiques on this book are not the best. The author is considered an amateur by, just to quote a familiar name, Klaus Karttunen, who “regrets the so many hours wasted in reading this pseudo-scholarship” (*Hyperboreus*, 13, 2007 : 285-286). The critique can be retrieved in pdf form from the Web. I feel, myself, in this book, the lack of a philological prowess so necessary in our field.

Powers a few centuries ago, or during the last century, or not (and, of course, there was) the linguistic and the cultural facts were and are there, and scholarship has to treat them in an unbiased way.

A *third point* I need to show is that criticizing Western scholarship is easy whenever it makes a mistake in evaluating a historical or a social fact. It is, however, they, who went to the trouble to study Greek and Latin or anything Indian, Sanskrit comprised. I suppose it is clear where I want to arrive to. A.K. Narain (*Yavanikā* 2, 1992 : 5) formulated the following: “For long we have listened our story from others. It is time now others start listening theirs from us”. Indeed, the introductory remarks of the 1st volume of this periodical, published in 1991, the Editor’s Note and the presentation, have been written in this sense. It is obvious, I think, that approaching historical facts important for a country, must be studied in their original source, and *this* will be called *scholarship*, and not an approaching in translations where misinterpretations are never excluded. It is in this sense that Udai Prakash Arora, in the same 2nd volume of *Yavanikā* (p. 85) remarks: “For a proper evaluation of Greek sources, it is imperative that the Indian historians [...], may also know the mind and background of ancient Greeks. It further calls up Indian scholars to learn the Greek language because our dependence on western translations not only restricts the scope of enquiry but also involves the risk of picking up the mistakes made by the translator.” I cannot but agree with this, and I add that, beyond translations, outstanding scholarly work does not exist in the English language only. French, German, Italian and Russian Philology and Indology are also excellent, and possibly, their mistakes are not absent either ... One needs to know the source languages, the method of assessing them, and needs to have command of foreign languages to be able to orientate oneself in research properly.

Everybody has heard of the famous presidential speech addressed by Sir William Jones to the Royal Asiatic Society in 1786. Jones pointed out that the resemblances between Sanskrit, Classical Greek, Latin and other European languages, e.g. Gothic, are so far-reaching that chance concords are excluded. He declared that one is forced to believe that these languages have “sprung from *some common source* which perhaps does not exist any more”. As already hinted at, the discovery was so impressive that one may safely declare that not only comparative philology but the whole science of linguistics has come into existence as a result of the stimulus provided by the discovery of Sanskrit.

Parallels between Greek and Sanskrit

Sanskrit and Greek are the two oldest extant members of the Indo-European linguistic family. Related traits can be found perhaps in all levels of the two languages, beginning with phonology and coming to syntax and semantics, and also beyond. Reconstructing speech that preceded the two languages in prehistory is not possible but something which comes near in a sense, the so-called “poetic language” or *Dichtersprache*, is approachable.³ To provide a detailed account of the traits is impossible, and perhaps even a very short

3. If one searches the Internet giving in “Indo-European” to the search-engine, still one can find reconstructions, even films with Indo-European dialogs. These are naturally modern constructs for entertaining, and some skill is needed to decide about the grade of their reliability. If coming from well-known experts or scholarly research centres, they are not necessarily to be rejected with dislike. As scientific reconstructions are to be regarded naturally those only which are based on “encapsulated” formulas.

survey surpasses the possibilities of a lecture. One may find a rich collection of examples in introductory works or monographs (like that by Burrow, 1965, Schmitt 1967 and Watkins 1995). Indeed any serious introduction to comparative philology does the job, or even encyclopedias like the *EIEC*. Moreover, our science, challenging but large, is more than linguistics proper. Therefore I must restrict myself to cases taken sometimes at random, just to show the nature of the field.

To begin with suprasegmentals, a domain attached to the phonological level, the position of the accent in IE is e.g. frequently established by the correspondences of Sanskrit and Greek: bháratī ‘bears’ : φέρει (in Greek, an original ending -t has been dropped), śrúta- : κλυτός (‘heard of’, ‘famous’, ‘glorious’), gurú- ‘heavy’ : βαρύς ‘heavy’, vácas ‘word’ : ἔπος (the word ἔπος had an initial *digamma*, “F” with the valour of “w”: Fέπος), etc. (Burrow 1965 : 114-115). The case is not as simple as that because there may have occurred innovations on both sides, or even in IE itself. So, the important word ‘mother’ shows a difference: mātár- in Sanskrit and μήτηρ in Greek (“η”, an open front vowel “æ” has come from “a”), but in the present survey we may perhaps confine ourselves to the examples given.

As Burrow proves (1965 : 2) concluding a brief historical survey, there has been a continuous linguistic development of three thousand years in India. Much the same can be pointed out for the Greek peninsula, with thousand years more added, although, unlike in India, the language itself never split up to a degree that any of the numerous dialects would be considered a separate language. In this sense Modern Greek is as much Greek as was Mycenaean, the oldest known form of the language. The two developments must not be confused with the prehistoric development of the two languages, a process belonging to a different time span which connects them, but common also to other members of the family in various ways, of a similar, if not greater, time-depth. The splitting up of the core linguistic body is another moot question. Some scholars think that this was a relatively late event around 5000 B.C. I avoid guesswork and refer to specialized bibliography, e.g. to the book by J.P. Mallory (1991).

The indo-europeanization of the Greek peninsula, i.e. the immigration of various tribes later to be called ‘Greeks’ may have happened roughly four thousand years ago. Scholars’ views vary, adding sometimes as much as thousand years more in time-depth, but the *communis opinio* is that this major transformation process took place around 2200 B.C.⁴ On the Greek peninsula, then, the Mycenaean Period followed (in archaeology this is called Bronze Age) with the first linguistically tangible testimony being Greek from the 17th century B.C. With the collapse of the Mycenaean power around 1100 B.C., in Greece the so-called “Dark Ages” came, until the emergence of Homer in the 8th century, from whom, the continuity to the Classical Epoch, prominently the 5th century, in literature and history, is unbroken. These ages, by the way, as archaeological finds come to light continuously, are now less and less “dark”, whereas the language, with certainty, survived without break. Also, a new form of script, the alphabet appeared around 800 B.C., adapted probably from a northwest semitic alphabet (Meier-Brügger 2003 : 26[E 417]). Alphabetic writing may have given a thrust to laying down the Iliad and the Odyssey in writing. The oldest evidence

4. The question is extremely complicated, and it is not the place here for details. I may refer, among many others, to M. Sakellariou’s *Les Proto-Grecs* published in Athens in 1980. His strong side is that he undertook one of the most difficult tasks: to connect archaeology with linguistics. Sakellariou passed away in August 2014. For an assessment of his work, until 2000, cf. the *Journal of the Indo-European Studies* 28, 2000 : 65-100.

of the written transmittal of these texts on papyri date to the 3rd century B.C. although tradition puts this to an earlier date. However, it is probable that the normal Greek knew his Homer for a long time from oral tradition only.

This scheme can be paralleled with the Indian one where even the origins of Devanagari may be rooted in Semitic writing (see Monier-Williams 2005 : XXVI-XXVII). Vedic Age is put between ca. 1500 and 500 B.C. but I met also estimations as high as up to 2000 B.C. Comparative Philology suggests, I would say, the higher time limit, and Burrow himself supports the high chronology. In any case, Rig Veda must have existed as early as 1000 B.C. (Burrow 1965 : 3), and the age of Homer comes in Greece only two centuries later. The Indian Classical Age, that of Pāṇini, may have been the 5th century B.C. as is the Greek classical age. A more modern introduction, that by Meier-Brügger, argues that Vedic of the Rig Veda may be dated to the middle of the 13th century and represents the Indian language of the Punjab region. The dating concerns the language itself as the written transmission of the texts began much later. Since, however, orality has always had priority we may reckon with the greatest reliability in phonetic issues (2003 : 20[E 404]). Within RV, the so-called ‘family books’ are the oldest, i.e. books two through seven.

I suggest to recognize in the processes that led to the indo-europeanization of Greece, not less that of Italy, and to the occupation of India by the so-called Indo-Aryans, a late Indo-European dynamics. Following Françoise Bader, I have argued elsewhere to detect an ideological stance in the Indo-European expansion, and in this way also in that of the Indo-Aryans arriving in India. According to Bader’s surprising construction, the warlike expanding Indo-European tribes not only had an appropriate ideology with them (this is relatively easy to see if somebody is familiar at least with the early Ancient Greek tradition) but there existed also “chancelleries” charged with instructing the young emigrants. Unfortunately, Bader is not fully engaged in the Greek issue but her suggestion could be used in a helpful way with regard to India (Katonis 2012 : 4). I add that the supposed homeland for the “Proto-Greeks” (in Sakellariou’s formulation) is close to the territories now admitted for an Indo-European homeland, and to the parts where the Proto-Indo-Aryans moving forward can be reckoned with. The homeland, geographically and chronologically, and the expansion, are additional complicated issues. Scholars are divided, and the question has not yet been answered. I would suggest that the advancing, motivated by a conquering ideology, happened, starting from a central point, perhaps from Europe, between “bridge-heads” according to a mature plan. As to how and why, later history gives some reference. Consider for one the example of Alexander the Great. The ultimate questions, however, have not yet been answered. It remains also a question why the conquering Indo-Europeans forgot (or show to have forgotten) about their primary kinship. There is one more mystery: Meier-Brügger (2003 : 68[E 513]), quoting Schlerath, writes on “belligerent operations” but the “vital question why the campaigns of conquest are not archaeologically documented remains unanswered”. I can ask only if this is true. Schlerath is notoriously hypercritical, and I again refer to Sakellariou (1980) who largely used archaeological material. On the other hand, Benjamin Fortson may be correct: he dedicates a paragraph to “poets, patrons and fame” (2010 : 32) and analyzes the well known parallel between Vedic *śrávas ákṣitam* (RV 1.9.7) and Greek κλέος φθιτον, i.e. ‘imperishable fame’, the important ideal of, e.g., Achilles in the Iliad. A warrior went into battle seeking fame because fame brought immortality, a way of overcoming death. A phrase for ‘to overcome death’, Fortson writes, can be reconstructed for Proto-Indo-European, and survives ultimately in the Greek word

néktar, a drink that bestowed immortality to the gods'. So, I add, the *néktar* (νέκταρ) would be a 'means to surpass death'. Then, the most important remark is: "it is not inconceivable that the more militaristic aspects of the Indo-Europeans' successful spread owed something to this desire for achieving fame". I think, he is right. A warrior goes to battle where death is always possible: a special psychology or ideology is necessary. There are several ways to face the challenge, and seeking fame, at least for the outstanding warriors, is a convenient option.

The earliest document of the linguistic history of Indo-Aryan is the *Ṛgveda* (*Rig Veda*). The language we find there, is the source for any other linguistic development in India, as far as Indo-European languages of the peninsula are concerned. Naturally, Rigvedic can neatly be followed back to Common Indo-Iranian and also further. The relations between the Ancient Iranian are so close (cf. Old Persian) that often whole phrases or verses can be converted by applying simple phonological changes. Just one example is *sóma-*, the sacred drink in Sanskrit which, etymologically will be *haoma-* in Avestan. Beside drink, it is in both languages, a plant and a divinity.⁵ Not everything in etymology, yet linguistics can explain the phonetic changes in the two words.⁶ A phonetic change *s > h* is known also in the history of Greek. In phonological terms, this a *movement to the right*, so that I use R. Lass' terminology, *i.e.* a *weakening*, in the level of the fricative articulation with a possible deletion,⁷ which in Greek, indeed, has happened, *i.e.* *h* has finally dropped.

With regard to Rig Veda and the Vedic corpus, a parallel to Homer and his predecessors can be drawn. In the Greek tradition, the historical identity of Homer is disputed, and modern scholarship argues that Homer was not a real person. Much more, Greek 'homēros' was a generic name meaning the 'one who puts together', a singer who "chooses" and "unites" preexisting hymns, not to be confused with "poiētēs" ('poet'). A "poiētēs" was a 'maker', in this case a "maker of (carefully shaped) texts", often a "court poet" from whom "poetic" texts were ordered. The name "Homēros", very probably, belongs to the verb $\square\rho\alpha\rho\acute{\iota}\sigma\kappa\omega$ ('to join together', 'to fasten', reducible to the root *H₂er-), and the Sanskrit root $\mathfrak{r}\acute{a}$ - ('order') is etymologically related.⁸ The first morpheme of the compound equals to Greek ὁμο-, ὁμοῦ ('together' and similar), IE *-s(o)mo-, and is related to Sanskrit *samá-* ('the same'), which continues to Germanic (cf. English *same*) and even to Slavic (cf. Russian *cam*). In this sense, the Homeric poems certainly precede Homer the alleged poet. Indeed, the two great epics (*i.e.* the Iliad and the Odyssey), are two collections of songs "sewn" together. This is the work of a "ῥαψωδός", and "ῥαψωδία" means: "songs sewn together" by a "sewer" by doing, so to say, "needlework" (cf. *e.g.* DELG 969). The level of a *homēros* is higher. It cannot be a chance, either, that both epics consist of twenty-four books or "rhapsodies", each of them having a letter of the alphabet in the function of a serial number, the whole of the letters in the alphabet being twenty-four. All this is somehow similar to the role of the *rishis* who were held traditionally the authors of the RV hymns. Names do not exist in Greek tradition in this sense but the fact that there were singers of songs is clear from the

5. Was this the poisonous mushroom *fly agaric*, the dangerous *Amanita Muscaria*?
6. The etymology of this important word still offers linguistic and semantic uncertainties. The older research connected it with Greek $\acute{\upsilon}\omega$ ('to rain'). Today, the best explanation seems to be an Indo-Iranian root *sau- ('to press out') to which perhaps an IE *seu(H?) corresponds, and Latin *sūcus* ('juice') might be related (EWAiA II 713-714).
7. Lass 1984 : 178 (8.3.1). Showed in a simpler way in Katamba (1997: 104[6.8]).
8. More on the complicated notion of $\mathfrak{r}\acute{a}$ m ('fixed rule, divine law; sacred or pious action', 'order') see by Adams 1997a : 362 and Beekes 2010 I 123.

epic poems themselves that mention them and sometimes we learn also names by chance. Beyond that, the two epics contain, as has been observed long ago, *three layers*. Of the two, the Iliad is both older and more important. One layer is that of composing the poems (the so-called Homeric Age, *i.e.* the 8th century). The second one is the Heroic Age (events and linguistic means quoting Mycenaean Greece, the real epic time). One may add that the Mycenaean Age was, in the eyes of the Greeks of the classical age, pushed back to "mythical times". This is why, *e.g.* the Mycenaean construction technique of the walls is called "cyclopic": people of the classical age thought that the walls had been constructed by the Cyclopes, the primordial race of giants. The Mycenaean Age is also a source for the classical dramas. A third layer is the Indo-European one where fascinating parallels can be found between Greek and Indian (mainly Vedic) poetics.

Rig Veda, (the Corpus of 'Knowledge') is a collection of sacred hymns, and is regarded to have been put together - according to the wide approximation - between 1700 and 1100 B.C. This is exactly the Mycenaean Age in Greece, turbulent in history but a source both for mythology and poetry afterwards. Parenthetically, I remark that, although the linguistic material that comes from Mycenaean Greece via the so-called "Linear B" texts preserved on burned clay tablets, consists mostly in inventories, there are indications that oral poetry did exist. There is little doubt that like the Mycenaean Greeks and their language were close to the Indo-European roots, and Vedic India was ancient in this sense too.⁹

Some traits in detail

Phonology: śravas akṣitam - κλέ(F)ος ἄφθιτον

This remarkable correspondence can be interpreted, so to say "letter by letter", *i.e.* each phoneme has a systematic and principled order. It is also evident that the two phrases cannot be a product of borrowing, either the Greek one from Sanskrit or the Sanskrit one from Greek because borrowings always show superficial similarities without systemic factor which here is not the case. Here, there is a phoneme to phoneme, a word to word, a functional, and a semantic parallelism.

More than just phonology, this ancient formula may have been the source to the dactylic hexameter, the "heroic meter" in Greek epic. Compared with the Rigvedic formula, to the following scheme appears:

xx -	-	-
.....	κλέ(F)ος	ἄφθιτον
.....	śravas	akṣitam.

9. Ṛg- or Rig, in the designation *Rig Veda*, in a simple rendering, 'a song of praises', has a marvelous etymology. $\acute{\iota}\varsigma$ - or $\acute{\iota}\rho$ - belong ultimately to the root *ARK*, and the root means both 'to shine' and 'to sing', 'to praise'. The semantics has been studied by H. Kronasser among others, who suggests that the IE word for 'heaven' (very similarly *erk-* in Armenian) and for 'shine' are one and the same, and 'praising with songs' becomes involved through synesthesia. This is suggested by Greek expressions like ὕμνοι φλέγονται, πᾶν λάμπει, which can be rendered as 'the hymns are burning' or 'blazing', *i.e.* 'shining', 'the song is radiant' (EWAiA I 114-115). Similar surprising etymologies are not isolated in Greek. One more example is ἀργός which means both 'shining' and 'swift' (cf. DELG 104-105).

For Indo-European, the following metric scheme and formula can be reconstructed:

xx - - - - - -
*..... klewos ἠdhg^{wh}hitom.

This is the view of G. Nagy (1974 : 141, and elsewhere), followed by a number of scholars. It is possible then, that at least one aspect of the much debated issue of meter in poetry, and a common source to Vedic and Greek techniques in poetry in Indo-European level, has been found.

Morphology

I was surprised to read in Burrow (1965 : 216) that dvandva compounds (like *pasu vira* ‘beast and man’, *jāyāpatī* ‘wife and husband’ etc.) have “nothing exactly corresponding to it in the related languages” and that this type “has developed mainly within the historical period of Sanskrit itself”. The type, by the way, is familiar also in non-IE languages like Japan e.g. Yet, on p. 218 he admits the same for Greek but for adjectives only like in *γλυκόπικρος* (‘sweet and bitter’). This adjective survives in Modern Greek as *γλυκόπικρος*. “In contradiction to the nominal dvandvas”, he continues, the adjectival ones must be an IE heritage. But nominal dvandvas are frequent in Modern Greek, and also verbal ones. Then, for a minimum, as a parallel to Sanskrit, an internal (medieval?) pressure in Greek has yielded forms of the kind. For nominal, we have *αυδρόγυνο* (‘married couple’, comparable to *jāyāpatī*, with the member corresponding to *patī* coming as first), *μαχαιροπήρονο* (‘fork and knife’), *ψωμότροο* (‘bread and cheese’), *αγοπρόβατα* (‘goats and sheep’), for verbal *μπαινοβγαίνω* (‘go in and out’), *πηγαινοέρχομαι* (‘go and come’) etc. The case is peculiar because Modern Greek, in opposition to Classical Greek, does not like compounds. A research would be needed to see if these compounds are medieval or are a classical heritage.

The numerals 11-19 are also dvandva compounds: e.g. *dvādaśa* - δώδεκα, Lat. *duodecim*, etc. (Burrow 1965 : 259). Δώδεκα, of course, survives in Modern Greek exactly in this form, and, by the way, *dodici* in Italian is the same.

Reconstructions

Reconstructions are basic instruments in Indo-European linguistics. The two main types are *internal* and *external* reconstructions.

Internal reconstruction (Meier-Brügger 2003 : 42[E 501]) means that assertions are based on the realities of a single language. For this case an example from Latin may be taken into consideration. “Snow” (noun and verb) are in Latin *nix*, *nivis* and *ninguit* (*ning*[u]ō, 3, *nīn*xī). From the Latin examples a reconstruction **nig^w*- can be deduced, a kind of basic form from which all the existing forms can be explained.

External or *comparative* (Meier-Brügger 2003 : 42[E 501]¹⁰) reconstruction is similar but in this case the procedure incorporates evidence from as many related languages as possible. The above example can be complemented by the Greek noun *νίψ-α* (‘snow’, which occurs

10. In three steps is shown why **nig^w*- must be hypothesized for Latin. The principle underlying the Greek case is similar.

in Hesiod). Then, since “φ” represented [ph], the above reconstruction must be changed to **nig^{wh}*-. (The nasal infix in the Latin verb, and the change *g^{wh}*>*p^h* are explained later).

The examples show the number of the subtle details procedures of the kind require. An example that involves both Sanskrit and Greek, is the instance for ‘10’: *deka* (δέκα) for Greek and *daśa* for Sanskrit. The two words are not enough to understand their relations. Consider the following:

decem - δέκα - *dasa* - *daśa*

The four examples come from Latin, Classical Greek, Iranian and Sanskrit. In this case, a very methodical study of phoneme after phoneme, with relatively few more examples taken from other languages than the four in question, yields the reconstructed form **dek^w*ṃ, with the ultimately surprising at first sight, but perfectly logical meaning ‘two hands’.

Just to show how the reconstructing process works, we take - as the first step - the first phoneme of all four words: it is /d/ which means that there is no indication and no reason to assume anything else, thus we assume an original **d*.¹¹ The second phoneme is /e/ and /a/ respectively, and the question is if /e/ comes from /a/ or /a/ from /e/ or both from something else. The answer is that in Indo-Iranian, in a very considerable number of cases we encounter the vowel /a/ where we see /e/ respectively in related European languages. Given that Indo-Iranian shows also other peculiarities, such as palatalization e.g., and that there are instances where palatalization is not a sufficient explanation, whereas a substratum effect is also there, the /a/ must be secondary and we assume an original **e*. The *relatively simple* reconstruction process continues in this manner before we arrive at the result given above. The given description should be sufficient to illustrate the *exact* nature of the method applied.

Poetic language

We already spoke about poetic language. The issue is paramount for two reasons: 1, we are able to expect poetry for Indo-European level, *i.e.* the expanding conquerors were not just so illiterate barbarians as is sometimes assumed. 2, The reconstructing procedure helps linguistics in a significant way, and, vice versa, linguistics can contribute to reconstruct cultural facts. What I would like to show, is an end-weighted structure, in which the final component forms a climax. The pattern is widely attested in IE, the principle having been first formulated by Otto Behaghel. The rule is that shorter phrases tend to be placed before longer ones, both in prose and verse, so that the sentence gains rather than loses weight as it develops. A special case of this law has been termed the Augmented Triad. It consists of a construction of a verse from three names or other substantives, of which the third is furnished with an epithet or another qualification. One can find examples from the Vedas through Greek and Latin to minor languages.

11. Indeed, there is a detail a Greek linguist, but not necessarily an Indo-Europeanist proper, would ask: what about the exact phonemic evaluation if /d/? This is a fricative /d/ in Modern Greek, integrated into the phonological system of the language together with its stop /d/ counterpart. The question is not as particular as it may seem because opening of stops may not have been a singular case in Greek but seems to have some relevance also for Indo-European. The answer is that, for the reconstruction, assuming stops is necessary and enough, and any opening in Indo-European level can be explained as secondary, and within the frame of a so-called Strength Phonology that is not necessary for the given procedure. (See Katonis 2010 for a detailed discussion).

Sanskrit

Tvāṣṭā, Savitā, suyāmā Sarasvatī (RV 9.81.4)

‘Tvaṣṭr, Savitr, easy-guided Sarasvatī’.

trayas tv Aṅgirasah putrā loke sarvatra viśrutāḥ:

Bṛhaspatir Utathyaś ca Saṃvaraś ca dhṛtavratāḥ (MBh. 1.60.5).

‘But of Angiras, three sons renowned everywhere in the world:

Bṛhaspati and Utathya and Samvarta the resolute’.

Greek

Τρωὸς δ’ αὖ τρεῖς παῖδες ἀμύμονες ἐξεγενόντο,

Ἰλῶς τ’ Ἀσσαράκος τε καὶ Ἀντίθεος Γανυμήδης (Il. 20,231 ff.).

From Tros three fine sons were born:

Ilos and Assarakos and godlike Ganymedes.

There is a very considerable number of such constructions in Greek. I’d like to finish my survey with a marvelous example from Latin (Ovid’s *Metamorphoses*), and with something from Modern Greek folklore that is not less amazing.

Latin

“Ante mare et terras et **quod tegit omnia** caelum

unus erat toto naturae uultus in orbe,

quem dicere Chaos;” (Ov. Met. I,5-7).

‘Before there was any earth or sea, before the canopy of heaven stretched overhead,

Nature presented the same aspect the world over,

that to which men have given the name of Chaos’,

(translated by Innes 1955 : 29).

It is “caelum”/’heaven’/ the third member at the end of line 5 having an epithet in the form of a clause (“quod tegit omnia”, lit. ‘which covered everything’). Roman poets, of course, nearly always imitated Greek prototypes.

Modern Greek

Romeos (1963 : 62-63) has 26 instances from folk poetry, collected during the 19th and the 20th century, where, in his wording, an epithet is inserted in the second hemistich. Here are two examples: “γαυαλί καὶ χτένι σοῦ ’στεῖλα κι’ ἓνα χρυσὸ γαϊτάνι”/’I sent you

a mirror, a comb, and a **gold** cordon’/ (p. 62), “Καράβια, καραβάκια μου καὶ σεῖς μικρὲς μπαρκοῦλες”/’My ships, my boats, and you, **small** dinghies’/ (p. 63). I would like to add to the list a special case. This is a passage from the folksong of Vlachopoulos recalling to mind the freedom-fights during history:

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μικρὸς κι ὁ Ἀλέξης ὁ ἀντρείωμένος

καὶ τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο, ὁ καστροπολεμίτης.

‘Constantinos the **little** and Alexis the **gallant**

and the **little** Vlachopoulos the **raider of citadels**’

(cited by Kakridis 1971 : 126; cf. also Kakridis 1949).

The basic structure is the same but this is an extended scheme. There are two lines instead of one conceived as a unit, each noun has an epithet, and, accordingly, the third noun has *one more* epithet. The result is an enhanced effect which, perhaps, corresponds well to the emotions a historical context evokes.

To conclude with, indeed, I was impressed to find in Vedic the expression “citadel-smiter” (like Modern Greek “**καστροπολεμίτης**”, ‘the **raider of citadels**’. The vedic passage runs (according to Watkins 1995 : 112) as follows:

púrah purohá sákhībhiḥ sakhīyán

dr̥hā ruroja kav̥bhiḥ kav̥hī sán (RV 6.32.3cd).

‘The citadel-smiter associating with the friends,

has smashed the strong citadels, with the seers himself a seer’.

Is this a pure chance? I can’t decide it. The occasion for Watkins was just *polyptoton* (repetition in different cases or forms). But is certainly a deserving example.

References

- Adams, D.Q.
1997 Make. *EIEC* 362.
- Beekes, R.S.P.
2010 *Etymological Dictionary of Greek*. I-II. Leiden – Boston: Brill.
- Burrow, T.
1965 *The Sanskrit Language*. London: Faber and Faber.
- DELG *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots* par Pierre Chantraine. Avec un Supplément. Paris: Klincksieck, 1999.
- EIEC J.P. Mallory - D.Q. Adams (eds), *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London - Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.
- EWAiA M. Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen*. I-III. Heidelberg: Winter, 1992-2001.
- Fortson, B.W.
2010 *Indo-European Language and Culture*. An Introduction. Second Edition. Chichester, West Sussex (UK): Wiley-Blackwell.
- Innes, Mary M.
1955 *The Metamorphoses of Ovid*. Translated and with an Introduction by M.M. I. London: Penguin Group.
- Kakridis, J.Th.
1949 *Homeric Researches*. Lund: Gleerup.
1971 *Homer Revisited*. Lund: Gleerup.
- Katamba, Fr.
1997 *An Introduction to Phonology*. London - New York: Longman (©1989).
- Katonis, A.L.
2010 A.L. Κατόνης, *Αποκλειστοποίηση των ηχηρών κλειστών /b d g/ της Ελληνικής. Διαχρονική φωνολογική προσέγγιση*. Πρώτο μέρος: Ανάλυση με Παράρτημα I. Δεύτερο μέρος: Παράρτημα II: Σώμα Υλικού (Corpus). Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Φιλοσοφική Σχολή - Σαριπόλιο Ίδρυμα (Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλιου 116).
(Opening of the Voiced Stops /b d g/ of Greek. A Diachronic Phonological Approach. Part I: Analysis, Part II: Corpus. Athens: University of Athens - Saripolio Foundation, No. 116).
- 2010-2011-[2012] Traces of Early Indians in Greek Tradition: The Linguistic Evidence. *Journal of Indian Ocean Archaeology* 8 : 1-25.
- Lass, R.
1984 *Phonology. An Introduction to Basic Concepts*. Cambridge - New York, etc.: Cambridge University Press.
- Mallory, J.P.
1991 *In Search of the Indo-Europeans*. London: Thames & Hudson (©1989).
- McEvelley, Th.
2002 *The Shape of Ancient Thought*. Comparative Studies in Greek and Indian Philosophies. New York: Allworth Press - School of Visual Arts.
- Meier-Brügger, M.
2003 *Indo-European Linguistics*. With Contributions by M. Fritz and M. Mayrhofer. Translated by Ch. Gertmenian. Berlin - New York: Walter de Gruyter.
- Monier-Williams, M.
2005 *A Sanskrit-English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press (© 1899).
Nagy, G. *Comparative Studies in Greek and Indic Meter*. Cambridge, Ma.: Harvard University Press.
1974
- Romeos, K.
1963 Κ. Ρωμαίος, 'Ο «Νόμος τῶν Τριῶν» στὸ δημοτικὸ τραγοῦδι /'The "Augmented Triad" in the [Greek] Folk-song'/. Αθήνα: ©Συγγρ. /'Athens: ©Author'/.
- Sakellariou, M.B.
1980 *Les Proto-Grecs*. Athènes: Ekdotikè Athenon.
- Schmitt, R.
1967 *Dichtung und Dichtersprache in indogermanischer Zeit*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Watkins, C.
1995 *How to Kill a Dragon. Aspects of Indo-European Poetics*. New York - Oxford: Oxford University Press.
- West, M.L.
2007 *Indo-European Myth and Poetry*. Oxford: University Press.

Greek Indologist Dimitrios Galanos¹

Summary: Dimitrios Galanos (1760-1833) was the first Greek Indologist, and remains the most important one until the present day. A diligent and good student, having made his studies in Athens, Mesolongi, Patmos and Constantinople in Greek, Latin, grammar, theology, philosophy and rhetorics, accepted the offer of an agent in Constantinople to travel to Colcata in order to teach Greek to the children of the Greek families living there, and being engaged in commerce in parallel.

He arrived in Colcata in 1786 and he never returned to his homeland. After four years in teaching activity, the talented young man felt well off enough to move to Varanasi and he dedicated himself there to learning various Indian languages, and to translating. He lived there for forty years and decided to return to his country which became independent in 1833, his death year. He made a considerable fortune that he gave over to a reliable bank to manage, and he was able not only to help his relatives and friends economically but he also left part of his fortune to establish a scientific institution in Athens (now the University of Athens of which he is the main benefactor).

He knew several modern languages, he learned Sanskrit, Persian, Turkish and other languages, and sent several translations to Athens to be published. He was also engaged in compiling dictionaries.

He is thought to have died on cholera just the moment when he wanted to return to his country which became free of Turkish rule. His tomb is in the Christian Cemetery of Varanasi. Part of his legacy is in the National Library in Athens, comprising translations from Sanskrit, and a dictionary recently published. About the half of his works remains in manuscript form.

Dimitrios Galanos, born in Athens into a middle class family, made his studies in Athens, Mesolongi, Patmos and Constantinople (Istanbul). In the end, the ambitious young man rejected to become priest and accepted the offer of an agent in Constantinople to travel to Colcata in order to teach Greek to the children of the Greek merchant families living there.

The most important sources on his life and work are those by Vassiliades (2000 : 138 ff.) who gives a concise general introduction, also Vassiliades (2018), Schulz (1969), and Kargakos (1994). Also, several authors and officials contribute, as an Introduction to his life and lexicographical work in his Lexicon (see Galanos 2010 : 9-50).

He was considered important enough to dedicate to him an international conference by the Indira Gandhi International Centre in two parts: in Delhi and in Varanasi from 3rd to 10th February 2018 with contributions from Greece and India.²

1. This paper is the extended text version of a PPP lecture given in Varanasi, on the 8th April 2018.
2. Here is the text of the Press Information of the IGNC: "International Conference on 'Demetrios Galanos and His Legacy' begins in New Delhi.
The International Conference on 'Demetrios Galanos and His Legacy' was inaugurated at IGNC in New Delhi today. The Ambassador of Greece to India, H.E Mr. Panos Kalogeropoulos, Sanskrit Scholar, Shri Satyavrat Shastri, IGNC Trustee, Shri Bharat Gupt and Member Secretary, Shri Sachchidanand Joshi were present at the inaugural session of the conference. Many senior scholars and young researchers from Greece as well as from India are attending the conference.

We must bear in mind that Greece at Galanos' time was under Turkish rule. Indeed, politically, such a country as Greece did not exist. What existed was the Ottoman Empire of which Greece was a part. Unlike the country's glorious past, the present was modest, moreover, it is little known, that under Turkish rule, sciences and scholarship were banned. What was possible, was learning "theology", and what could be comprised in that discipline. Mesolongi at that time, before the fatal siege by the Turks and its disaster in which also Lord Byron lost his life, was an important cultural centre. On Patmos, where the Cave of John the Revelator or Theologian, author of the last book of the Bible, is being shown, a large monastery has been established with a most rich library functioning until this day, Galanos spent eight years learning theology, philosophy and related.

As it seems, he had a double vein: being trained to become a priest, he was also engaged in commerce from his early years, perhaps already in Messolongi, and he was very talented both here below and in the unwordly occupations. He never gave up his deep religious devotion either to God or to his parents, to whom he always wrote with deep respect. It is impressing, that having finished his studies in Constantinople, he rejected a favourable offer to become priest in the old Byzantine centre Caesarea (now Kayseri) in Cappadocia and preferred to continue to study according to his ambitious plans (Kargakos 1994: 36).

Following an offer to teach Greek to the children of the merchant families in Colcata, then an influential mix of western and Indian ideas,³ after more than six months of journey, in 1786. As he did not know English, he immediately began with it, and he not only learnt the language quickly but also in an excellent level. After four years in teaching activity and learning, obviously paid very well by his fellow-countrymen, the talented young scholar felt well off enough to move to Varanasi and he dedicated himself there to studying various Indian languages, and to translating sacred Indian texts. He knew several modern languages, he learned Sanskrit, Persian, Hindi, Turkish and other languages, and sent numerous translations from Sanskrit to Athens to be published. He was also engaged in compiling vocabularies, phrase-books, collections of proverbs, and dictionaries. Interested in philosophical thought, in his translational activity he concentrated on didactic stories and devotional poems, among which, naturally, there is the *Bhagavadgītā* (cf. Vassiliades 2000 : 146-147).

Indira Gandhi National Centre for the Arts (IGNCA) is organizing the 8-days International Conference on, 'Demetrios Galanos and His Legacy'. The 8-day long convention is being held in Delhi and Varanasi, in addition to organizing the exhibition and folk music of Greece.

IGNCA Trustee Shri Bharat Gupt said that "Demetrios Galanos (1760-1833) has a special place among the foreign scholars who came to India to study in the nineteenth century. He was the only one who stayed in India for 47 years, and except for the first seven years when he lived in Calcutta, for 40 years he lived in the city of Varanasi. He translated the Bhagvad Gita into Greek among many other Sanskrit texts. His major contribution was the compilation of a Sanskrit-English-Greek lexicon of about 9000 words."

IGNCA Member Secretary, Shri Sachchidanand Joshi while addressing the inaugural session said that "India and Greece share great traditions of philosophy, architecture and music. In fact, all the arts are regarded as civilizations that have enormously impacted the East and the West. Demetrios Galanos can be seen as a symbol of coming together of these two great civilizations, as he embraced and enriched both these cultures by his immense knowledge and deep insight. For the last one and a half year we have started a new project called 'Bharat Vidya Prayojana' and we are trying to reconceive Indology from Bharat perspective. Bharat Vidya Prayojana is the principle host of this conference".

3. For details see Vassiliades (2000 : 139).

The *Bhagavadgītā*, originally published in 1848, is also the only translation which was republished in Greece in 1983 by G.K. Zografakis providing introduction, interpretation and glossary (Zografakis 1983).⁴ For the deep religious feelings, but also for the respect he always showed towards his parents, a passage from his letter in Zografakis' book (p. 15) is characteristic. The translation of the passage (middle of p. 15, see Illustration) is the following: "My dearest father, my sweetest mother, I kiss your head with a child's devotion, embracing your holy right hand and your honourable feet". The excessive emotionality is perhaps not to blame: this is the epoch of sentimentalism passing into romanticism. Also, we have to do with the words of a person who was supposed to become a priest. There is something more. The conference on Galanos in 2018, too, sought to find in his person a symbol in which one seeks to attach Indian and Greek tradition, that have, anyway, several common points by heritage. It is for this reason I draw the attention to the distinguished role of the feet. A European is surprised by the gestures the Indians show towards the feet of elder or of revered persons, a behaviour unknown in Europe and perhaps also elsewhere. But Galanos "embraces the honourable feet of his parents". Is this a mere chance? The answer could be yes, but is not only about Christian Greece but also about a most ancient tradition. In Dodona, in north-western Greece, there was an ancient priest class called "Selloi" or "Helloi". The strange name, somehow, must have an etymological connection with the name of the Greeks as "Hellenes" (a sound change s>h is familiar in linguistic history). The priests *Selloi* were "aniptopodes", i.e. 'with unwashed feet'. They were supposed never to wash their feet. The cult must have meant that they were in constant contact with mother-earth. Feet, whether clean ("washed") or not, were important. Is this a common, very ancient heritage, realized later in different ways, or something unrelated? I leave the question open.

For the peculiar Greek standards it must be remarked that during Galanos' life-time, and also before, no unified common Greek language existed. He used "Ancient Greek" in a simplified but correct way, or to be precise, a Koine-like language (Vassiliades 2000 : 147) without mistakes and made himself understood both to his parents and friends with whom he had correspondence, and in scholarly level.⁵ The ill-famed Greek "language question" which harassed the Greek society enough, began after him, with the birth of the independent state where a "purifying" language was created triggering a fierce linguistic debate between partisans of the "natural" language and those of the "improving" of the language that lasted for about 150 years. Given this idiosyncrasy, his capabilities in everyday communications and in lexicography are especially impressing.⁶ Kargakos (1994 : 50) calls him "Korais of

4. D. Vassiliades, in his paper read on the 3rd February 2018 (Galanos Conference) remarked that the best translation of the *Bhagavadgītā* was that of Theodoros Pandouvas. I could not verify the content of this announcement.
5. Koinē or the "Common Dialect" was the late register of Classical Greek which came into being roughly from the 3rd cent. B.C., and had a life for about 600 years which does not mean that the old dialects died away at once. One result of the activity of Alexander the Great was that, for his large-scale plans, he had to hire soldiers from the whole of the Greek territory who spoke dialectically different mother-tongues. The interaction among them led to a "common" dialect. It pays to remark that the first language of Alexander was *Macedonian*, a northern Greek dialect although he received his education by Aristotle who, also born in Northern Greece, certainly, used the cultured Attic dialect.
6. Whereas his Sanskrit-English-Greek Dictionary was published as late as 2001 (republished 2010), his contribution was familiar to August Böhtlingk, perhaps the most prolific lexicographer of the Sanskrit languages. His importance for comparative philology was also stressed. Schulz (1969 : 342) writes on "amazing etymological comparisons", and that he must have been familiar with the discoveries of

the East". To understand this, we must know that Adamandios Korais, a major figure in the Greek Enlightenment,⁷ just a little after Galanos, was keen on "implanting" the western thought and civilization into the citizens of the independent Greek state, with linguistic innovations added, whereas Galanos, similarly, wanted to bring the Indian wisdom to his country.

His contribution of a translator is not less remarkable. His counsellor and advisor was the Munsī (administrator) of the King of Varanasi Mahārāja Uḍita Nārāyaṇa Sinh (Vassiliades 2000 : 139), and it was by his advice that he began to translate specimens of the Indian literature, concentrating on didactic stories, devotional poems and texts with philosophical content. The first volumes arrived even as far as the Library of the Hungarian Academy of Sciences (see illustration), so the very first volume with the title "Prodromos ("Forrunner") of Indic Translations" published in Athens in 1845. The volume, dedicated by its publisher to King Otto, contains poems by Bhartṛhari and sayings by Cāṇakya. Among others, Moritz Winternitz mentions the translations honourably.⁸ The third name on the frontispiece whose translations the volume contains, is Jagannātha Paṇḍitarāja. Schulz (1969 : 340[;2]) remarks: "[contains] 98 didactic verses from the 17-century *Bhāmīnīvilāsa* by Jagannātha Paṇḍitarāja, which in its entirety, was published as late as 1862 in India and in 1872 by Bergaigne in Paris (text and French translation).

According to Gennadios [*Ellinismos*, a Greek periodical, (Feb.-April 1930), p. 18] Galanos sent in 1831 through Archbishop Neophytos of Athens, a relative of his, a translation of Jagannātha's « excellent allegorical manual ... for the benefit of the young *philologists* [underlining mine] of the Greek race ... to the eminent Count Joannes Capodistrias, President and Ruler of Greece ». It never reached him, as he was assassinated in 1831." We can see how sensitive in linguistic and philological questions Galanos was.

He lived in Varanasi for forty years and prepared to return to his country which became independent just about the time when he suddenly died in 1833. He made a considerable fortune that he gave over to a reliable bank to manage, and he was able not only to help his

W. Jones. See also Vassiliades 2000 : 150. To be sure, Galanos arrived in Colcata exactly in the year when Sir William Jones made his remarkable announcement about the linguistic and other spiritual similarities between Sanskrit and Indian language and mythology, and several European languages, first of all Greek, mythology comprised. The similarities have a nature which exclude borrowings. Consequently "they must have sprung from some common source which perhaps does not exist any more". For the sake of accuracy: the Announcement was made on the 2nd February 1786 (see Schulz 1969 : 342). This was the moment when scientific engagement in linguistic bodies, linguistics proper, was born.

7. A. Korais (1748-1833), a classicist scholar, having spent much of his life in Paris, received the honouring title "Pater Patriae" ("Pateras tis Patrias"). He was heavily engaged in "purifying" the vernacular language of his time which was full of Turkish and also western elements. His efforts led to the creation of the "Katharevusa" ("Purifying language") which, in its afterlife, led to heavy clashes between the partisans of the "pure language" and those of the "vernacular", with the superfluous political implication of "reactionaries" being the first, and "progressives" the second. This age-long controversy took its end in the 1980s. What exists today is, at least in the opinion of the present writer, a developed, cultivated enough tongue, a modern "Koine", as it is indeed called ("Neoelliniki Kini"), suitable for all purposes. Perhaps poetry relies still more on the "vernacular" than on the new Greek Koine.
8. See Winternitz 1963 : 81(4).151(1).159(3).165(3). The Library of the Hungarian Academy, the best in scholarship in the country, has a very considerable collection of oriental studies. Indology is profusely represented.

relatives and friends economically but he also left part of his fortune to establish a scientific institution in Athens (now the University of Athens of which he is the main benefactor). His fortune was so considerable that for a time, the authorities made suspicions about its origine. However, except for his strange, anachoretic life, nothing special was found. It is probable, that he received donations in addition the most important one of which must have been that by Pjotr Fedoroff, a Russian merchant, with whom, "by natural affinity" he spent much time together. He erected a monument to his friend when he died.

Galanos is thought to have died on cholera, an epidemic which broke out in 1833. The biggest part of his legacy is in the National Library in Athens, comprising translations from Sanskrit, and the dictionary recently published. Many of his works remain in manuscript form like a Persian dictionary, collections of proverbs and other.

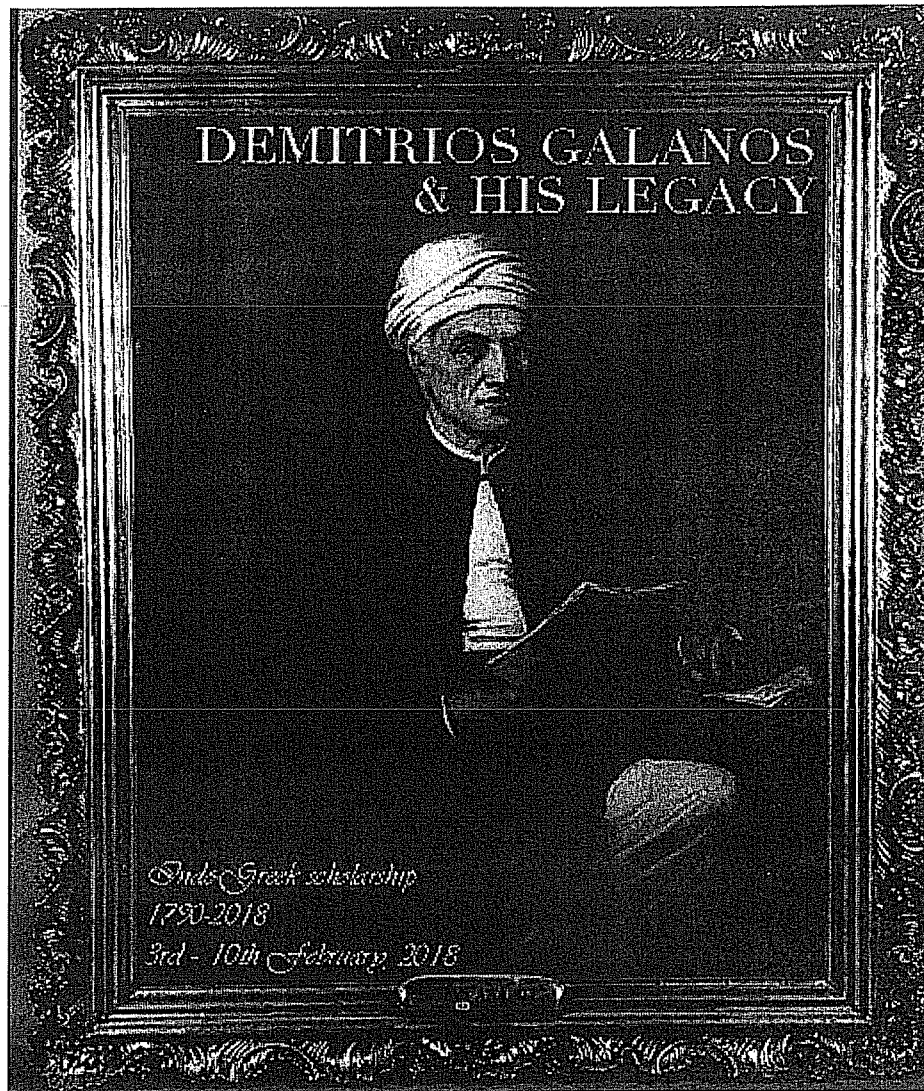
His tomb can be visited in the old Christian Cemetery in Varanasi (the place is not to be confused with the English Military Cemetery at the 99 Cantonment). The monument bears the dedication "In Memory of Demetrius Galanos an Athenian" written by Munshi (Munsi) Sital Singh who had been his teacher and friend, and is repeated in Greek and in Persian. He was also the person who suggested Galanos to undertake the difficult work of translations (Kargakos 1994 : 89). A few years ago the tomb, in a poor condition, was restored by the Greek Indologist Demetrius Vassiliades, then student of philosophy at Banaras Hindu University.⁹

References

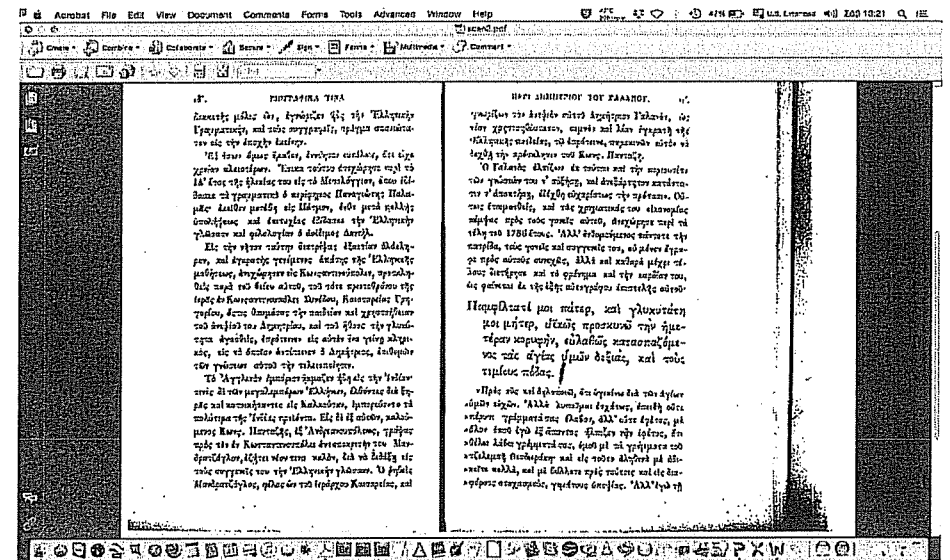
- Galanos, D.
2010 *Lexicon. Sanskrit-English-Greek*. Athens: Konidaris Publications.
- Kargakos, S.I.
1994 *Dimitrios Galanos the Athenian* (in Greek). Athens: Gutenberg.
- Schulz, S.F.
1969 Demetrius Galanos (1760-1833): A Greek Indologist. *JAOS* 89,2 : 339-356 (retrievable also online).
- Vassiliades, D.Th.
2000 *The Greeks in India. A Survey in Philosophical Understanding*. New Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers Pvt. Ltd.
2018 *The Legacy of Galanos*. Lecture at the Special Centre of Sanskrit Studies at JNU on 6.2.2018.
- Winternitz, M.
1963 *History of Indian Literature*. Vol. III, Part I. Classical Sanskrit Literature. Translated from the German with Additions by Subhadra Jhā. Delhi-Patna-Varanasi: Motilal Banarsidass.
- Zografakis, G.K. (ed.)
1983 *Bagavat Gita (The Divine Song)* [in Greek]. With Introduction to Hinduist and Buddhist Thought, Translation, Interpretation and Glossary. Comprising the whole translation by the Greek Brahmin [sic] Dimitrios Galanos. Athens - Yanina: "Dodoni" Publications.

⁹ .See Vassiliades 2000 : 145, and Pl. 22; and photo by the Author.

Illustrations

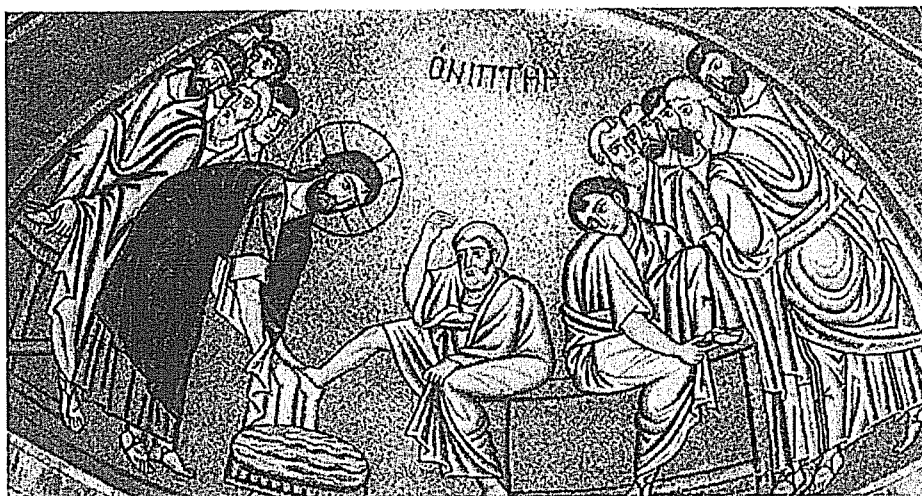

This picture has been taken from the invitation material sent by the IGNSA in January 2018. The original resides in the gallery of the Central Building of the University of Athens. The painter is Spyridon Prosalendis.

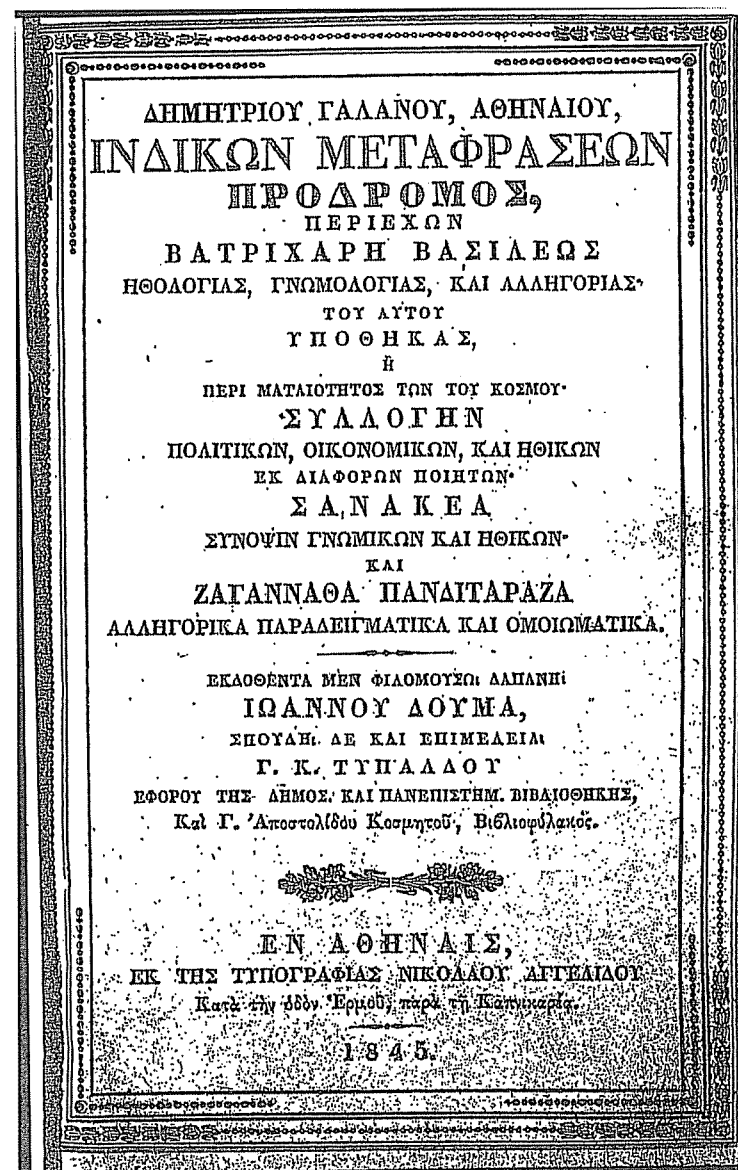
Zografakis 1983 : 15.

Fresco from Patmos Monastery: 'Ο Νιπτήρ ('The Washer')

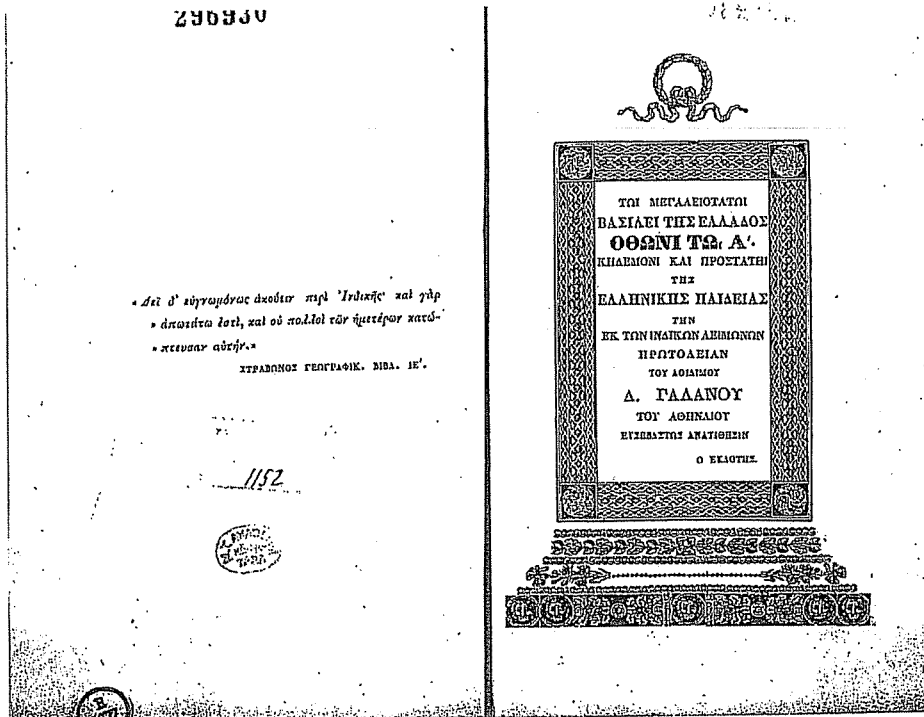

The ritual "Washing the Feet": a common motive and practice in the Eastern Church not recognized by the Catholic Church. "Washing the Feet", in Christian tradition, goes back to John 4-15 in the New Testament where Christ, before the Last Supper, ritually washed the feet of all of his pupils.

Fresco from Patmos Monastery where Galanos happened to spend *eight* years in studying theology. Downloaded from the Internet (January 2018).

Frontispiece of Galanos' "Forrunner of Translations", and Dedication to King Otto by the Editor G.K. Typaldos (1845). Book in the Library of the Hungarian Academy of Sciences (Call number Gör. or. O.210 [old], and 296 930 [new]).

Dedication to King Otto by the Editor G.K. Typaldos (1845). Book in the Library of the Hungarian Academy of Sciences (Call number Gör. or. O.210 [old], and 296 930 [new]).

Inscription on the tomb of Galanos (Old Christian Cemetery, Varanasi)
 "In Memory of Demetrius Galanos, an Athenian" repeated in Greek and Persian.
 (©Author, 10th April 2018)

Culture and Classical Languages¹

Summary: In the lecture concepts such as “classical”, “classics”, “classical philology” and “(historical) linguistics” are discussed.

I am invited to speak on “culture” and on “classical languages”. A vast field indeed.

In the beginning, it seems to me to be expedient if we define the concepts.

“Culture”, in its original Latin form (*cultūra*), does not mean more than ‘cultivation’, firstly ‘cultivation of the soil’ (cf. “agriculture”) and then, gradually, as a common experience of many peoples, arrived at its actual meaning, such as ‘enlightenment and excellence of taste acquired by intellectual and aesthetic training’, further ‘a particular stage of advancement in civilization’, ‘the characteristic features of such a stage or state’, a ‘behaviour typical of a group or class understood in this way’. There are also special meanings near to the original one like ‘cultivation of living material in prepared nutrient media’, and ‘also a product of such cultivation’ etc.

If we bear in mind *etymology* or *original meanings*, we can protect ourselves from surprises which may arise if an unexpected linguistic usage appears. Indeed, for those who grew up surrounded with experiences from ‘high culture’ such as Beethoven’s music or classical literature, expressions like “primitive culture” or “archaeological cultures” may appear appalling. Yet, this is frequent in scholarship.² With regard to archaeology, whole Europe, indeed, is very rich in findings, and the respective places bear usually the indication “culture” in their names. But since we are in India, we may remind e. g. of the terms “Harappan” and “post-Harappan cultures” as used by Romila Thapar (2015 : 119). Then, in the wake of Tylor, the concept of ‘cultural anthropology’ was coined in the English language, and term and definition, lasted well into the twentieth century even if in Europe mostly the terms ‘ethnology’ and the likewise English ‘folk-lore’ were used.

Next, we have to define what a “classical language” is, and in addition, also what “classical” means. Already, a wealth of technicalities was used in my communication. Although the language of this lecture is English, if we have a closer look at the words used, it immediately becomes apparent, at least for the trained linguist or philologist, that a very considerable percent of the words is of foreign origin. I am not going into deep linguistic details but this fact, on principle, is important and pertains to our discussion. Linguistic facts can be studied along two axes: a *horizontal* one (this is the *synchronic* approach) and a *vertical* one (this is the *diachronic* or the *historical* approach). A language is always a *system*. The systemic nature can be best studied *horizontally*. In this sense, every word the English language uses is English. And every word German, or French or Hindi use are respectively, German, French and Hindi words. However, this is a half-reality, and it may mislead untrained people. If we have a look at the *history* of the words wherever,

1. Lecture delivered on 7.9.2016 at UGC-HRDC, Lecture Hall 2, JNU, New Delhi.
2. *Primitive Culture* was the opus magnum of Edward Burnett Tylor published in 1871 where he gave his definition taken in its ethnographic sense, equating *culture* with *civilization* (Turner 2014 : 346). In this sense is used “civilization” Ratnagar’s recent publication (2015). “Civilization” as understood by her is explained on pp. 13-17. She, then, beginning on p. 55, uses the term “material culture” in three chapters. By and large, the word “culture” seems to gain ground.

the picture is different. It is a well known fact that English is full of loan-words, and to a smaller extent, so is *every* other language. To my question “what language is English?” (*i.e. where* does it belong genetically?) I repeatedly received the surprising answer that English was a Romance language! This is absolutely incorrect. English is a Germanic language as the core vocabulary clearly shows: numerals, kinship terms, body parts etc. like “ten” (cf. German *zehn*), “father” (German *Vater*), “hand” (German *Hand*) etc. These words are more important in this regard, and clearly show the original relationship.

Where does the mistake come from? English has a very considerable number of cultural terms which are of Latin and of Greek origin, as well as of other origins, up to Amerindian languages like *tomato* and *potato*. The situation with those which come from Latin and Greek is more complicated: a word may come from Latin or Greek³ as from the immediate source. It may come from French which is a *Romance* language. It may be a genuine French word as the outcome of a natural development in French, indeed from any of its period, although Old and Middle French are the usual - so to say - “creditors”. The word, then, can be a cultural borrowing by the French from Latin, and be given further to English, and not only to English. The Latin word in question may be a borrowing by the Romans from Greek. The classical Latin language is similarly full of cultural borrowings from Greek as is English from Latin.

Every language can give and take elements of vocabulary in any direction. Even the much esteemed Classical Greek and Sanskrit have many loanwords. It is assumed that about one third of the Ancient Greek vocabulary came from Mediterranean languages now lost, and other pre- Greek sources. Often there are doublets which semantically and phonologically show regularities: e.g. *τύμβος* (‘tomb’) and *τάφος* (‘grave’).

The situation is so complicated that one cannot do without historical and etymological dictionaries. I do not want to offend anybody: I urge you either to acquire at least basic skills in philology and linguistics, or, if this is not the case, then, please, *believe* those who have, and follow their opinion. Linguistic thinking cannot happen on pure intuition. It is not like poetry, and the so-called “folk-etymology” is not a science.

Which the moral so far?

In the first three sentences of my lecture I used the following words that are not of Germanic origin, and, consequently, are not elements that were present in Old English before the Norman Conquest: “invited”, “culture”, “classical”, “language”, “vast”, “expedient”, “define”, “concept”.

All of them go back to Latin, very probably, through French mediation. The word “language” e.g. goes back to French “langage”, and this, together with French “langue”, to Latin “lingua”. “Culture” is obviously French, and then, further back, Latin. “Define”, “concept” etc. are not less so. *Language* in German is ‘Sprache’, *invite* is ‘einladen’, *vast* is ‘weit’, *concept* is ‘Begriff’, and what coincides to some extent like *culture* and ‘Kultur’; *define* and ‘definieren’; obviously are loanwords in German too, taken either from French or from Latin immediately.

What is, then, a “classical language”? In this, I readily follow Edward Sapir who is not alone with his opinion: “a classical language must be transnational”.

3. Cf. the expression “hoi polloi” (‘the many’, ‘the general populace’), shaped clearly on Attic Greek of πολλοί. This expression was first used in English by John Dryden in 1668 (Barnhart 1988 : 485).

English is certainly transnational. But is it a “classical language”? We could think about this. Through this language, no doubt, a very important literary and linguistic heritage disseminated. Is this enough? Does the English culture teach the whole world, from Russia to France, from India to Norway, or at least the whole Europe? I am afraid, this is not the case. No matter how many speakers worldwide use it, the same thing in culture is not happening, if not in certain aspects only, like with computer science in our days. You would object, the English literature is important. I answer that 1, yes it is important, and yet if you consider *e.g.* Eastern Europe, *German* cultural and literary influence is much more dominant there, and 2, English literature itself is full of classical topics and hints (see *e.g.* Shakespeare). Even the name “Shakespeare” is suspicious: it does not seem like a normal surname. What if it was borrowed from Homeric “δο(υ)ρίπταλτος” meaning exactly the same thing (‘spear’ and ‘shake’, in literary rendering, ‘wielding the spear’)?

Latin has got the label “the most successful language in world history”. There are other criteria. The worldwide importance of English is too short-lived to be a *lingua franca* in the sense Latin was. For the second, at least two thousand years can be reckoned with. A little more than hundred years ago, in Germany, still it was not unusual for a philological PhD to be written in the Latin language. During the Middle Ages this was even more frequent, indeed, compulsory, whereas the official language of the Vatican is, still in our days, Latin. And in standard critical editions of ancient texts, by the German Teubner *e.g.*, the introductions, details of the textual transmission and details of the *apparatus criticus* are, still today, written in Latin. Consequently, Latin is constantly updated for which a special committee in the Vatican exists. This situation is similar to that in India where Sanskrit is still used in certain circles. Based on its history, it is frequently maintained that “Latin is not a dead language”. Well, it is *not a forgotten language* but linguistically the only criteria is if someone is born with a language as a *first* one, which the child *acquires*, *not* learns, and with Latin, this is certainly not the case. Every user must learn it as a foreign language. For Sanskrit I am not sure. I have contradictory evidence, but I assume that informations which argue that language acquisition in Sanskrit is possible similarly to that of a mother tongue are incorrect and that the situation must be like the case with Latin.

With Greek, it is different: there is a perfect continuity. You can be born with Greek as a first language but naturally, this is Modern Greek, the official language of the Greek State. *Greek* is living but *Classical Greek* is not. You must learn it. At this point, a clarification is necessary. Obvious as it is, the Greek State, and Greek thinking, place Modern Greek in first place. This is understandable of a *mother-tongue* there of almost everybody. The language, however, in which classical works have been written like those by Homer, Plato, Aristotle, Herodotus, Sophocles, and thousands of other works and hundreds of names, is *Classical Greek*. The gateway to that language, even if Greek thinking insists so, is not the modern language. It is much more the other way round: you are supposed to get acquainted with the classical language which brings you immediately to the great names and works, and then you can extend your scope to later stages, if you are interested, modern times included.

If not, it is as if you insisted that one must learn Hindi or Bengali in order to arrive at Sanskrit in an unforced way. The case is not this. It is exactly *linguistics* where Modern Greek is equally important. But I am afraid, the majority of scholars and students interested, are not concerned with linguistics in first place. Otherwise, this language is important,

beside practical needs, for Modern Greek Studies, and also for Byzantine or Medieval Greek Studies.

In *philology*, there is one more important factor: Ancient or Classical Greek and Latin are united in *Classics* or *Classical Philology*. If we understood how important Latin was, to understand the importance of Classical Greece and Greek which influenced Italy, Rome and Latin very considerably, is easy.

The emerging new political power, Rome, soon after Alexander the Great, subjugated Greece, and a few years after the beginning of our era, with Emperor Augustus Caesar, a huge empire existed and peace set in, a rare moment in history, the so called *Pax Augusta*. To oppose the Roman power was impossible. But the Romans, although they called themselves, sometimes obviously ironically, “Barbarians”, were not like those whom history calls as such. They didn’t destroy anything except if it was absolutely necessary for them. *E.g.* in a passage I find very amusing, the play-write Plautus remarks “Maccus vortit barbare”, *i.e.* ‘Maccus’ (his first name) ‘translated it’ (a Greek play) ‘into a Barbarian language’ (*i.e.* ‘into Latin’). On the contrary, the Romans greatly admired and accepted everything Greek even if the Greeks of their time were already “Greeklings” (“Graeculi”) for them. As Horace put it, “Greece conquered the savage conqueror”, *i.e.* with its culture, it subdued the savage Romans. Indeed, almost everything in Roman culture and Latin literature was an imitation of Greek prototypes and works. For example, the famous mythological handbook *Metamorphoses* by Ovid, except for one event, contains Greek topics only. The imitation was often very useful: frequently if something got lost in Greek tradition it survived or was rescued in Roman copies or descriptions. For a long time, Graeco-Roman world, culture, history were *one*. The Roman Empire reached its greatest extent under emperor Hadrian (Hadrianus, 117-138 A.D.), comprising Asia Minor, to Mesopotamia. The Byzantine State, what is today Turkey, became the “East Roman Empire”, and after the Fall of Rome in 476 A.D., as seen from Constantinople, the eastern capital, “the Roman Empire *did not* collapse”. What fell was the *Western Roman Empire*. In their eyes, Rome as a power, survived for another thousand years, and “Rome fell” as late as 1453. In this sense, Latin is even a national language of the Greeks. 1453 was the final siege and sack by the Ottoman Turks, and the “Halosis” (Ἀλωσις), the Fall of Constantinople, which, since then is called Istanbul.⁴ These details account for the fact that the actual Greeks still call themselves sometimes as Ρωμιοσύνη (a patriotic label to be interpreted as ‘the Greek spirit’ or ‘nation’) and Ρωμιοί (‘[Modern] Greeks’, frequently ironically). To be sure, the everyday language of the Eastern State was Greek but the administrative language and that of the army was Latin. To speak of “Byzantine Greece” or “the Byzantine State” is a modern coinage, given to Byzantium by French historians, who, frequently, did not write about this state in flattering words. Think of the pejorative term ‘byzantinism’.

4. “Istanbul” (sometimes “Stambul”), is again of Greek origin: Constantinople, the eastern capital, was “the City”, like in Italy, Rome was the “Urbs” (‘the City’), and “Istanbul” is based on the modern pronunciation of the phrase ‘to the City’ (εἰς τὴν Πόλιν). With Rome, this was “in Urbem”, “in Urbe” (‘to/in the City’); it was not necessary to use “Roma”, although this was possible. In 395 A.D., the Roman empire was divided into two parts, and Constantinople was dedicated in 330 by Emperor Constantine. From that time on, it was considered that the eastern part of the empire was, economically and culturally, for several centuries to come, more important than the western one. In Greece, until this day, “Πόλη” (with uppercase initial) means ‘Constantinople’, and there is a difference between “πολιτικός” (‘from Constantinople’) and “πολιτικός” (‘politician’).

Back to our terminological issues. We may have understood by now what “Greek” and “Latin” linguistically, and “Greek” and “Roman” in a political and in an administrative sense mean. Surviving Greek language is Modern Greek, with Medieval or Byzantine Greek in between. Surviving Latin does not exist in this sense but it survives, together with medieval and modern dialects, as Italian. So, in Italy, too, there is a continuity, comparable, even if not a hundred percent, to the situation in Greece. Since Italian is considered an international language and a relatively simple one, representing Italy fully, it is not generally known that there is a very large number of dialects on the Italian peninsula, more than in Greece, non-Romance ones, and Modern Greek in Southern Italy included. But for simplicity, we can keep that in Italy, there is Latin, and there is its modern successor, Italian. In both cases, Italy and Greece, we face a considerable time-depth which may be reckoned with in thousands of years. In Greece, this is more conspicuous. Even if we start with the classical age (*i.e.* 5th-4th cent. B.C.), this is at least 2500 years. But there is the Homeric age (8th cent. B.C.), and *before that* the Mycenaean Age with one *thousand* more years added. Indeed, the so-called “coming of the Greeks” is dated around 2200 B.C. whereas the *first* linguistic remnant, a pebble stone with a name incised on it reminding of the Mycenaean and the Homeric language, comes from around 1650 B.C., more than 800 years *before Homer*.

And the third area which interests us, linguistically and geographically, is India. Have you ever considered that all three areas are peninsulas? This is, among many other factors, a proof of the fact that the conquerors came from the north each time: there is no continuation in spread in the prehistoric Indo-European sense, if not in much later times, like the Roman conquest in Northern Africa. And no serious indication for a penetration from another direction. The linguistic situation in India, in antiquity up to the present, is similarly multi-faceted. I may refer to the American linguist M.B. Emeneau (2015) who was engaged in this issue. A long story simplified for our purposes, I would argue that the Indo-European immigrants or conquerors if you want, entered the peninsula at about the same time as they did in the case of Greece, and not independently from the Indo-Europeanization of Greece and Italy, *i.e.* roughly around 2000 B.C. (this would mean a little delay in comparison with Greece), and they penetrated east- and southwards as far as they could. Certainly, they could not subjugate the whole peninsula, like the English and the French or others could not. India was too big for this job. Whether we call the conquerors Aryans or Indo-Iranians or Indo-Europeans, is not more than a terminological question. The term Indo-Europeans is suitable, and it is regrettable that it was, as is also today, misused sometimes.

With regard to the pattern delineated with Greek, Latin and Italian, the same can be said about Indo-European India (to non-Indo-European India I'll return later). Linguistic continuity is undeniable, and the most important cultured, foundational Indian language is Sanskrit. Its continuations are, through medieval dialects and languages, the well-known modern tongues like Hindi or Bengali, and several minor ones.

In this way, again with simplifications, we can establish as a fact, that the important foundational language in Italy was Latin, in Greece Greek, and in India Sanskrit, each time with continuations up to the present day. Continuity is important linguistically, culturally, politically, but only the three ancient ones can be regarded classical.

What is then a “classical language”? I could follow the Wikipedia-article if only I agreed fully with it. The article suggests that it must be a language with a literature that is *classical*,

which should be relatively independent that arose on its own and it must have a large and rich body of literature. They are typically dead languages that show a considerable degree of *diglossia*, that is the spoken varieties diverge over time from the written form. I can agree only partially. Diglossia, the difference between written and spoken language is present; this was even a bad problem in Greece until about thirty years ago. A purist language, the so-called Katharevousa, was obligatory in writing, whereas nobody was speaking it. I cannot agree with the opinion that the literature arose on its own because there are prehistoric poetic patterns that are common to them, and first of all to Greek and the Indo-Iranian languages, and typically to Vedic. These “encapsulated patterns” are so conspicuous and systematic that they cannot be regarded as chance formulations or borrowings, and an Indo-European Poetic Language (an *Indogermanische Dichtersprache*) has been assumed as sure. Certainly, a rich body of literature is a fact both for Sanskrit and Greek, but also for Latin and other related languages.⁵ Further on, the article enumerates about 70 (!) languages with their respective cultures. This is an “inflation” having even “Classical Mapuche” (a medieval Amerindian language and culture of Chile) one would except with difficulty, but one can agree that languages like Tamil or Chinese must have their place among them.

We may appear egocentric, but nevertheless, our terminology, research, methodology largely depend on the traditional classical languages and the cultures they convey, and these are Greek, Latin and Sanskrit.

It may now be clear which meaning we attribute to “classical”. It would be *standard*, *classic*, being of or relating to classicism, versed in the classics, authoritative, traditional. It would relate to a form or system felt to be of first significance, largely, but not exclusively, before modern times conforming to a pattern of usage sanctioned by a body of literature rather than by everyday speech. It would be concerned with or giving instruction in the humanities, the fine arts, and the broad aspects of science.

Being engaged in classics, as a - perhaps - more personal concern of this writer, would be *language-centered* in two senses: a *philological* job in the sense that philology is interested mainly in the *written* form of an important text, and a *linguistic* job, in the sense that linguistics is more interested in the language itself, in language as a *system*. To be sure, linguistics is *not exclusive*. *Any* text or linguistic fact is respected by a linguist, whether it came from “above” or it has a “low” origin. Strictly linguistically this concern would belong to the spoken languages only but anything in linguistic past can be retrieved, if at all, exclusively by written tradition. In our credo, (classical) philology and (historical) linguistics are cooperating sister sciences, mutually helping one another.⁶

Classics and *classical philology* are more or less defined. It is another question if this field encounters a general shrinkage in our global technical era. I call those who come from “classical” soil, India, Greece, Italy, to defy this global challenge. Philology, and especially *classical philology* is a very demanding scholarly field, well worth to be engaged in. If you are interested in great names of the classical and post-classical antiquity, then do not come to learn, if possible, their work in translations but in their original. A translation should be

5. The most famous formula is “κλέος ἄφθιτον” to which “śrávas akṣitam” corresponds. Another one is the “ἔπειον [...] τέκτορες” (Pind. Pyth. 3, 113) with corresponding vácaṃsy [...] takṣam (RV VI 32, 1d), and many more. Cf. on this Katonis (2016 : 3, and elsewhere).

6. For the concepts of *philology* and *linguistics*, and the relation between them cf. Schwyzer 1990 : 24 ff., also Katonis 2010 : 79-80(1.5.3).

an aid in understanding. An Italian proverb has the translators for “traitors” (“*traduttori traditori*”). It is not as superficial as that but a translation can never substitute an original. Think how queer it would be if you had your knowledge about the English literature through *French* translations. Yet, what happens with Greek and Latin authors, is essentially similar. Traditionally, *classical philology*, with roots, by the way, from Alexandrine times, *i.e.* roughly 2000 years, means being engaged in Greek and Roman authors and in Greek and Latin language. There were attempts, mostly by the Germans, to integrate the Indian (Sanskrit) tradition. Difficult and challenging as it is, I would suggest to interpret *classics* in this sense.

In conclusion, I know that what I suggest may underlie critical remarks or objections. But things of our world rarely can be compartmentalized perfectly and satisfactorily in every respect. Let the following be a basis for discussion. I would suggest that “classical”, with regard to languages and what they convey, comprises every important old and transnational language and their respective culture, but given our origin and residence (Europe and India) and the age we live in, the domain should be a triplex one, the focus being the Greco-Roman World (the Classical Antiquity) and the respective Classical Indo-European India, with their Modern Continuations (as is also clearly the mission of the Chair where I work now as a Visiting Professor; Greece, naturally, would never allow to detach anything that is not Modern and I agree to this, so we are a Chair of Greek Studies and not a Chair of Classical Greek only). The second circle could be a Non-IE linguistic and cultural world (such as South India, China, the Arabic world, the Hebrew tradition) and the third one, with a careful look into, and selection in, world heritage, what is based on classics (with writers like Shakespeare, Goethe and Rabindranath Tagore, just to mention a few), and what is important enough so that it remains in the collective memory of mankind.

References

- Barnhart, R.K., Ed.
1988 *The Barnhart Dictionary of Etymology*. New York: H.W. Wilson Company.
- Crane, Gr.
2013 *Rediscovering Philology* (pdf; can be retrieved online).
- Emeneau, M.B.
2015 Linguistic Prehistory of India. In: Trautmann, R.Th. (ed) *The Aryan Debate*. Oxford University Press, pp. 25-45.
- Katonis, A.L.
2010 *Αποκλειστοποίηση των ηχηρών κλειστών /b d g/ της Ελληνικής. Διαχρονική φωνολογική προσέγγιση. I. Ανάλυση με Παράρτημα I. Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών - Σαριπόλειο Ίδρυμα*
2016 Formulaic Language and Other Poetic Devices in Greek and in Related Languages. *Indian Language Review*. 2.1 : 1-8.
- Sapir, E.
1921 *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace.
- Schwyzler, E.
1990 *Griechische Grammatik auf der Grundlage von Karl Brugmanns Griechischer Grammatik*. I. München: Beck (6., unveränderte Auflage, ©1939).
- Thapar, Romila
2015 Some Appropriations of the Theory of Aryan Race Relating to the Beginnings of Indian History. In: Trautmann, R.Th. (ed) *The Aryan Debate*. Oxford University Press, pp. 106-128.
- Turner, J.
2014 *Philology. The Forgotten Origins of the Modern Humanities*. Princeton - Oxford: Princeton University Press.

Basic readings in Classics, Philology, Languages, and related

- Burrow, T.
1965 *The Sanskrit Language*. London: Faber and Faber.
- Crane, Gr.
2013 *Rediscovering Philology* (pdf; can be retrieved online).
- Emeneau, M.B.
2015 Linguistic Prehistory of India. In: Trautmann, R.Th. (ed) *The Aryan Debate*. Oxford University Press, pp. 25-45.
- Fortson, B.W.
2010 *Indo-European Language and Culture. An Introduction*.
Second Edition. Chichester, West Sussex (UK): Wiley-Blackwell.
- Jones, W.
1799 *The Works of Sir W.J. in Six Volumes*. London: G.G. and J. Robinson.
- Kakridis, J.Th.
1949 *Homeric Researches*. Lund: Gleerup.
1971 *Homer Revisited*. Lund: Gleerup.
- Mallory, J.P.
1991 *In Search of the Indo-Europeans*. London: Thames & Hudson (©1989).
- Morris, I. - Powell, B. (eds)
1997 *A New Companion to Homer*. Leiden - New York - Köln: Brill.
- Nagy, G.
1974 *Comparative Studies in Greek and Indic Meter*. Cambridge, Ma.: Harvard University Press
Palmer, L.R.
1968 *The Latin Language*. London: Faber and Faber.
1980 *The Greek Language*. London - Boston: Faber and Faber.
- Ratnagar, Shereen
2015 *Understanding Harappa. Civilization in the Greater Indus Valley*. Fourth revised and updated edition. New Delhi: Tulika Books (©2001).
- Sakellariou, M.B.
1980 *Les Proto-Grecs*. Athènes: Ekdotikè Athenon.
- Sandys, J.E.
1903 *A History of Classical Scholarship. From the Sixth Century B.C. to the End of the Middle Ages*. Cambridge: University Press.

- Sapir, E.
1921 *Language. An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace.
- Schmitt, R.
1967 *Dichtung und Dichtersprache in indogermanischer Zeit*.
Wiesbaden: Otto Harrassowitz
- Snell, B.
The Discovery of the Mind. The Greek Origins of European Thought. Oxford: Blackwell. Translated by T.G. Rosenmeyer.
- Thapar, Romila
2015 Some Appropriations of the Theory of Aryan Race Relating to the Beginnings of Indian History. In: Trautmann, R.Th. (ed) *The Aryan Debate*. Oxford University Press, pp. 106-128.
- Turner, J.
2014 *Philology. The Forgotten Origins of the Modern Humanities*. Princeton - Oxford: Princeton University Press.
- Watkins, C.
1995 *How to Kill a Dragon. Aspects of Indo-European Poetics*.
New York - Oxford: Oxford University Press
- West, M.L.
2007 *Indo-European Myth and Poetry*. Oxford: University Press.
- Wilamowitz-Moellendorff, U.v.
1982 *History of Classical Philology*. London: Duckworth. Transl. by H. Lloyd-Jones.

Three Honours given to Hatzidakis by pre-war Hungary¹

Summary: Georgios N. Hatzidakis (12.11.1848 - 26.6.1941) was the greatest linguist, and one of the greatest scholars of Modern Greece. Honoured by a large number of domestic and foreign institutions, he has been given distinctions also by three Hungarian establishments. In 1900 he was elected External Fellow of the Academy of Sciences, and Honorary Member of the Budapest Philological Society. In 1935 he was awarded an Honorary Doctorate by Budapest University.

The unusual series of gestures Hatzidakis enjoyed calls for an investigation in order to understand the motives and the distinguished respect he and his country were confronted with in pre-war Hungary. It appears that it was the classicists who took an interest in his work rather than the linguists proper. Accordingly, the information for the following overview has been drawn mainly from philological sources, and from research in archives in Thessaloniki, Athens, Heraklion (Crete), and Budapest.²

As his work and life-span show, Hatzidakis is to be considered a traditionalist whose contributions ran largely parallel to what is called in our days Classical Studies. With regard to linguistics, although the revolutionary turn from the historical or diachronic dimension to the synchronic one began with Saussure a few decades before Hatzidakis' death, the change we see today was not felt at that time in Greek Linguistics either in Greece or in Hungary. Certainly, the exceptionally rich historical body of Greek, and the respective cultural tradition did not predict a linguistic breakthrough, and, at least in the view of the present writer, do not require one even today.

Hatzidakis' main concern was Greek in its vertical entirety even if he was also engaged in Latin, and to a minor extent in Sanskrit.³ In his country he was praised for what he had done for his native language (ancient, medieval and modern), and was also reprimanded for his clinging to Katharevousa, a learned variation of Greek suggested for scholarly, and, with some naivety, to a certain extent also for everyday use.⁴ In the Western world, though not among the internationally leading linguists, Hatzidakis is acknowledged in first place in the field of Ancient Greek (and in this connexion also of Indo-European)⁵,

1. Paper originally read at the Jagellonian University in Cracow, published as Katonis 2011. This is an expanded version.
2. A book by the present author, with the same matter, has been published as Katonis 2009.
3. In his linguistic treatises, and in his University Lectures, Hatzidakis often mentions Sanskrit, and as the present writer found, there is an *unpublished* Sanskrit Grammar written by Hatzidakis in the Heraklion Archives, dating from the end of the 19th century.
4. This variation of Modern Greek, the "purified" language, based largely on Ancient Greek, was, apart from medieval origins, a suggestion made by the humanist scholar Adamantios Korais (1748-1833) whose contribution to classical philology and to linguistic questions was not unimportant. Wilhelm Pecz, an ardent follower of Hatzidakis, active also in Hatzidakis' decorations, accepted Katharevousa, and thought that it could become the *international language* of classical scholarship.
5. We quite often meet his name in the Schwyzer grammar (1953 : e.g. 207.216.218[1].222.255.264), and, to be sure, Schwyzer contributed himself to the Hatzidakis-Festschrift (cf. ib. p. 254). It is perhaps not largely known that, with regard to some nationalist sensitivities, Hatzidakis always used the term "Iapetic" when dealing with Indo-European. This usage is based on the well-known passage in the

and secondly, that of Medieval and Modern Greek.⁶ In Hungary, where Indo-European Studies existed in a restricted sense, Greek and Latin - with a main focus on the latter - had, on the contrary, already both developed and were largely cultivated. Hatzidakis' unfolding coincided with a great upswing in classical studies in Hungary for which a "fresh enthusiasm" in the last half of the 19th century was acknowledged by C. Bursian.⁷ In this way, a theoretical context seems to be supplied, necessary if we want to understand why classicists and hellenists were moved to honour a linguist. The country had already had a tradition, concerned both with classical texts, and with whatever from history to linguistics helped with the interpretation of a given text. Thus, Latin and Greek Studies were two established interactive realms referring to standards that could be drawn from the ancient Greek and Roman world, remaining united by Classical Philology; whereas Greek with its long history could be considered either partially as Classical or Byzantine Greek Studies, or united, with Modern Greek added, as Greek Studies.

In our attempt to explain the Hungarian interest, the careers of five important scholars, all of them classicists and Members of the Academy, ought to be analyzed first. Three among them were active in honouring Hatzidakis. John (János or Iván) Télyfy (1818-1898) realized that Latin and Greek Studies were closely related and should be studied together. He also understood that the same held true for the different periods of Greek language and literature. This yielded with him a vigorous interest in classical studies, a passionate connection of Ancient and Modern Greek and an especially ardent love for anything that was Modern Greek. After an initial training in theology he transferred to the Bar earning his living for many years by this and by journalism. Then he became Associate Professor of Italian, and later Ordinary Professor of Classical Philology, and soon also an MA. The number of his publications may come close to seven hundred among which also his linguistic contributions are numerous but in this field, to quote E. Schwyzer, he was a *diletterender Philhellene* (1953 : 175). Yet, before Hatzidakis, he was called the "Nestor" of the philologists of his country.⁸ He was elected an honorary member of several Greek associations and he also received the Gold Cross of the Redeemer's Order from the Greek King. Keen on uniting Ancient and Modern Greek Studies, he devoted his life to this and to another goal, that of building as many relations between Greeks and Hungarians as possible. His esteem is expressed e.g. in the dedication of his *Corpus Iuris Attici. Graece et Latine* published in 1868, as "Τῶν ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΩΝ - UNIVERSIS GRAECIS". This corpus of Attic Law,

Book of the Genesis (9.18). Posterity was not favourable to his gesture: the word used in his country today is the Greek equivalent of "Indo-European". Unnecessary reservations are raised against the concept and less against the term.

6. There exist two reprints of his famous *Einleitung* (1892), a German one (1977), and one by the Academy of Athens (1975). In Greece, whose official language is Modern Greek, a predilection for *Modern Greek* in first place, is, perhaps, understandable. The Hungarian scholars, active in honouring Hatzidakis, accepted this view, although they did not reverse the classification: in Thessaloniki, perhaps uniquely in the whole world, Indo-European Studies are dealt with in the Institute of Modern Greek Studies. Similarly, the Centre for Greek Language, an independent institute in Thessaloniki, although considers Greek in its *totality*, from linguistics to literature, issues Certificates only for Modern Greek.
7. "seit der Mitte unseres Jahrhunderts eine frische Begeisterung für die classische Litteratur erwacht" (1883 : 1243). In Bursian's survey, seven names are discussed, two of which (Télyfy and Thewrewk) are important to understand the motives which led classicists to the person of Hatzidakis.
8. This was the honouring address by Paul Kretschmer for Hatzidakis at the First International Congress of Linguistics (1928) in the Hague. For Télyfy, cf. Pecz 1902: 1.

according to the Vári Encyclopedia (1906 : 446-447), was widely used for many years. He published an Encyclopedia of Classical Philology in 1864, but there is a considerable Modern Greek material there which cannot be called classical. The policy obviously came up to his uniting endeavours as did his Greek Grammar, an unusual achievement, published as early as 1848, comprising both Ancient and Modern Greek. His fervor is apparent in the foreword, where he wrote *expressis verbis* that Greek was “a beautiful language”. The book’s linguistic tenor induced István Hegedűs, a fellow philologist, to learn Sanskrit! While working as a translator and writer, a significant part of his activities was devoted to academic teaching. The *heros ktistes* Thewrewk, and Pecz came out of his school.

Aemilius Thewrewk de Ponor (1838-1917), much criticized after his death, was looked upon differently during his life-time. His epoch was exceptional, accepting and perhaps also more tolerant towards vanity (one of the charges against him), a drawback from which young Hatzidakis was not free of either. Thewrewk’s dynamic energy, range of interests and influence were remarkable. In addition to being a philologist, a linguist and a translator, he was also an eloquent speaker, a poet, writing even in Ancient Greek, not unusual in those days, a sensitive patriot, an important organizer of research and an academic who by the age of thirty-four had become MA, an admirer of the ancient world, yet a child of his time, and surprisingly, not only initiator of philology and of comparative linguistics in his country but also a champion of comparative musicology. He dared to challenge the composer Franz Liszt, to whose circle he belonged, arguing that the Liszt thesis on the gipsy origin of Hungarian folk music was incorrect. Liszt accepted the refutation and declared himself convinced. Later he was a member of Kodály’s examining committee when the composer defended his doctoral dissertation. His biographer, Zs. Ritoók refers to him as “polyhistor” (1993 : 158). His philological contribution was evaluated by Lindsay in the Festus-edition (Teubner), and we meet his name in the Graux-Festschrift to which the linguist Saussure and the historian Sp. Lambros also contributed.⁹ As a linguist, he was engaged first of all in problems of his native language, but as a theoretician, in the wake of Schleicher and the Neogrammarians, he published some papers on “language as a natural science”. His contribution is, in short, that he introduced classics and linguistics, he founded and led the Philological Society and its Organ, he encouraged the humanities and scholarship in general, he had an important academic organizational activity, he frequently helped young scholars (Vári, v. infra, was among them), and as to be expected, he produced a considerable number of papers and other writings. His death coincided with the ending of an exceptional period and a relatively happy awareness of life both in his country and in Europe: in 1919, the First World War was over, with major changes on the map of Europe, the decay of the Dual Austro-Hungarian Monarchy, and regrettably, the seeds for World War II.

Wilhelm (Vilmos) Pecz (1854-1923), a committed follower of Hatzidakis, colleague of Thewrewk both at the Academy and in the Philological Society, Honorary Doctor of the University of Athens, was the “nimble servant of the Greek Muses” as Hatzidakis, using Homer’s words, described him when he died. A Greek Philologist *par excellence* and yet more, a classicist, with a certain interest also in linguistic issues, influenced by the Neogrammarians, he too, established a School. It was he who proposed that Hatzidakis be elected External Fellow of the Academy. In 1883, he published a Greek Syntax which was based on the newest achievements in linguistics of his time. A Grammar of Modern

9. Codex Festi breviati Trecensis. In: E. Lavisse (Préface), *Mélanges Graux*. Paris, E. Thorin, 1884 : 659-669.

Greek followed in 1894 which was considered a major contribution in his time. Critiques remarked he had proved that Greek was not a dead language. He published not only in his native language and in German which was then normal, but also in Greek, both in the *Organum Philologicum* established by Thewrewk, and in Greek journals, like *Athena* edited by Hatzidakis. As a pupil and friend of the latter, he accepted the *Katharevousa* and always used this idiom when writing in Greek, and on solemn occasions, as was the Jubilee of the Philological Society in 1900, even in speeches among his colleagues as the Proceedings testify, published in the *Organum Philologicum*! In 1913, he published a book written in Modern Greek and issued by the Hungarian Academy on the Greek tropes, one of the main issues that occupied him throughout his life. Influenced by German language issues and having in mind Luther’s *Kanzleisprache* used in the Bible translation, he saw it evident that the Greek linguistic development was to become similar to that of Modern High German. After his death, over the last five decades or so, like Thewrewk, Pecz received much criticism in his country, and less recognition, but unlike the former, he was criticized during his life-time by his colleagues, for instance by Vári. The reason was his “maximalism”, to which a critique against his katharevousianism was attached. It must be added that he was always in favour of a moderate *Katharevousa*. His “maximalistic program” was the idea of a “united Latin-Greek Philology” for which, ideally, as carrier language, the *Katharevousa* was suggested. The idea of continuity required that Greek be understood as a whole, from Homer down to his time. But he went further than his teacher Télyfy; he suggested the same for Latin, comprising even Latin usage in modern times. Italian was vaguely thought to belong to the complex. Vári repeatedly maintained that one person was incapable of mastering such an immense body of material. After a correspondence with the Byzantinist K. Krumbacher, an opponent of Hatzidakis in language questions, Pecz became a bit less ambitious and spoke only about united Greek-Latin Philology. His contribution created the basis for Byzantine Studies, which became very important for his country. It is perhaps not an exaggeration if we draw the conclusion that - through the influence exercised on Pecz - the beginnings of Byzantine Studies as of an independent discipline in Hungary are due to Hatzidakis. Together with Thewrewk, he edited a series of Greek and Latin classics as part of an educational program. In our opinion, posterity owes him not criticism but gratitude for what he has done for Hungarian classical as well as Greek studies, Hungarian-centered Byzantine Studies comprised, and has to express gratitude, through his person, also to Hatzidakis. His school was continued by Vári and Moravcsik.

Rudolf Vári (1867-1940) was a scholar of a very considerable erudition. His modest nature makes it difficult to find details about his life, whereas his contributions to Classical and Byzantine Studies are self-evident. Despite his retiring nature, he was twice instrumental in proposing a distinction for Hatzidakis. He was active in the Philological Society, in academic teaching and in the Academy itself of which he became a corresponding member at the age of thirty-nine. With regard to Greek, his views were similar to those of Pecz, though he was more moderate. His Encyclopedia of Classical Philology (1906) was still highly valued as late as 2000 by P. Hummel who also paid attention to the work of Thewrewk and Pecz. In 1915, Vári undertook a critical edition of a *Sylloge Tacticorum Graecorum*, which owing to several unfavorable factors, he never finished. After some volumes had been published and after critiques varying from very positive to negative, it was the French scholar A. Dain who took the upper hand. The failure caused Vári to temporarily return to Classical Philology, pleading not only in favour of the classics but also emphatically warning against

restricting Greek studies because this would have a negative impact on national education. For several decades now, we can see how right he was. In 1926 he became an Ordinary MA. While not engaged in linguistics, his Latin and Greek were excellent. In 1900, on the occasion of the Jubilee of the Philological Society he offered President Thewrewk as a surprise gift a poem written in eight distichons in Ancient Greek, praising him both as a philologist and as a translator, and encouraging him not to abandon his translations of Homer. The poem is published in the 1900 volume of the *Organum Philologicum*. This silent man proposed two distinctions for Hatzidakis, one in 1900 (Philological Society), and one in 1935 (Budapest University).

Julius (Gyula) Moravcsik (1892-1972) was perhaps the last really universal Hellenist in his country. He was a member of several local and foreign institutions, elected, for example, as External Fellow of the Academy of Athens in 1966 together with G. Rohlfs and L. Robert. He continued in the Pecz and Vári tradition, but he was not involved with Latin. With regard to Greek, he expressed himself very vigorously in favour of *continuity*. Beginning with the year 1933, for more than three decades he kept suggesting the term "hellenology" which would mean united Ancient, Medieval and Modern Greek studies. The idea is best expressed in an 1965 lecture given in Athens. However, like Hatzidakis' fate was with his proposal for "Iapetic", posterity did not accept his suggestion and the term remains "Greek Studies", "Gräzistik" or similar, whereas in Greece such united studies are called "ellinognosia", or written more conservatively, "hellenognosia".¹⁰ He was without any doubt the greatest Byzantinist of his country, and was also quite renowned internationally. His *Einführung* (1976) - first published in Hungarian in 1966 - is thought to be the best introductory work in the field of Byzantine Studies, and his *Byzantinoturcica* was published in 1983 for the third time. In 1935 he initiated the successful series of the *Hungaro-Hellenic Studies* which, just like Thewrewk's *Organum* fell victim to the destructive trend in the second half of the 20th century. J. Sykouris' (perhaps the greatest Greek classicist) *Philologie et vie* was published in this series in 1938. His 1955 treatise makes a sad reading, demonstrating to what extent politics could affect scholarly attitude. M. Fuhrmann's contributions (1995) give a clear picture of that epoch (e.g. pp. 160-166). Yet he survived as a scholar and this was not easy in those years. Beginning with his very first academic years he cultivated relations with Greek scholars. The greatest part of his correspondence has been deposited in the Academy of Sciences in Budapest. The letter in which Moravcsik informs Hatzidakis about the death of his teacher Pecz, is preserved in the Heraklion Archives.¹¹ In 1934 Moravcsik was the coproposer sponsoring an Honorary Doctorate for Hatzidakis at the 1935 Jubilee Festivities of Budapest University. The letter sent by the University seems to have been lost. So a related personal letter by Moravcsik found in Athens published in Katonis 2009 (pp. 59 and

10. To be sure, Greek was not his native language and he was not aware of the complicated Greek everyday reality and of a subtle linguistic detail. "Hellenology" suggested, was based on existing models, mainly in his country. "Byzantine Studies" e.g., are called in his country "Byzantinology" (i.e. *bizantinológia*), a term somewhat strange even to Anglo-Saxon usage. In Modern Greece, however, there is more: forms ending in "-ogy" may, regrettably, obtain a negative connotation. Even "philology" (i.e. *φιλολογία*) quite often means 'unfruitful and unnecessary hair-splitting'. "Hellenology" (i.e. *ελληνολογία*), in this way, would mean for the average Greek, a 'derogative, scholastic occupation with Greek culture', and this of course was undesirable for an educated scholar in the field. The Greek term „ελληνογνωσία" (hellenognosia) and "Greek Studies" in English, and also "Gräzistik" in German, are, on the contrary, very good and advisable terms.

11. In the book on Hatzidakis by the present author (2009), both this letter and Hatzidakis' answer found at the Academy in Budapest have been published (pp. 37-38; and 218-221, photocopies).

187-188), gains on importance. One of the last letters written by the Greek linguist (1938) is part of the Moravcsik literary remains. Beside several foreign relations, cultivated as far as such a thing was possible in the post-war years, Moravcsik had also Greek friends. One of them, N.B. Tomadakis invited him to Athens in the turbulent years of the 60s to read a paper. Tomadakis commemorated his colleague's death with these words: "A great and revered figure in Hellenic studies, Moravcsik has left the stage making no longer possible for others to continue in his wake. The winds of change bring with them irreplaceable loss as we enter the last third of the century."

The first distinction

The Statutes of the year 1900 of the Hungarian Academy (*Magyar Tudományok Akadémia* or *MTA, Academia Scientiarum Hungariae* in Latin), set the requirements for election as External Fellow those with a first language other than Hungarian, whose scientific achievements deserved attention either in scholarship in general, or through important results concerning any cultural aspect of Hungary, or concerning the Academy itself. Hatzidakis was elected External Fellow in the First Division (Arts and Language Sciences) and was appointed after his nomination on the 4th May, 1900. The Pecz proposal has been published by Szily (1900 : 14). Pecz, who stood under the personal influence of Hatzidakis, having attended his courses in Athens, uses the best words and thought it sufficient to refer to the *Einleitung* to support his proposal. The nomination and the election occurred together with those of the orientalist Barbier de Meynard (29 in favour, 8 against), the major Indo-Europeanist linguist Karl Brugmann (30 in favour, 5 against), and Karl Krumbacher, an outstanding byzantinist (27 in favor, 7 against). Hatzidakis was elected with 30 in favour, 5 against. It is remarkable that the elections of Brugmann and Hatzidakis received the same share of votes. The Year Book of the Academy regularly records every change in the status of the members. Thus, according to the entry for the year 1941, Hatzidakis died on July 19th, 1941.

It is perhaps useful to remark that these distinctions applied to the scholarly achievements only. Neo-Hellenists would find curious that Hatzidakis (a Katharevousianist) and sharply opposed Krumbacher found their way together to the same academy division. It is true that Pecz favoured Katharevousa himself, yet he exchanged letters regularly also with Krumbacher and they mutually influenced each other. Outside Greece, the Katharevousa - Dhimitiki opposition has little importance, if not among those who are engaged mainly or only in Modern Greek Philology. Whereas this controversy has gradually faded by our days, P. Mackridge, as late as 2004, undertook an unusual defence in favour of Hatzidakis. It must be emphasized that both Hatzidakis and Pecz, and further many other Hungarian Hellenists were and are in favour of Greek linguistic and cultural unity ("enotita" as it is called today) to which such a controversy is harmful. A somewhat strange plaidoyer - one would remark. Hatzidakis, an MA, the first Rector of Thessaloniki University in 1926, Dean and Rector of the University of Athens, repeatedly honoured by foreign institutions, with his immense work, done *also* in the field of Modern Greek (and, in parenthesis, being also a Cretan freedom fighter), does not need patronizing. Moreover, the writer, then, like Triantaphyllidis earlier, detects "contradictions" in his writings and thus the initial mentality follows a somewhat different course. It would be better to understand Hatzidakis released from the Katharevousa - Dhimitiki controversy.

The second distinction

The next important area which displayed its respect for Hatzidakis, and through him, his country, was that of the Budapest Philological Society (*Budapesti Philologiai Társaság*). Its co-founder in 1875, president, and perhaps most important figure, was Aemilius Thewrewk de Ponor (Ponori Thewrewk Emil). The society understood itself as a mediator between secondary and academic education, and the promotion of the "strict philological method" ("szigorú philologiai módszer") was considered as its main task. This objective, proposed by its president, followed the 19th century German model and way of thinking which we know had a considerable impact on Eastern European scholarship. Thewrewk himself had studied in Berlin, the capital where historical and Indo-European linguistics were initiated, and where awareness of the mutual benefits to be derived from linking philology and linguistics was and remains intense. He then devoted himself to introducing classics and philology into his country where they had not existed in the proper sense before. His realism was remarkable: after failing to found a society of classical studies, he proposed that everything of lasting merit in philology and, to a lesser extent, in linguistics was to be deemed "classical". Thus, the activity of the society as well as its periodical, the extraordinary *Egyetemes Philologiai Közlöny* or *EPhK, Organum Philologicum [Hungaricum]*, existing until the takeover in 1948, interested not only in Latin and Greek scholarship but also in Latin- and Greek-centered philological studies both in his country and at every great nation, had a considerable success during the last third of the 19th century, survived through the first half of the 20th, and it was only the low-level leftist turn in Eastern Europe after the war that made the existence of both the society and its organ of information impossible. According to the Statutes for the year 1900, foreigners could be elected as honorary members by the votes of two thirds in the General Assembly. For the nomination, an "outstanding activity in the field of the philological sciences" was required. When elected, the new member belonged to the Committee, had the right to elect and to be elected for any function, to propose further candidates, to read papers, and to receive the periodical of the Society. The President was fully aware of the exceptional achievements in the field of the past hundred years when he declared in an 1899 report that linguistics was "one the most marvellous intellectual achievements of the century". It was not difficult to persuade the members of the Society, which counted also linguists among its members, to vote for the Greek linguist. In the year 1900 the 25th Anniversary of the Society was celebrated and, in a sense, it was the last happy moment of the European *belle époque* before everything was changed by the outbreak of the First World War. At that time Hungary was an equal member of the Austro-Hungarian dual monarchy, and in spite of minor frictions between the two states, this was a golden age for both, and, whatever the discussions on the Dual Austro-Hungarian Monarchy conclude today, far superior to what followed. It pays to emphasize these details in order to understand both the optimism of the epoch and the pessimism of many decades to come. The spirit of the time was mirrored in the aristocratic attitude of Society President Thewrewk, a descendant of a Transsylvanian minor gentry family, and enhanced the glamour of a jubilee election like that of Hatzidakis' and others in 1900. It was an equally happy fact that the foundation of the Society practically coincided with a turn which came in the so called *annus mirabilis*. The unusual year of 1876 brought the new and much more correct doctrine of the Neogrammarians in linguistics, so that members did not have to concern themselves unnecessarily with remnants of "old" views. Hatzidakis himself was a Neogrammarian as was his pupil and

friend Pecz, as far as linguistic interests were concerned. No need to say that Thewrewk had long been involved in Greek philology and linguistics, even though Modern Greek fell outside his main interests. Yet, he was at pains to introduce Modern Greek studies in an official way and his efforts were crowned with success.¹² The story, not without Télfy's active participation, ended with the appointment of Rhousos Rhousopoulos, author of a good Modern Greek - German dictionary first published in 1900, as head of the newly established Chair of Modern Greek at the Budapest Commercial Academy. Both Télfy and Thewrewk had free access to the much-loved, philhellene, pro-Hungarian Queen Elisabeth, wife of Franz Joseph II, who played a significant role in the background. As for Hatzidakis, he was elected an Honorary Member of the Society together with the Latinist J. Vahlen, a scholar of considerable weight.

Through research in the archives, I found that the nomination took place on 15th December, 1899. Here, Thewrewk nominated Vahlen, and Vári proposed Hatzidakis. The General Assembly on 13th January, 1900 approved of both nominations by acclamation. The procedure needed the authorization of the Ministry of Education which came before 10th October, 1900. Next, the Committee gave order to issue the two certificates and to mail them together with a letter to the new Members. Pecz would have written the letter to Hatzidakis in Greek, and G. Kassai to Vahlen in Latin.¹³ At this point archival material, both in Budapest and in Athens or elsewhere in Greece, could not provide further details. The 1900 periodical of the society informs its readers that the number of foreign honorary members was five in that year. Hatzidakis' death was announced in the General Assembly of the Society and the written announcement appeared in 1942.

The third distinction

The third important distinction came from Budapest University (*i.e. Pázmány Péter Tudományegyetem* or *Universitas Scientiarum Budapestinensis de Petro Pázmány Nominata* in Latin) in 1935. This was part of the Tercentenary Anniversary Festivities. Fate was not always favorable to the archival researches. During the fights throughout the Hungarian capital in 1956 a whole annex of the State Archives was destroyed. Some irretrievable documents concerning Hatzidakis may have been lost forever since the university material happened to be stored there. Data collected from other sources produced the picture that a letter of invitation dated February 1st, 1935, written in Latin, was sent "to all universities and academies" of the world announcing the celebration and requesting notification of acceptance. The "sollemnitates jubilares" were planned for October of that year. The letter in Latin, signed by University Director B. Kenyeres, has been published in the two Commemorative Volumes (Hungarian and French), both edited by J. Kornis, a high ranking Piarist priest, and Professor of Philosophy and Psychology at Budapest University. Its text can be accessed only through the evidence of the Kornis publications (cf. 1936 : 139-140) since any archival research after the original remained unsuccessful.

There is no evidence either, indicating who composed the text. Some considerations make it probable that the author, as well as that of the Diploma which shows a similar language, was Kornis himself. There are allusions to the Hungarian past and to the cultural history which,

12. One is impressed how aptly, Thewrewk (1884), who never claimed to be a Neo-Hellenist, reviewed and complemented Jannarakis' German - Modern Greek dictionary.

13. Vári remarked that Kassai was able to reproduce a Ciceronian style when writing in Latin (1906 : 453)

however acute the questions were the moment they were put down, may have been unclear to some recipients. What is important however, is that all "citizens belonging to the same world of scientific and classical studies" were invited with equal respect and amiability, to attend the festivities in October of that year. To the letter, "most Universities and Academies" answered. There was a diplomatic memorandum sent by the Greek authorities and a congratulatory letter by Athens University. However, neither Hatzidakis, aged 87, nor any representative from a Greek university was able to attend the Budapest celebrations. With regard to the University of Athens, I have found the reason to be that representatives were supposed to travel and to attend on their own. There is some uncertainty about the exact number of the doctors *honoris causa*. The Commemorative Volumes mention eleven. The respective protocol has been lost but an Abstract exists which puts the number at thirty.

We add that among those honoured was the historian J. Dąbrowski, professor of the Jagellonian University, Cracow (cf. Kornis 1936 : 23).

Indirect data show that University authorities must have sent some official notification to Hatzidakis. By courtesy of late Maria Anagnostopoulou (Athens) who looked after Hatzidakis until his dying day, a personal letter from J. Moravcsik in Greek could be found which informed Hatzidakis with regard to both his election and to the official letter that was said to come from the university. The Moravcsik letter, dated from 17th May, 1935, is an important piece of evidence. There are indirect indications that Hatzidakis answered and supplied a reason for not being able to attend. Another letter sent by Moravcsik, now in a mutilated condition in the Heraklion Archives, requests a photograph from Hatzidakis for the "Album" to be published. It could not really have been sent at any time other than the end of 1935 as it contains wishes for the coming new year, and the Commemorative Volumes must have been meant. The rest of the University material rescued from the Budapest fire catastrophe and now stored separately contains a few documents concerning the 1935 doctoral election. I found a presentation setting forth why Hatzidakis should be elected as an honorary doctor, in two versions. The one was signed by R. Vári and J. Moravcsik on June 2nd, 1934. This was the last active year in Vári's professorship, and Moravcsik's rank was "Honorary Associate and Deputy Professor". The text is preserved in the Archives of ELTE University,¹⁴ Budapest (ELTE Levéltár) under Dosszié (Folder) 1484 : "Díszdoktorok ügye" ('Doctors Honoris Causa').

The text expresses a high appreciation not only for Hatzidakis but also for the excellent scholarship of his country. A second version with almost the same text is a Faculty Resolution dating from 26th December, 1934. There exists a letter from 19th June, 1935 sent to the Rector of the University with the information that Hatzidakis accepts the distinction but is unable to be present. The message, in the form of a letter or a telegram, must have been lost. An application written by Hatzidakis on 23rd June, 1935 to the President of Athens Academy, stored in the "Hatzidakis" Folder at the Academy in Athens, mentions health problems and contains a request for a longer sick-leave. Obviously, this is the reason why Hatzidakis could not be present and receive the diploma in person.

The courtesy of Maria Anagnostopoulou meant I was able to see the material which accompanied the diploma. The box, now in Heraklion, had among others the *Fasti Universitatis* containing the names of university people of excellence, such as of Télyfy and

14. Budapest University was renamed, after the leftist turn, to Eötvös Loránd Tudományegyetem (from which the abbreviation ELTE comes. This name remained until our days.

others familiar with the Hatzidakis matter. The names of others honored by the university earlier, like those of the linguist and indologist M. Müller, the philosopher H. Spencer, the psychologist-linguist W. Wundt, and so on, are also to be found.

The award ceremony at the university was carried out in Latin accompanied by a show of hands, adding the words "doctorem Te saluto" spoken by Dean J. Melich. Those unable to attend received the documents through the mail. The Diploma for Hatzidakis in Latin is now on exhibition in the central building of the Academy of Athens. It has been signed by the aforementioned Kornis (Rector) and by J. Melich (Dean), a linguist whose contribution was important in Slavic and medieval Hungarian studies. Issued in accordance with a 1935 decree of the Governor of the country, the diploma acknowledges outstanding merits (cf. "praestantissime comprobaverit"), uses words of great respect (like "respectu insignium Eius meritorum") and bears the great seal of the university (the "Sigillum Universitatis"). It is to be regretted that Hatzidakis was unable to attend the festivities, yet it is pleasing to know that his rich work could be crowned by a major gesture of an important Hungarian institution. Though his vigour was fading, six more productive years followed until his life ended in 1941.

References

- Bursian, C.
1883 *Geschichte der classischen Philologie in Deutschland von den Anfängen bis zur Gegenwart*. München - Leipzig: Oldenburg (Geschichte der Wissenschaften in Deutschland. Neuere Zeit. Neunzehnter Band)
- EPhK *Egyetemes Philologiai Közlöny - Organum Philologicum Hungaricum*.
- Fuhrmann, M.
1995 *Europas fremd gewordene Fundamente*. Aktuelles zu Themen aus der Antike. Zürich: Artemis & Winkler.
- Hatzidakis, G.N.
1892 *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig: Breitkopf & Härtel. (Reprint by the Academy of Athens: 1975; Nachdruck: Hildesheim - New York, Georg Olms Verlag, 1977)
- Hummel, P.
2000 *Histoire de l'histoire de la philologie*. Étude d'un genre épistémologique et bibliographique. Genève: Librairie Droz.
- Katonis, A.L.
2009 Α.Λ. Κατόνης, Γεώργιος Ν. Χατζιδάκις: *Η Ουγγαρία τιμά τον επιστήμονα και την πατρίδα του*. Budapest - Debrecen: Hungarian Polis Studies Nr. 17.
2011 Three Honours given to Hatzidakis by pre-war Hungary. In: *Languages and Cultures in Research and Education*. Jubilee Volume Presented to Professor Ralf-Peter Ritter on His Seventieth Birthday. Ed. by L. Kálmán, M. Németh, Sz. Tátrai. Cracow, Poland : Jagellonian University Press, pp. 121-132.
- Kornis, Gy.
1936 *Le tricentenaire de l' Université Royale Hongroise Pierre Pázmány de Budapest*. En souvenir des fêtes jubilaires organisées pour commémorer le 300e anniversaire de sa fondation. Rédigé par Jules Kornis, Recteur de l' Université. Budapest: Imprimerie Royale Hongroise Universitaire.
- Mackridge, P.
2004 "Sie sprechen wie ein Buch": G. N. Hatzidakis (1848-1941) and the defence of Greek diglossia. *Kambos: Cambridge Papers in Modern Greek* 12 : 69-87.
- Moravcsik, Gy.
1955 *Stand und Aufgaben der Klassischen Philologie in Ungarn*. Berlin: Akademie-Verlag (Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Schriften der Sektion für Altertumswissenschaft 4).
- Pecz, V.
1902 Télfy Iván. *EPhK* 26 : 264-267.

- Ritoók, Zs.
1993 *Ponori Thewrewk Emil*. Budapest: Akadémiai Kiadó (A múlt magyar tudósai /'Hungarian Scholars of the Past'/).
- Schwyzler, E.
1953 *Griechische Grammatik auf der Grundlage von Karl Brugmanns Griechischer Grammatik*. Erster Band. München: Beck (Fünfte, unveränderte Auflage, 1977).
- Szilý, K.
1900 *Magyar Tudományos Akadémia*. Tagajánlások 1900-ban/'MTA Nominations in 1900'/ . Budapest: MTA.
- Szögi, L.
2010 *The Illustrated History of the Eötvös Loránd University (ELTE)*. Budapest: ELTE.
- Télfy, I.
1868 *ΣΥΝΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΑΤΤΙΚΩΝ ΝΟΜΩΝ. CORPUS IURIS ATTICI*. Graece et Latine. E fontibus composuit, commentario indicibusque instruxit I.B. T. Advocatus. Pestini et Lipsiae: Sumptibus G. Laufferi.
- Thewrewk de Ponor, E.
1884 Review of Antonios Jannarakis, *Deutsch-Neugriechisches Wörterbuch*. [...] Hannover, Jahn'sche Buchhandlung, 1883. *Philologische Rundschau* 4 : 25-28.
- Vári, R.
1906 *A classica-philologia encyclopaediája* /'Encyclopedia of Classical Philology'/. Budapest: Athenaeum.

Illustrations¹⁵

The honoured person, G.N. Hatzidakis, linguist, philologist, MA (1848-1941). Source: G.N. Hatzidakis, Short Essays about the Greek Character of Macedonia [in Greek]. (Foreword M.G. Parlamas). Heraklion (Crete) 1992, p. IV.

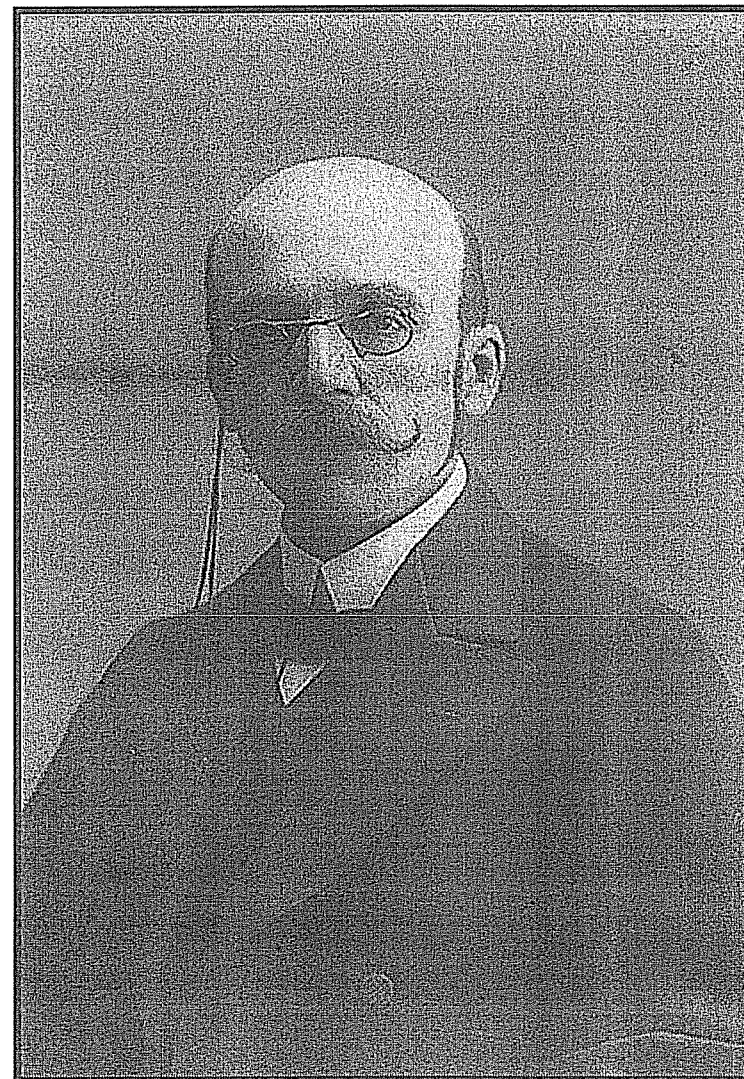
15. The credits to these pictures are based partly on philological investigation, and partly on good online authority.

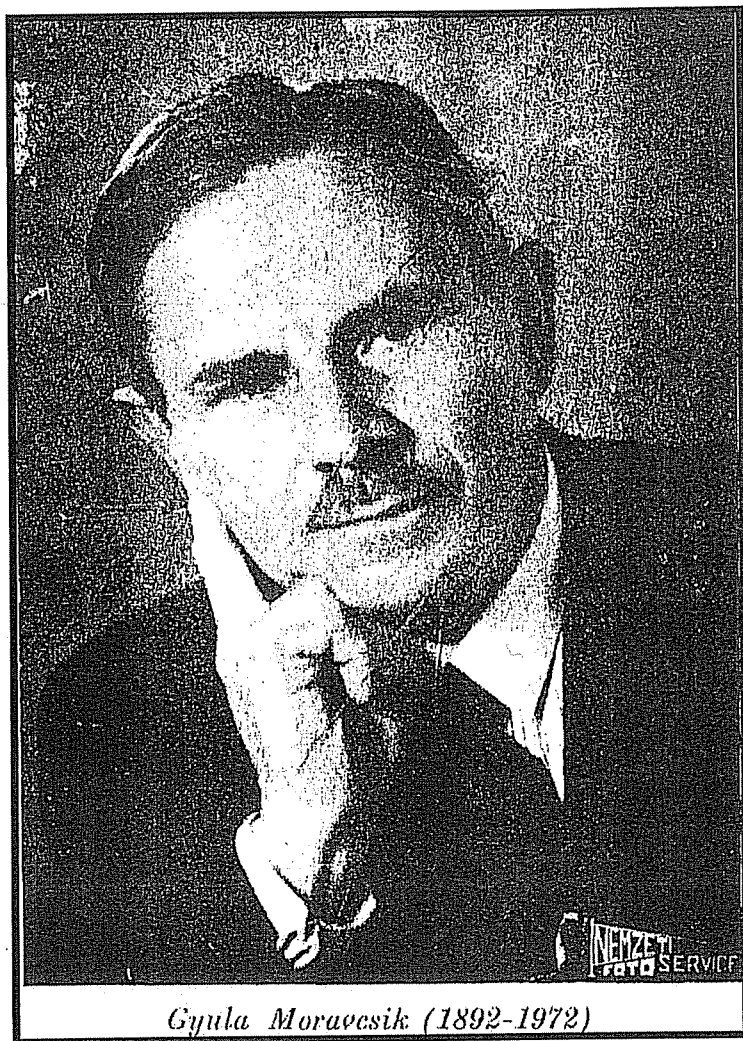
Aemilius Thewrewk de Ponor, President of the Philological Society, classicist and linguist. He made his studies in Berlin in the last third of the 19th century, and he introduced into his country both Classical Philology and Historical Linguistics. He used to say: "linguistics is the most remarkable achievement of the 19th century". Source : Szögi 2010, 257.

Wilhelm Pecz, Classicist, Greek Philologist, Linguist, Founder of Byzantine Studies in Hungary, MA, active in honouring Hatzidakis twice (1854-1923). Source : Vári R.: Encyclopedia of Classical Philology [in Hungarian]. Budapest: Athenaeum 1901, p. 447.

Rudolf Vári, Classicist, Greek Philologist, Byzantinologist, MA, active in honouring Hatzidakis twice (1867-1940). Source : Wikipedia/Wikimedia Commons. jpg (downloaded 13.3.2016).

Gyula Moravcsik (1892-1972)

Julius Moravcsik, Greek Philologist, Classicist, the greatest figure of Byzantine Studies in Hungary, MA, active in honouring Hatzidakis once (1892-1972). Source : I. Karayannopoulos, † Gyula Moravcsik [in Greek], Byzantina 6, 1974, p. 487.

Humanities

Summary : The following thoughts were put down online in 2010, answering a circular of the Aristotelian University of Thessaloniki, Greece, concerning the position and the future of humanities and interdisciplinarity at the University. One of the complaints of this writer was that these studies were categorized under the “Rest” (Λοιπά). The authors of the draft, ignorant even of the simplest facts, had not consulted the members of the Department of Classics. Several interventions of the kind were made by the same writer. Since no answer ever came, this writer arrived at the conclusion that the university community neither knew exactly nor was sincerely interested in what “classical studies”, “humanities” or “interdisciplinarity” meant. The last circular was sent back without reading and comments as uninteresting for those who are trained in classical studies.

“Ανθρωπιστικές” επιστήμες

Συνάδελφοι, καλούμαι να κάνω πρόταση. Δυσκολεύομαι. “Εν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος” - γι’αυτό και ο πιο αρμόδιος για τον Λόγο κλάδος τέθηκε στα “Λοιπά” του πρώτου σχεδίου, και τέθηκε, στο τελικό pdf, στην τελευταία θέση (ενώ σε άλλη χώρα οι ανθρωπιστικές σπουδές κινδυνεύουν πια να καταργηθούν ως “μη μετρήσιμες”).

Ερχόμενος κάποιος από τον φιλολογικό-γλωσσολογικό χώρο, δεν μπορεί να ερμηνεύσει κείμενα του είδους.

Το κάνω λοιπόν με αρκετή δυσκολία. Προφανώς, ήδη είναι αργά. Διατυπώνω κάποιες παρατηρήσεις για λόγους αρχής, και όχι επειδή νομίζω ότι οποιαδήποτε ιδέα μου θα έχει οποιοδήποτε αντίκτυπο τώρα ή μελλοντικά: το δύσκαμπτο κείμενο που αναφέρει “μοχλό”, “τεχνολογία”, “περιφέρεια”, “δράση”, “νανοτεχνολογία” κτλ. οφθαλμοφανώς δεν υπολογίζει τις επιστήμες τις οποίες, για άλλη μια φορά, τοποθετεί στην τελευταία θέση - όπως, άλλωστε, όντως, αυτήν την θέση κινδυνεύουν να κατέχουν στον τριτοβάθμιο χώρο σε πολλά σημεία του κόσμου, και επίσης στην χώρα η οποία τις γέννησε αρκετές εκατοντάδες χρόνια πριν.

Το pdf έχει τίτλο “Σχεδιασμός μελέτης σκοπιμότητας για την ίδρυση Ερευνητικού Κέντρου ΑΠΘ”, και μετά έρχεται η “Πρόταση Δημιουργίας Εργαστηρίων Έρευνας Διεπιστημονικού Χαρακτήρα (ΕΕΔΙΧ)”. Ο “Στόχος της προτεινόμενης παρέμβασης είναι να ενισχυθεί ο αναγνωρισμένος ρόλος του ΑΠΘ ως βασικού συντελεστή του περιφερειακού συστήματος καινοτομίας και να δημιουργηθούν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διάχυση της συσσωρευμένης τεχνογνωσίας του προς όφελος της ανταγωνιστικότητας της περιφερειακής οικονομίας” (σειρές 15-18 του τελικού pdf).

Στον “Στόχο” αυτό δεν γίνεται λόγος για ανθρωπιστικές σπουδές. Αν δει κανείς αυτό το κείμενο από την οπτική γωνία των ανθρωπιστικών σπουδών δεν καταλαβαίνει λέξη.

Ο όρος “διεπιστημονικός” δεν έχει ορισθεί, και γενικά, καμιά έννοια δεν έχει καθορισθεί. Μια ντερνετική αναζήτηση στα ελληνικά δίνει το σύνδεσμο στο Βικιλεξικό, όπου το λήμμα “διεπιστημονικός” είναι κενό! Προς έκπληξη, έργα όπως η Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρους-Λάρους-Μπριτάνικα, και η προπολεμική Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, συμπεριλαμβανομένου και του Συμπληρώματος (έκδ. αρχές της δεκαετίας του 1960), δεν

έχουν τέτοιο λήμμα. Δεν το έχει το μεταφρασμένο Λεξικό της Σύγχρονης Σκέψης, και δεν το έχει το Λεξικό της Φιλοσοφίας του Θ. Πελεγρίνη. Το λεξικό της Θεσσαλονίκης (ΛΚΝ) έχει λήμμα “διεπιστημονικός” και γράφει: “που αφορά επιστήμονες διάφορων κλάδων ή διαφορετικές επιστήμες”. Το λεξικό Μπαμπινιώτη (στο ίδιο λήμμα) έχει: 1. “αυτός που αναφέρεται σε περισσότερους από έναν επιστημονικούς κλάδους”, 2. “αυτός που αποτελείται από επιστήμονες διαφορετικών κλάδων”. Δημιουργείται η εντύπωση ότι αυτός ο όρος, γνώριμος στις γλωσσικές και φιλολογικές επιστήμες, δεν είναι ευρύτερα γνωστός και άλλο ξέρουν οι φιλόλογοι και άλλοι οι θετικοί επιστήμονες.

Αναζήτηση για το αγγλικό “interdisciplinarity” από την Wikipedia παρέχει τέτοια: “From Wikipedia, the free encyclopedia.

An **interdisciplinary field** is a field of study that crosses traditional boundaries between **academic disciplines** or schools of thought, as new needs and professions have emerged.

Originally the term interdisciplinary is applied within education and training pedagogies to describe studies that use methods and insights of several established disciplines or traditional fields of study.”

“Development

Although interdisciplinary and interdisciplinarity are frequently viewed as twentieth century terms, the concept has historical antecedents, most notably **Greek philosophy**. **Julie Thompson Klein** attests that “the roots of the concepts lie in a number of ideas that resonate through modern discourse—the ideas of a unified science, general knowledge, synthesis and the integration of knowledge” while Giles Gunn says that **Greek historians** and **dramatists** took elements from other realms of knowledge (such as **medicine** or **philosophy**) to further understand their own material.

Interdisciplinary programs sometimes arise from a shared conviction that the traditional disciplines are unable or unwilling to address an important problem. For example, social science disciplines such as **anthropology** and **sociology** paid little attention to the social analysis of **technology** throughout most of the twentieth century. As a result, many social scientists with interests in technology have joined **science and technology studies** programs, which are typically staffed by scholars drawn from numerous disciplines” κτλ.

Από αυτό το σημείο και στο εξής το αγγλικό κείμενο παίρνει κατεύθυνση όλο και περισσότερο προς την τεχνολογία, και υποθέτω ότι το υπό συζήτηση κείμενο έχει εμπνευσθεί από δω. Αναφέρεται λ. χ. η “nanotechnology”. Απορώ τι να τα κάνει αυτά η φιλολογία, οι 2000 χρόνων ρίζες της οποίας ανάγονται στους Αλεξανδρινούς φιλόλογους.

Η ιντερνετική έννοια (ίσως όχι η καλύτερη πηγή) των ανθρωπιστικών σπουδών είναι:

“The **humanities** are **academic disciplines** which study the **human condition**, using methods that are primarily **analytic**, **critical** or **speculative**, as distinguished from the mainly **empirical** approaches of the **natural** and **social sciences**.

Examples of the disciplines of the humanities are **ancient and modern languages**, **literature**, **law**, **history**, **philosophy**, **religion** and **visual and performing arts** (including music). Additional subjects sometimes included in the humanities are **technology**, **anthropology**,

area studies, **communication studies**, **cultural studies** and **linguistics**, although these are often regarded as **social sciences**. Scholars working in the humanities are sometimes described as “**humanists**”. However, that term also describes the philosophical position of **humanism**, which some “**antihumanist**” scholars in the humanities reject.”

Των Classics

“**Classics** (also known as **Classical Studies**) is the branch of the **Humanities** comprising the **languages**, **literature**, **philosophy**, **history**, **art**, **archaeology** and other culture of the ancient **Mediterranean** world; especially **Ancient Greece** and **Ancient Rome** during **Classical Antiquity** (**Bronze Age** ca. **BC 3000** – **Late Antiquity** ca. **AD 300–600**). Initially, study of the Classics (the period’s literature) was the principal study in the humanities.”

Στα ελληνικά, βρήκα μόνο την αναφορά στο συνέδριο “Μέλλον” (βλ. πιο κάτω) που μεσολάβησε στο ΑΠΘ.

Γιατί δεν έχει διευκρινισθεί, για καλύτερα, ότι η μελέτη σκοπιμότητας δεν θα ασχοληθεί καθόλου με τις ανθρωπιστικές σπουδές και άρα “διεπιστημονικότητα” εννοεί κάτι άλλο που ξέρουν (;) οι θετικοί επιστήμονες και αγνοούν οι φιλόλογοι; Αγνώω πότε έγινε τέτοια συνεργασία για πρώτη φορά ανάμεσα στις θετικές επιστήμες.

Στις ανθρωπιστικές όμως, ήδη στην δεκαετία του 60’ του 19ου αι. - μια γαλλική πρόταση - υπήρχε η “γλωσσολογική παλαιοντολογία” (συνεργασία αρχαιολογίας και γλωσσολογίας). Για τον P. Kretschmer (Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache), ήδη το 1896, η έννοια ήταν γνωστή (σσ. 20 κεξ., 48 κεξ.). Την ξέρει ο Saussure, ο Feist (1913), ο V. Gordon Childe (1926).

Ο Chadwick (συνεργάτης του Ventris στην ερμηνεία της Γραμμικής Β), σε ανακοίνωσή του στην Ακαδημία της Βιέννης το 1975, προειδοποίησε για τις ολέθριες (!) συνέπειες αν δεν εφαρμοσθεί διεπιστημονικότητα ανάμεσα στους ερευνητές των κλασικών σπουδών. Και φυσικά, την ξέρουν επίσης νεότεροι όπως οι Mallory και Adams.

Στη λίστα Δράσεως οι “Ανθρωπιστικές Επιστήμες & Πολιτιστική Κληρονομιά” είναι στην 8η θέση οι τελευταίες. Εγώ έχω την εντύπωση ότι οι περισσότεροι τουρίστες, μεταξύ τους μελετητές των ανθρωπιστικών επιστημών, έρχονται στην Ελλάδα για να δουν την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου και όχι την ναυτοτεχνολογία.

Στη σελ. 19 του pdf, ως οι “Ανθρωπιστικές Επιστήμες & Πολιτιστική Κληρονομιά” αναφέρονται Ζ.1. Εκπαίδευση - Γλώσσα - Θρησκεία - Ιστορία - Φιλοσοφία, Ζ.2. Αρχαιολογία - Τέχνες - Πολιτιστική Κληρονομιά.

“Εκπαίδευση”, “γλώσσα”, “θρησκεία”, “τέχνες” δεν είναι επιστήμες. Η έννοια “ιστορία” είναι διφορούμενη, ίσως να εννοεί και επιστήμη. Μια πιο μεθοδική σκέψη, και επιστημονικά πιο καλλιεργημένη γλώσσα κάνει διάκριση μεταξύ “Geschichte” και “Geschichtswissenschaft”. Πιθανόν, να ενέπνευσε τους συντάξαντες το κείμενο η όχι ιδιαίτερα ακριβής αγγλική γλώσσα η οποία παρέχει πάντως επίσης “historical scholarship”, “historical science”, όχι μόνο “history”. Την ίδια εικόνα παρουσιάζουν η Γαλλική και η Ιταλική. “Πολιτιστική κληρονομιά” κάτω από την “Πολιτιστική Κληρονομιά” είναι ταυτολογικό. Λείπει η κλασική φιλολογία, λείπουν οι κλασικές σπουδές, η αρχαιογνωσία, η ελληνογνωσία, οι γλωσσικές επιστήμες, για να μην αναφέρω αυτά που ενδιαφέρουν

αυτήν την χώρα ακόμη περισσότερο, και δη άμεσα: τις νεοελληνικές σπουδές. Το κείμενο έχει γραφικά, δείκτες, στατιστικές την γλώσσα των οποίων - ως προς το υπό συζήτηση αντικείμενο - εγώ δεν καταλαβαίνω.

Προσθέτω ότι προσωπικά την γλωσσολογία δεν την θεωρώ ανθρωπιστική αλλά “οιονεί θετική επιστήμη”. (Σε παρένθεση: εδώ και 160 χρόνια περίπου, από τον Schleicher και μετά, συζητείται αν, τελικά, η γλωσσολογία είναι “θετική επιστήμη” [science] ή όχι, βλ. για παράδειγμα τον W.D. Whitney, *Life and Growth of Language*, 1875 - έργο καταπληκτικά σύγχρονο. Ο Γ.Ν. Χατζιδάκις εισήγαγε το ελληνικό αναγνωστικό κοινό στο γλωσσολογικό έργο του Whitney το 1898). Άλλοι την έχουν για κοινωνική επιστήμη, ωστόσο, θα μπορούσε να ενταχθεί τουλάχιστον στην τελευταία κατηγορία. Παρεμπιπτόντως: “οικονομία” επίσης δεν είναι επιστήμη (Στ. 2), αυτή θα είναι μάλλον η οικονομολογία.

Αφορμή για την παρούσα συζήτηση υπήρξε η μεία “Του Μέλλοντος των Ανθρωπιστικών Επιστημών” - συνεδρίου στο ΑΠΘ πριν δύομισι χρόνια. Στις 28-30 Μαΐου 2010 έγινε κάτι συναφές: το 4ο Διεθνές Συνέδριο για τις Σύγχρονες Τάσεις στην Κλασική Φιλολογία με θέμα “Ο Όμηρος στον 21ο αιώνα: Προφορική θεωρία, Νεοανάλυση, Ερμηνεία”, πολύ πετυχημένο, όπως και “Το Μέλλον” τότε, το οποίο εγώ παρακολούθησα. Χώρος του συνεδρίου υπήρξαν δύο καλά εξοπλισμένες αίθουσες του Αρχαιολογικού Μουσείου της Θεσσαλονίκης, και διοργανωτές ήταν το Τμήμα Φιλολογίας του ΑΠΘ και το Τμήμα Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Γένοβας με διευθυντή τον Franco Montanari. (Ο F.M. αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του ΑΠΘ λίγο πριν).

Στο Συνέδριο προσήλθαν σύνεδροι, ανάλογα, από την Ελλάδα ως την Ελβετία, από το Ισραήλ ως τις ΗΠΑ. Καλούμαι να κάνω πρόταση εκ μέρους του Ιταλικού Τμήματος του οποίου τυχαίνει να είμαι μέλος. Η γνώμη μου είναι ότι πρέπει να παρεμβληθούν οι θεράποντες των κλασικών σπουδών και να γίνει σεβαστή η γνώμη τους ως των πιο αρμοδίων για τις ανθρωπιστικές σπουδές. Διαφορετικά να μη γίνει λόγος γι’ αυτές στο κείμενο.

Στις 9 και 10 Ιουνίου, στην Ακαδημία Αθηνών έλαβε χώρα Ημερίδα με τίτλο “Τα κλασικά γράμματα σήμερα”. Μίλησε, μεταξύ άλλων ο Franco Montanari. Ο Gregory Nagy, διευθυντής του Center for Hellenic Studies (Washington), τον οποίο είχα την ευκαιρία να χαιρετίσω στη Θεσσαλονίκη, έστειλε την ανακοίνωσή του, όπου εμφανίστηκε σχετικά αισιόδοξος αναφορικά με τη χώρα του. Άλλοι, όπως ο R.L. Hunter (Cambridge), δεν ήταν τόσο αισιόδοξοι.

Μια μέρα πιο νωρίς, στις 8 Ιουνίου, ο F.R. Adrados, καλεσμένος από την Ακαδημία, παρουσίασε τον VII. τόμο του *Diccionario Griego Español* [DGE]. Τον χαιρέτησε ο Ακαδημαϊκός Μιχαήλ Σακελλαρίου, ιστορικός, διατελέσας Πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών, θερμός υποστηρικτής της διεπιστημονικότητας, όπως δείχνουν τα περισσότερα έργα του, για τελευταία φορά το “*Ethnè grecs à l'âge du bronze*, I-II, Athènes - Paris, 2009. Οι ως τώρα δημοσιευθέντες τόμοι του DGE τελούν υπό την προστασία της Βασίλισσας Σοφίας της Ισπανίας και όλοι οι τόμοι βραβεύθηκαν από το Ίδρυμα Ωνάση, που καμιά φορά υπήρξε επίσης χρηματοδότης. Καμμία σχέση με το ΑΠΘ; Αρκετή σχέση με την Ελλάδα όμως με την οποία έχει αρκετή σχέση το ΑΠΘ. Μόνο με “στρατηγικές” και “νανοτεχνολογία” δυσκολεύομαι να βλέπω οποιαδήποτε σχέση. Θα έλεγε κανείς ότι ένα λεξικό όπως το DGE που προβλέπεται να γίνει το τριπλάσιο του Liddell - Scott, θα έπρεπε να γίνεται στην Ελλάδα. Ο Γ.Ν. Χατζιδάκις, στις αρχές του 20ου αι. προέβαλε

παρόμοια ιδέα και ξεκίνησε το έργο. Δεν είναι έτοιμο ούτε σήμερα. Τον Χατζιδάκι, αντί να τον βοηθήσουν, ενέπλεξαν στο “γλωσσικό” (μερικώς άδικο, μερικώς δικαιολογημένα). Το “γλωσσικό” φάνηκε πιο εθνικό θέμα από έναν εθνικό θησαυρό (=λεξικό). Ασύγκριτα πιο εύκολο πάντως.

Προσωπικά, ως “διεπιστημονικότητα”, θεωρώ δραστηριότητες όπως συνεργασία μεταξύ (κλασικής) φιλολογίας και (ιστορικής) γλωσσολογίας - το πιστεύω μου -, μεταξύ γλωσσολογίας και λογοτεχνίας (ο Μπαμπινιώτης έγραψε ολόκληρο βιβλίο γι’ αυτό), μεταξύ γλωσσολογίας και αρχαιολογίας (= [παλαιότερα] “γλωσσολογική παλαιοντολογία”, ή νεωστί, “lexico-cultural analysis”, βλ. λ.χ. J.P. Mallory - D.Q. Adams, *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European*, OUP, 2006: 448-449), μεταξύ ιστορίας, φιλολογίας, ιστορίας τέχνης και ούτω καθεξής.

Αναφορικά με τις θετικές επιστήμες δεν τολμώ να κάνω προτάσεις. Θα μπορούσα να φαντασθώ πάντως συνεργασία φυσικής, βιολογίας και χημείας με την αρχαιολογία (λ.χ. σε θέματα χρονολογήσεων, όπως dendrochronology, calibration) ή βιολογίας και γλωσσολογίας, και μεταξύ ανθρωπιστικών επιστημών και πληροφορικής. Υποθέτω να υπάρχουν απέραντα περιθώρια. Ενώ υπάρχουν πολλά ανάλογα όργανα (Computing & Classics, Computing and Humanities, Archeologia e Calcolatori, με Supplement to Archaeological Computing Newsletter) εγώ προσωπικά, σε εκκοσμητική οδύσσεια, γνώρισα τον υπολογιστή - με έμφαση στον ούτως καλούμενο καλύτερο υπολογιστή του κόσμου, τον Apple Macintosh, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι η Computer Science είναι ολωσδιόλου αδιάφορη απέναντι από αυτά τα θέματα.

“Ανθρωπιστικές σπουδές” για μένα είναι: 1. κλασική φιλολογία, κλασικές σπουδές, αρχαιογνωσία, ελληνογνωσία, classics, classical studies, Altertumskunde κτλ. μαζί με τα συναφή, δηλ. (κλασική) αρχαιολογία, ιστορία της τέχνης κτλ. ως πυρήνα, 2. η κλασική παράδοση (Rezeption, Rezeptionswissenschaft, Classical Tradition), 3. ό,τι είναι “κλασικό” παγκοσμίως, δηλ. κλασικά-αρχαία θέματα σε δόκιμους συγγραφείς (όπως Goethe, Shakespeare και πληθώρα άλλων) μαζί με τους συναφείς προβληματισμούς, εμπνεύσεις (συμπεριλαμβανομένων κριτικών, γλωσσικών, υφολογικών κτλ. παρατηρήσεων), 4. + συναφή γλωσσολογικά. Μάλιστα, για μένα, η κλασική φιλολογία και η (ιστορική) γλωσσολογία ή και η Comparative Philology αποτελούν συνεργαζόμενες αδελφές επιστήμες. “Διεπιστημονικότητα” είναι οι ποικίλες δυνατές, συχνά επιβαλλόμενες μορφές συνεργασίας μεταξύ αυτών, και σε ορισμένες περιπτώσεις, μεταξύ αυτών και θετικών επιστημών, όπως προσπαθώ να τα σκιαγραφήσω λίγο πιο πάνω.

Για το Ιταλικό Τμήμα παρατηρώ: η Ιταλία συνέβαλε αποφασιστικά στις κλασικές σπουδές τουλάχιστον 3 φορές: 1, η Αρχαία Ρώμη (Ιταλία) όπου οι συντελεστές της χρυσής και της αργυρής εποχής, ως το λιγότερο, απάρτιζαν ενότητα με την Ελλάδα/τα ελληνικά (γι’ αυτό και ο κάθε κλασικός φιλόλογος θα συμφωνήσει ότι ο κλασικός ελληνορωμαϊκός πολιτισμός είναι ένας και αδιαίρετος), 2, Αναγέννηση, 3, Διαφωτισμός (στον οποίο η Ιταλία συμμετείχε).

Είμαι απελπιστικά μακριά από τα “μετρήσιμα” σχήματα; Στα καλούπια οι φιλολογικές επιστήμες δεν λένε να χωράνε; Τις προάλλες ανέφερα το Hellenic Quest. Κάντε ένα Google Search για αυτό το φριχτό φαινόμενο. Ένα άρθρο της Wikipedia θα μιλήσει για “urban legends” και για “hoaxes”. Καταπλήσσει εξαρχής ότι αναφέρεται η Apple ως ενδιαφερόμενη

θερμά για την ελληνική γλώσσα ενώ είναι πασίγνωστο ότι γύρισε την πλάτη - εξοργίζοντας τους Έλληνες χρήστες και απατώντας τους, τους οποίους στη συνέχεια απατούν και οι λεγόμενες “αντιπροσωπείες”. Για μια αντικειμενικότερη εικόνα: ασφαλώς θα συνέβαλε και το ελληνικό μέρος. Ρίξτε μια ματιά στο φυλλάδιο που δίνει/έδινε η Rainbow (Αθήνα) ως δείγμα “πολυτονικού” κείμενου: δύο στοίχοι (δύο εξάμετρα) από τον Όμηρο - και αμφιβάλλω να ξέρουν οι ίδιοι ότι το δείγμα είναι ομηρικό κείμενο διότι δεν το αναφέρουν. Ένα “κείμενο” που έχει δέκα (!) πολύ πρωτόγονα λάθη! Οι ίδιοι στοίχοι επαναλαμβάνονται έξι φορές, αν θυμάμαι καλά, με διαφορετικές γραμματισμοί: = 60 λάθη πολύ πρωτόγονα. Εγώ έχω κάπου αυτό το γλωσσικό τέρας. Έκανα τον κόπο, επειδή ήμουν εξοργισμένος, να εντοπίσω το ομηρικό χωρίο, να το φωτοτυπήσω από φιλολογική έκδοση, να φωτοτυπήσω και το τερατούργημα της Rainbow, και να τα στείλω τόσο στην Apple στο Cupertino όσο και στην Rainbow στην Αθήνα. Απάντηση καμμία. (Η Apple, αραία και που, απαντούσε σε διάφορες παρατηρήσεις μου - επειδή εξοργίσθηκα με την καταστροφή που μου έφερε το “easy” και “simple” OS X Tiger -, η Rainbow ποτέ! Αμφιβάλλω να ξέρουν οι δυο τους τι θα πει “κριτική έκδοση”. Ιδού η ευκαιρία για διεπιστημονικότητα: οι κκ. computer-geniuses να μάθουν λίγη φιλολογία, και κυρίως, η Rainbow που εδρεύει - αν υπάρχει ακόμη - στην πρωτεύουσα αυτής της χώρας, ενώ οι συνεργάτες της, η Elite, στην Θεσσαλονίκη, καταστρέφουν τους πελάτες τους του πνεύματος - έμένα για παράδειγμα.

Απορούμε γιατί η Apple γύρισε την πλάτη σε μια χώρα που δεν ξέρει την γλώσσα και την γλωσσική κληρονομιά της; Γιατί δεν ξέρει; Μήπως επειδή αυτές οι σπουδές είναι οι τελευταίες, στα “Λοιπά”, και δη κινδυνεύουν να καταργηθούν ως “μη μετρήσιμες”;

Ως τόσο, ξέρω από 20ετή οδύσσεια τι θα πει να είναι κανείς Mac User στην Ελλάδα αν έχει φιλολογικές και γλωσσολογικές ανάγκες. Οι κύριοι Υπεύθυνοι δεν με πληροφόρησαν ποτέ. Τα έμαθα όλα από οδυνηρές προσωπικές εμπειρίες. Η Apple, για την οποία η μια σταλίτσα Ελλάδα δεν αποτελεί αγορά - αντίθετα με την παραδοσιακή Apple-αγορά Ιαπωνία - να ενδιαφέρεται θερμά για την ελληνική γλώσσα όπως ισχυρίζεται το “Λερναίο” κείμενο;; Η ίδια η Apple με ενημέρωσε κάποτε σε γράμμα ότι η Ελλάδα είναι (IMC) Independent Market Country, δεν έχουν σχέσεις μαζί της. Στην Ελλάδα δεν με ενημέρωσε κανείς γι' αυτό.

Τι έχουν μέσα στο μυαλό τους όλοι εκείνοι που προωθούν με ενθουσιασμό το οδυνηρά χαμηλού επιπέδου κείμενο; Και τι λείπει από το μυαλό τους; Είναι μετρήσιμα αυτά;

Αν κάνετε Google search θα βρείτε και σχόλια όπως του Νίκου Σαραντάκου. Το κείμενο, όπως μαθαίνουμε, αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα της Ελληνικής Πρεσβείας στην Ουάσινγκτον, και στην Ένωση Ελλήνων Φυσικών (ΕΕΦ, Αθήνα). Τι τους ενδιαφέρουν αυτούς, τους τελευταίους, γλωσσικά θέματα; Εάν όμως ναι, θα θεωρούσε κανείς αυτονόητο να ρωτήσουν ή τον Τομέα Γλωσσολογίας του Παν/ου Αθηνών ή τον Τομέα Κλασικής Φιλολογίας του ίδιου παν/ου πριν αναρτήσουν παρόμοια περιπλανώμενα κείμενα στην ιστοσελίδα τους. Ποιος έχει την ευθύνη; Αν ήμουν εγώ υπεύθυνος των Ελλήνων Φυσικών αυτό θα έκανα. Πρέπει να ήταν τότε η τρίτη φορά που βρέθηκα αντιμέτωπος με αυτό το “Λερναίο κείμενο” όπως το αποκαλεί ο Σαραντάκος. Έτυχε να κάνω ανακοίνωση σε συνέδριο των ΕΕΦ - παρεμπιπτόντως, διεπιστημονικό - ύστερα από πρόσκληση. Κάποιος από αυτούς με παίρνει τηλέφωνο αγγαλιάζοντας (!) και αναφέρει το κείμενο ως πηγή σοφίας, ξεχωρίζοντας, με πολλή χαρά, το “επίθημα -λάνδη” (sic!), με επαίνους συγχρόνως επίσης για την Apple που, μεγάλη φίρμα όπως είναι, βλέπει την ελληνική γλώσσα μοναδική, της αφιερώνει

προγράμματα και θεωρεί ότι η καλλιέργεια αυτής της γλώσσας είναι απαραίτητη για την computer science (sic), ανοίγει τα μυαλά, και πολλά ακόμη. Λίγο πριν, συγγενικό πρόσωπο του ίδιου, σε άσχετη συζήτηση μαζί μου, παραδέχθηκε ότι ο Macintosh είναι ακατάλληλος για τους Έλληνες χρήστες (sic!). Υπήρξε χρήστης Mac και ο ίδιος και κάποια στιγμή τον εγκατέλειψε, και τώρα δουλεύει με PC. Τι έχουν στο μυαλό τους οι αγγαλιάζοντες; Πάντως όχι φιλολογική ακρίβεια. Γιατί νομίζουν ότι οπωσδήποτε όποιος άλλος είναι αρμόδιος ή αρμοδιότερος σε θέματα γλώσσας, ακόμα και μια ολόκληρη Apple, οι συνεργάτες της οποίας, ζήτημα αν ξέρουν ισπανικά ως δεύτερη γλώσσα, και μόνο οι φιλόλογοι και οι γλωσσολόγοι όχι, οι οποίοι, “περίεργα όντα”, στην καλύτερη περίπτωση, αν γίνονται δεκτοί καθόλου, έρχονται τελευταίοι; Μήπως φταίει η δικτατορία του “μετρήσιμου”;

Στο τρομακτικό κείμενο τίποτε δεν είναι σωστό. Ειδικά διδακτικό είναι το παράδειγμα της “ετυμολογίας” του “άνθρωπος” (που, γνωστόν, είναι από τις δυσκολότερες). Πού να ξέρουν εκείνοι οι σοφοί ότι για κάτι τέτοια διδάσκουν τα ετυμολογικά λεξικά όπως GEW, DELG (το οποίο μεταφράζεται στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του ΑΠΘ), Beekes 2010, το Λεξικό Μπαμπινιώτη, και το ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής του Ιδίου (το λεξικό της Θεσσαλονίκης [ΛΚΝ] δεν δίνει ετυμολογία), και οι μελέτες στις οποίες παραπέμπουν τα λεξικά; Θα έλεγε κανείς, αν δεν ξέρουν, πράγμα που είναι προφανές, να αναφέρουν τη σχετική “ετυμολογία” του πλατωνικού διαλόγου “Κρατύλος” η οποία - σκέπη ετυμολογική ασυναρτησία επίσης - έρχεται τουλάχιστον από δόκιμο συγγραφέα. Όχι, σκέφθηκαν (ποιος;) ότι “άνθρωπος” είναι “ο άναρθρων (ο αρθρώνων λόγος)” (sic!). Ως μίνιμουμ, θα περίμενε κανείς “λόγον”! Για τον απλοϊκό γλωσσολόγο, το “άναρθρων” θα ήταν η γεν. πληθ. του “άναρθρος” (με την αντίθετη σημασία “αυτός που δεν έχει αρθρωθεί κατάλληλα”). Έχει και άλλο πρόβλημα; Πέραν του παραλογοισμού, και της στοιχειώδους φιλολογικής αξιόσεως ότι σε τέτοιες περιπτώσεις παραπέμπουμε πάντα σε πηγές/συγγραφείς για ελεγχιμότητα, η μικρή λεπτομέρεια ότι “αρθρώνων” δεν υπάρχει. “Αρθρώνω”, αντί “άρθρω/άρθρω”, με επένθημα -ν-, είναι νεότερο. Τότε η ενεργητική μετοχή δεν ήταν πια παραγωγική. Όσο ήταν, το ρήμα ήταν “άρθρω”, και η μετοχή αυτού “άρθρων”. Αγνωστώ πώς να μεταφέρονται παρόμοια τρομακτικά ελλείμματα σε μετρήσιμα μεγέθη. Και ότι αν δεν έρχονταν τα φιλολογικά, τα γλωσσικά, τα ανθρωπιστικά τελευταία, ίσως η γενική κατάσταση θα ήταν καλύτερη. Και ότι αν οι θετικοί επιστήμονες - υπονιάζομαι, χωρίς να ξέρω συγκεκριμένα - ότι η πηγή του κειμένου είναι ο θετικός χώρος (αν δεν είναι, ζητώ συγγνώμη), δεν απέδιδαν μικρή αξία στους “φιλοσόφους”, τέτοια τερατουργήματα δεν θα είχαν κυκλοφορήσει ίσως. Είναι καθόλου Έλληνες που συνέταξαν αυτό το “Λερναίο κείμενο” (αυτό για το Hellenic Quest); Το “compact disk” είναι γι' αυτούς “συμπακτώμενος δίσκος”. Ούτε καν καταλαβαίνω την, έστω, νοσηρή λογική. Υπάρχει τέτοια λέξη; Το αγγλ. compact είναι λατινικής προελεύσεως - πράγμα σαφές για τους “φιλοσόφους” (ενώ το “disk” είναι ελλ. προελεύσεως).

Άλλα για urban legends, “περιαστικούς θρύλους”, hoaxes, στον Ν. Σαραντάκο. Όποιοι ενδιαφέρονται για επιστημονική προσέγγιση του παραλόγου παραπέμπονται στο βιβλίο του Β.Α. Αργυρόπουλου, Αρχαιολατρεία και γλώσσα, Αθήνα: Σ.Ι. Ζαχαρόπουλος Α.Ε., 2009, π.χ. στο κεφάλαιο “Κριτική δημοσιευμάτων για τη γλώσσα” (σ. 104 κεξ.). Για το Hellenic Quest γράφει λ.χ. στη σ. 118, ενώ πληροφορούμαστε ότι υπάρχει ιστοσελίδα ενημέρωσης για γλωσσικά θέματα με γλωσσολογικά επιχειρήματα (βλ. σ. 111).

Κάποιες άλλες παρατηρήσεις

Pdf, σσ. 12-13: “Η Επιτροπή Ερευνών αναπτύσσει ειδικές δράσεις για την [...] ανάπτυξη [...] της διεπιστημονικότητας” - δηλαδή; Ποιες είναι αυτές; Αναφορικά με τις φιλολογικές και τις γλωσσικές (κατ’ επέκτασιν: ανθρωπιστικές) σπουδές, δεν καταλαβαίνω ούτε λέξη.

Μελέτη σκοπιμότητας των ΕΕΔΙΧ - besta: “Μέτρηση της διεπιστημονικότητας της περιοχής με αξιολόγηση της διαφορετικότητας στην επιστημονική προέλευση των ερευνητών, εργαλείων, μεθόδων (χρήση στοιχείων της Ε.Ε. μερικώς)” - φριχτό και απίστευτο! Ρωτήστε τον Τομέα Κλασικής Φιλολογίας περί αυτού του αποσπάσματος (σ. 1[2.1]). Εγώ δεν καταλαβαίνω λέξη, ειδικά όχι ως προς την διεπιστημονικότητα.

Μελέτη σκοπιμότητας των ΕΕΔΙΧ - bestaprosdikesmu (σ. 1)

Translation studies is the branch of the **humanities** dealing with the systematic, interdisciplinary study of the theory, the description and the application of **translation**, **interpreting** or both these activities.

Translation studies can be *normative* (prescribing rules for the application of these activities) or *descriptive*.

As an interdisciplinary discipline, translation studies borrows much from the different fields of study that support translation. These include **comparative literature**, **computer science**, **history**, **linguistics**, **philology**, **philosophy**, **semiotics**, **terminology** and so forth.

Cultural translation

This is a new area of interest in the field of translation studies. Cultural translation is a concept used in **cultural studies** to denote the process of transformation, linguistic or otherwise, in a given **culture**. The concept uses linguistic translation as a tool or metaphor in analysing the nature of transformation in cultures. For example, **ethnography** is considered a translated narrative of an abstract living culture.

Αυτές οι προσθήκες προσεγγίζουν αυτά που κάποιος (κλασικός) φιλόλογος ή/και γλωσσολόγος θα έλεγε ότι εγκρίνει σε όλα τα ανωτέρω και όλα τα τρομακτικά κατά τα άλλα για τον φιλόλογο κείμενα. Αν και οι κλασικές σπουδές δεν θα μιλούσαν για “Cultural translation”, όντως η μεταφορά της κλασικής κληρονομιάς (κατ’ επέκτασιν της ανθρωπιστικής κληρονομιάς) είναι ΚΑΙ Cultural translation. Στην κλασική φιλολογία, τέτοια προσέγγιση ΕΙΝΑΙ ΑΥΤΟΝΟΗΤΗ. Θα μιλούσαν για ΕΡΜΗΝΕΙΑ. Η ερμηνεία ενός κλασικού κειμένου εννοεί: 1, γραμματική κατανόηση (το βασικότερο), 2, κειμενική κατανόηση (μετάφραση του κειμένου), 3, ευρύτερη ερμηνεία (τα ρεάλια, τα εγκυκλοπαιδικά, “cultural interpretation” αν θέλετε), και - ιδανικά - 4, γλωσσολογική ανάλυση του κειμένου (η οποία δύναται να προσθέσει πολύ μεγάλη ποσότητα ερμηνευτικών διαστάσεων - πράγματι, η ετυμολογία - η επιστημονική -, παρέχει λ.χ. ιστορία και προϊστορία λεκτικών, σημασιολογικών και λοιπών στοιχείων). Το αυτονόητο, στην κλασική φιλολογία λέγεται, εδώ και 150 χρόνια ίσως, Textlesung, ανάγνωση κειμένου - ΟΧΙ ΟΠΟΙΑ κριτήρια, αλλά ανάγνωση με τα τρία τουλάχιστον πρώτα που αναφέρθηκαν. Χωρίς αυτά δεν μπορεί να γίνει κατανοητό ένα κείμενο π.χ. ενός Ορατίου ή ενός Βεργιλίου. Η αγγλική ορολογία θα

έλεγε “deep reading”. Θα επέμενα ότι η deep reading πρέπει να συμπεριλάβει και τα 4 σημεία.

Ας εισαχθεί όμως και ο όρος cultural translation.

Το σύνολο των προσφερομένων κειμένων (pdf και προσθήκες) ξενίζει και παραμένει ξένο για τον φιλόλογο-γλωσσολόγο.

Εάν τα δύσκαμπτα κείμενα δεν θεωρήσουν τις γλωσσικές και φιλολογικές επιστήμες σύμφωνα με την εδώ αναπτυχθείσα προσέγγιση εγώ εκ μέρους μου δηλώνω αδυναμία κατανόησης, όχι των φιλολογικών και των γλωσσικών επιστημών που έχω σπουδάσει αλλά του στόχου των κειμένων και του σκεπτικού αυτού του πανεπιστημίου.

ΑΠΘ, 12.06.010.

Α.Α. Κατώνης

(Revised: 2017)

Teaching Ancient Greek, Latin and Sanskrit: A Proposal for the Atelier Spyrou Vassileiou, Athens

Summary: The ideas put forward in the Project which follows written almost a decade ago reflect a period, better than the present one. It was then, so to say the last minute, before the crisis which, in 2017, still continues with undiminished intensity.

Despite this unfavourable fact, the experiences before and after lead the interested scholar to an independent disheartening conclusion: Greece, whereas it could be an ideal place for scholarship, is not the country where advanced classical studies can be initiated. Everyday climate is too political, schools, universities, research places are the scene of political discussions, even fights, things come and go remaining on the surface, often in a cyclical way so that things do not get from the ground and this is the explanation for a general backwardness. The climate pushes the educated minds into emigration.

After several years, the finding of the present writer is that if something of the kind propounded below can be realized, it must be done by foreigners keeping subtle balance and stability in cooperation with the Greek party in a process never fully warranted, never similar to what is happening in recognized universities or places of research.

It depends on the foreign party to decide if this pays, whereas to answer why this is happening in Greece, is the task of historians and sociologists. The following essay should be read with this reservation.

The Project was written in 2009 for the Atelier Spyrou Vassileiou in Athens in good hope for a realization, proposes a classical series (Ancient Greek - Latin - Sanskrit) and a modern one (Modern Greek - Italian - Hindi), yet never published and never realized anything of what is comprised in it. The text that follows, except for corrections and a few additions, is the same with that which was sent to the Atelier in 2009.

Ιδέες για την διδασκαλία Αρχαίων Ελληνικών και Λατινικών, και γενικότερα, κλασικών θεμάτων

Οι ιδέες οι οποίες θα αναπτυχθούν παρακάτω εμπνεύστηκαν από το γεγονός ότι ο υπογεγραμμένος έχει σπουδάσει κλασική φιλολογία (Πτυχίο Αρχαίων Ελληνικών και Λατινικών) και ειδικέθηκε στη συνέχεια στην γλωσσολογία (Διδάκτωρ Γλωσσολογίας), ενδιαφέρεται δε, γενικότερα, για τον αρχαίο κόσμο και για θέματα των κλασικών σπουδών με κύριο, αλλά όχι αποκλειστικό άξονα τον γλωσσικό. Ιδανικό του αποτελεί, ανάλογα, η καλλιέργεια των δύο χώρων τους οποίους έχει μελετήσει αφού μάλιστα, από τότε που υπάρχει φιλολογία με τη σύγχρονη έννοια του όρου, αλλά και η επιστημονική ενασχόληση με τις γλώσσες (τέλη 18ου αι.), αυτά τα θέματα θεωρούνταν συχνά και εξακολουθούν να θεωρούνται και σήμερα ως συνεργαζόμενες αδελφές επιστήμες.

Η μοίρα αυτών των σπουδών στην νεότερη Ελλάδα δεν ήταν η καλύτερη. Αν και ιστορική ή κοινωνική ανάλυση δεν μπορεί να γίνει στο παρόν κείμενο, ας επιτραπεί στον γράφοντα να διατυπώσει κάποιες παρατηρήσεις.

Το κοινωνικό ιδανικό θα ήταν η ύπαρξη ενός ανεξάρτητου τριτοβάθμιου φορέα με ανεξάρτητο επίσης διδακτικό προσωπικό και φοιτητικό κόσμο όπου το μόνο κριτήριο θα ήταν το επιστημονικό. Για να ονομασθεί κάποιος φορέας αυτού του είδους "Ίδιωτικό Πανεπιστήμιο", στην Ελλάδα προκαλεί αμέσως ανεπιθύμητα ανακλαστικά αλλά και περιττές αγκυλώσεις. Μολονότι θα έπρεπε να γίνει προσπάθεια για την δημιουργία ανάλογου ιδρύματος, αφού σε πολλά σημεία του κόσμου υπάρχουν, οι ρίζες του προβλήματος βρίσκονται αλλού. Υπάρχουν επίσης αρκετά δημόσια πανεπιστήμια ανά κόσμο, όπως λ.χ. το Freie Universität του Βερολίνου (ιδρύθηκε το 1949), τα οποία είναι με διαφορά καλύτερα από τα ελληνικά. Το ελληνικό δημόσιο πανεπιστήμιο σήμερα, πλήρως πολιτικοποιημένο, όπου, κατά την προσωπική εκτίμηση αλλά και προσωπικές εμπειρίες του γράφοντος, μόνο τα επιστημονικά κριτήρια και στόχοι δεν παίζουν ουσιαστικό ρόλο, και ειδικά όχι στις ανθρωπιστικές σπουδές, δεν είναι κατάλληλος φορέας κλασικών ή ανθρωπιστικών ερευνών ή σπουδών.

Τα μαθήματα που θα έπρεπε να προσφέρονται σε έναν κύκλο κλασικών σπουδών, απελευθερωμένο από τις παράξενες αγκυλώσεις ενός δημόσιου πανεπιστημίου, θα μπορούσαν να είναι - ως προς τις γλώσσες - 1, αρχαία ελληνικά, 2, λατινικά, 3, σανσκριτικά, και ως η σύγχρονη ολοκλήρωσή τους, 4, νέα ελληνικά, 5, ιταλικά, 6, χίντι. Αυτοί οι βασικοί άξονες καλό θα ήταν να ενισχύονται από διάφορες διαλέξεις και σεμινάρια για κλασικά θέματα ευρύτερου ενδιαφέροντος όπως λογοτεχνία, ιστορία, μυθολογία, φιλοσοφία και άλλα. Για τις διαλέξεις δυνατόν να καλούνται καθηγητές διαφόρων ιδρυμάτων, μεταξύ τους επίσης ξένοι καθηγητές.

Θα ήταν άδικο αν υποστηρίζαμε ότι κάτι τέτοιο δεν προσφέρεται πούθενά στην Ελλάδα. Διαλέξεις, ανακοινώσεις, κύκλοι μαθημάτων υπάρχουν πράγματι στα διάφορα πολιτιστικά και άλλα κέντρα, διάσπαρτα σε διάφορους δήμους, συνήθως όμως χωρίς συνεργασία μεταξύ τους, και κυρίως, χωρίς το στίγμα της συνέχειας.

Η διδασκαλία ξένων γλωσσών, συμπεριλαμβανομένων των αρχαίων και των λατινικών, λόγω ανοργανωσίας δεν είναι καν ούτε στα επίπεδα των διαλέξεων. Αφού δίδαξα ξένες γλώσσες ο ίδιος τόσο σε φροντιστήρια όσο και σε πανεπιστήμια (λ.χ. στο ΔΕΓ του Παν/ου Αθηνών ή στο Διατμηματικό Πρόγραμμα του ίδιου παν/ου) αισθάνομαι αρμόδιος να παρατηρήσω ότι η επιθυμητή προσέγγιση αυτών των θεμάτων δεν υφίσταται ούτε καν στα τριτοβάθμια εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Αντί για ανάλυση μιας κοινωνικής πραγματικότητας - όπου θα εντοπίζαμε τους ανασταλτικούς λόγους, θα πρότεινα τα ανωτέρω μαθήματα, με κύριο άξονα τα γλωσσικά, να προσφέρονται σε πρώτη θέση σε ξένους που έρχονται στην Ελλάδα για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα. Ένα μέρος αυτών των ανθρώπων έρχεται με διάφορα ιδανικά στο μυαλό του. Αυτοί πιθανώς να έχουν μάθει λίγα αρχαία ελληνικά, οπωσδήποτε όμως στοιχεία αρχαίας ιστορίας και πολιτισμού τα οποία εγείρουν, εφόσον βρίσκονται στην ελληνική γη, το ενδιαφέρον τους. Και είναι συχνό να απογοητεύονται! Για έναν ξένο αυτού του τύπου δεν αποτελεί μόνο γοητεία να συνεξετάζει αρχαία και νέα ελληνικά αλλά είναι και πράγμα αυτονόητο. Όπως παρατηρεί ο Ν.Π. Ανδριώτης, αξιολογώντας το έργο του Μ. Τριανταφυλλίδη, "μπορεί να συναντήσει κανείς π.χ. ένα Γάλλο ή Γερμανό ινδολόγο, ένα Δανό χεττιτολόγο, ένα Βούλγαρο ελληνιστή κτλ., οι Έλληνες όμως ανέκαθεν ασχολήθηκαν και ασχολούνται με τα προβλήματα της Ελληνικής". Θα περίμενε κανείς ανάλογα, προσθέτω, μεγάλη αξιοπιστία σε αυτή τη χώρα τουλάχιστον ως προς την ελληνική γλώσσα και φιλολογία. Όμως δεν συμβαίνει αυτό. Χαρακτηριστικό είναι αυτό

που διαπίστωσα στο Διατμηματικό Πρόγραμμα του Παν/ου Αθηνών, επανειλημμένως μάλιστα. Άκουγα έναν καθηγητή των Νέων Ελληνικών να παραπονιέται ότι κάποιοι ξένοι μαθητές του του έκαναν ερωτήσεις αναφορικά με τα αρχαία ελληνικά! “Τους υπενθύμισα ότι εδώ γίνονται μαθήματα νέων ελληνικών”, μας έλεγε. Επαναλαμβάνω ότι συνδυασμός του είδους είναι αυτονόητος για έναν ξένο μαθητή, αλλά και για κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο. Ο συγκεκριμένος δάσκαλος προφανώς δεν είχε ιδέα για τα αρχαία. Διαφορετικά είναι δύσκολο να κατανοήσει κανείς την αγανάκτησή του. Άνθρωποι, και καθηγητές μάλιστα, έστω και ωρομίσθιοι, με τη στάση αυτή μόνο απομονώνουν τον εαυτό τους, και τη χώρα τους διεθνώς! Προσωπικά θα έβρισκα γοητευτικό αν έπαιρνα τέτοιες ερωτήσεις σε ανάλογο μάθημά μου. Η αρνητική αντίδραση, και δη εχθρικήτητα των υπεύθυνων διδασκόντων ενισχύει την εντύπωση του ξένου μαθητή ότι η σημερινή Ελλάδα δεν είναι ο κατάλληλος χώρος για να πραγματοποιήσει κανείς εκεί κλασικές σπουδές, ίσως ούτε καν να διεξάγει έρευνες, και ότι αν επιθυμεί αρχαία ελληνικά ή όποιες κλασικές σπουδές καλά θα κάνει να τα αναζητήσει στα από παλιά ανεγνωρισμένα και αποδεδειγμένα κέντρα, όπως γερμανικά, γαλλικά, αγγλικά και ιταλικά πανεπιστήμια, ή ακόμη και κάποια ανατολικά, όπως της Πολωνίας. Και ο φιλόδοξος Έλληνας φοιτητής κάνει το ίδιο: σπουδάζει Αρχαία Ελληνικά ή/και Λατινικά στην Οξφόρδη ή όπου αλλού! Προσθέτω προσωπική μου εμπειρία από το ΑΠΘ όπου στο τμήμα μας διδάσκω επίσης λατινικά ως επιλεγόμενο μάθημα. Πρώτον, η προσέλευση είναι μικρότερη από ό,τι ήταν στο Διατμηματικό Πρόγραμμα του Παν/ου Αθηνών (στο πρόγραμμα αυτό πληρώνουν οι μαθητές, και μία σειρά μαθημάτων εκτείνεται σε ολόκληρο το ακαδημαϊκό έτος). Αναλύοντας κάποια προβλήματα προσέλευσης και παρακολούθησης, μια φοιτήτρα παρατήρησε, λέξη επί λέξει, “δεν θα παρακολουθούσα αρχαία ελληνικά σε καμιά περίπτωση” (επρόκειτο για φοιτήτρια του Ιταλικού Τμήματος). Η ίδια, τρία χρόνια αργότερα, μετανοημένη δήλωσε ότι λυπάται για τα κενά της και των άλλων και ευχαρίστως θα ήθελε να κάνει κλασικές σπουδές. Η διαφορά είναι ότι εργάζεται πια. Συνάντησα το φαινόμενο, τηρουμένων των αναλογιών, πολλές φορές. Οι καλύτεροι μαθητές, εφόσον καταφέρουν να παρακολουθήσουν, είναι τριάντα χρονών και άνω!

Κάποιες διαφορές μεταξύ των δύο σειρών των υπό συζήτηση μαθημάτων υφίστανται. Η “σύγχρονη σειρά” (νέα ελληνικά - ιταλικά - χίντι), έχοντας επίσης πρακτικό ενδιαφέρον, δυνατόν να προτείνονται σε ένα ευρύτερο κοινό. Η προσφορά του Ατελιέ, από αυτήν την άποψη, μπορούσε να γίνει όμοια με αυτήν των συνηθισμένων φροντιστηρίων, ωστόσο, με τη σημαντική διαφορά ότι θα προσφέρονται και πολιτιστικές εκδηλώσεις και γεγονότα, και προστίθεται επίσης το άλλο, κλασικό σκέλος των μαθημάτων για τους ενδιαφερόμενους.

Η επιλογή των μαθητών για τις κλασικές γλώσσες πρέπει να γίνεται με προσοχή. Τα Αρχαία Ελληνικά, τα Λατινικά, τα Σανσκριτικά δε είναι εύκολες γλώσσες. Δεν έχει νόημα κάποιοι, με ειδικές προσδοκίες αλλά χωρίς ειδικές γνώσεις και ικανότητες να ξεκινούν και να σταματούν μοιραία ένα μήνα αργότερα. Εκεί που μιλάμε για αποτελέσματα με σοβαρότητα στα μαθήματα ξένων γλωσσών ο αριθμός των φοιτητών πρέπει να είναι - αντίθετα με τα ακροατήρια των διαλέξεων - χαμηλός. Γνωρίζω Κέντρα όπου αυτός ο αριθμός ορίζεται στα τρία άτομα. Προσωπικά θεωρώ ότι ο ιδανικός αριθμός είναι τέσσερις-πέντε το πολύ. Το ΔΞΓ του ΕΚΠΑ π.χ. δεν αναγνωρίζει αυτή την αρχή με αποτέλεσμα οι “μικρές” γλώσσες να βρίσκονται υπό συνεχή πίεση και να ακυρώνονται ή να συγχωνεύονται τάξεις συνέχεια ενώ η διδασκαλία των “μεγάλων”, κατά την δική μου κρίση, δεν είναι αποτελεσματική.

Επίσης δεν έχει πολύ νόημα να ξεκινούν αυτά τα μαθήματα επί εξαμηνιαίου βάσεως και να διακόπτονται συνέχεια. Προτείνω η προοπτική να είναι συναπτά έτη μάθησης, και ένα

φιλολογικό βάθος το οποίο να έρχεται κοντά σε αυτά που βλέπουμε στα διάφορα καλά πανεπιστήμια. Προσθέτω ότι ακόμη και σε τέτοια ιδανική περίπτωση, ό,τι παρέχει το Ατελιέ δεν θα είναι ανταγωνιστικό ενός παναπιστημίου διότι στα διεθνώς ανεγνωρισμένα πανεπιστήμια γίνονται επίσης έρευνες, σεμινάρια, και διάφοροι άλλοι προβληματισμοί αλλά και προβολή και άλλων θεμάτων καθώς επίσης συνεργασίες μεταξύ ιδρυμάτων. Ευχής έργον οι προσπάθειες να φτάσουν κάποτε σε αυτό το σημείο.

Το ότι τα μαθήματα προσφέρονται για ξένους δεν πρέπει να αποκλείει φυσικά την παρακολούθηση και για ημεδαπούς. Απλώς, οι εμπειρίες δείχνουν ότι τα πολλά ανακλαστικά των ημεδαπών και οι κακές βάσεις που εξασφαλίζει η δευτεροβάθμια εκπαίδευση δεν παρέχουν το κατάλληλο δυναμικό μαθητών. Μια ευημερούσα εκπαιδευτική-πολιτιστική επιχείρηση, αντιθέτως, θα ήταν σε θέση να προβληματίζει τουλάχιστον, και να προσελκύει ακόμη υποψήφιους για τριτοβάθμιες σπουδές αλλά και να ισορροπήσει κάπως την κακή εικόνα που παρουσιάζει σήμερα η Ελλάδα στο θέμα της παιδείας.

Προσωπικά, προσφέρομαι να κάνω μαθήματα απαιτητικά, και φιλολογικής έμπνευσης όπως τα αναπτύσσω ανωτέρω. Δεν βλέπω το λόγο να προτείνω να δημιουργηθεί ακόμη ένα συνηθισμένο φροντιστήριο ανάμεσα στα τόσα άλλα. Η παρουσία επιλεγμένου μαθησιακού κοινού τοποθετεί τον πήχυ εξαρχής ψηλά. Σε αντίθετη περίπτωση οι μαθητές δεν θα φτάσουν στο ύψος όπου θα είναι σε θέση να διαβάζουν και να απολαμβάνουν μεγάλα έργα όπως των Ομήρου, Πλάτωνος, Θουκυδίδη, Πινδάρου, Βεργιλίου, των Βεδικών Ύμνων και πολλών άλλων από τα πρωτότυπα κείμενα. Θα παραχωρήσουν αυτό το προνόμιο στα ξένα πανεπιστήμια και πάλι, και δεν θα γίνουν καταρτισμένοι, πράγμα που θα ήταν και ο τελικός στόχος, ώστε να τα προσεγγίσουν και να τα διαβάζουν μόνοι τους. Το ελληνικό κράτος συνέχεια προβληματίζεται με το γεγονός ότι οι πρόγονοί του κάποτε δίδαξαν τον κόσμο ενώ τώρα δεν έχει παρά να διδαχθεί από άλλους, της δικής της παράδοσης συμπεριλαμβανομένης. Αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να διαιωνισθεί. Η Ευρώπη και η Βόρεια Αμερική είναι ήδη ενήμερες. Μερικές, ανερχόμενες στις ημέρες μας χώρες, δεν γνωρίζουν ακόμη ότι η καλύτερη πηγή για τις κλασικές σπουδές δεν αναβλύζει σ'αυτά τα χώματα που γέννησαν τον ζηλευτό πολιτισμό. Μιλώ με βάση προσωπικές εμπειρίες. Έχω ταξιδεύσει δύο φορές στην Ινδία, μίλησα σε συνέδριο στο Νέο Δελχί: περιμένουν βοήθεια από την Ελλάδα για την ανάπτυξη των ελληνικών σπουδών στη χώρα τους. Δεν ξέρουν ακόμα ότι τα αρχαία ελληνικά ξενίζουν τον μέσο Έλληνα μαθητή. Έχω πρόσκληση στην Νότια Ινδία να δώσω εισαγωγικά μαθήματα Ελληνικών και Λατινικών Σπουδών. Αυτοί, ιδανικά, θα ήθελαν τέσσερις διδάσκοντες. Εγώ δέχθηκα την πρόταση μετά χαράς. Μέχρι στιγμής δεν κατάφερα να βρω κανέναν άλλον που να έχει τις ίδιες διαθέσεις. Επίσης έχω μια πρόσκληση στην Νότια Κορέα για την επόμενη άνοιξη. Από την οδύσσεια πέντε Κορεατών που ήθελαν να κάνουν το ντοκτορά τους στο Πανεπιστήμιο Αθηνών στις αρχές της δεκαετίας του '90, και τους οποίους δίδαξα και εγώ, συμπεραίνω ότι και η Κορέα δεν ξέρει ακόμα ότι ελληνογνωσία, κλασική φιλολογία και τα συναφή περιοχής πρέπει να αναζητηθούν αλλού και όχι στη χώρα που εκ της φύσεώς της θα προοριζόταν ως η πρώτη να καλλιεργεί και να παρέχει αυτές τις σπουδές.

Το Ατελιέ είναι στην άμεση εγγύτητα της Ακρόπολης ενώ τώρα μόλις, στις 20 Ιουνίου 2009, άνοιξε και το Νέο Μουσείο Ακρόπολης. Αυτά τα δύο γεγονότα είναι κατάλληλα να συμβάλλουν ουσιαστικά στην επιτυχία μαθημάτων κλασικού ενδιαφέροντος. Πιστεύω ότι πρόκειται για θετικό οίονο και αξίζει ο κόπος.

Η Ελλάδα, ακόμα και σε περίπτωση που ξέρουμε ότι δεν είναι ή ίδια με την κλασική Ελλάδα που δίδαξε όλον τον τότε κόσμο πρέπει να είναι σε θέση να προσφέρει σπουδές και μαθήματα σε όποιο επίπεδο και σε όποιους απαιτητικούς σπουδαστές. Ένα κριτήριο της ένταξης στην Ενωμένη Ευρώπη, μία απάντηση στις προκλήσεις όπου για την ώρα μόνο κενά διαπιστώνουμε, αλλά και της παγκοσμιοποίησης με την θετική έννοια αυτής, θα είναι και μια ανάλογη επιτυχής προσπάθεια.

Interview for the periodical of the Greek diaspora in Hungary

Summary: On the occasion of a visit in December 2017 - January 2018 in Budapest (Hungary) where this writer made his basic studies in ELTE University, he was asked to give an interview for the bilingual periodical *Hellenismos* ('The Greeks') published in Hungary. The questions to be answered were centered around the present writer's studies and activity, that of the Greek Chair in the JNU (New Delhi), the position Greek has presently in the world, the concept of Modern and Classical Greek, their cultivation at home and elsewhere, the language used by the Orthodox Church, the "danger" out of the influx of foreign elements into the language, and the future of Modern Greek Studies at ELTE University.

This writer expressed his conviction that Greek, linguistically, is one important continuous unit, but culturally is the carrier of at least two separable, though not isolated of one another, equally very important units: the classical tradition and the modern tradition. In a Greek Chair, as was the case with ELTE University, both Branches have to be cultivated but unlike the practice in Greece, understandable for the Greeks since Modern Greek is their first language, for the rest of the world for which both linguistic codes are foreign, Classical Greek must be the first both linguistically and culturally. With regard to the menacing stream of foreign elements into the modern language, a moderate resistance is suggested, whereas it is expressed that it should be the Greeks themselves who have to offer an imitable linguistic and cultural paradigm in approaching their language and their culture, conscious of the manifold similarities their tradition with the Italian (Latin), Indian and other related ones has.

The interview, given in Modern Greek and in Hungarian, has been published in the January-February (2018) issue of the periodical *Hellenismos* (Ελληνισμός). The two texts below, except for a few corrections, are identical with those published.

Από το Νέο Δελχί στην Βουδαπέστη μέσω Αθηνών*

Συνέντευξη με τον Καθηγητή κ. Ανδρέα Κάτονα (Κατόνη) επικεφαλής της Έδρας Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου JNU του Νέου Δελχί

Κύριε Καθηγητά θα θέλατε να μας πείτε λίγα πράγματα για την μέχρι τώρα πορεία σας ;

Θα ήθελα να κάνω μια διευκρίνιση η οποία άπτεται και της ερώτησης για την πορεία μου. Η έδρα στο Jawaharlal Nehru University (JNU), Νέο Δελχί, Ινδία, είναι Έδρα Ελληνικών Σπουδών. Με την ονομασία προσπαθούμε να προσεγγίσουμε την ελληνική φιλολογία σε τουλάχιστον δύο άξονες: Αρχαία Ελληνικά, Νέα Ελληνικά. Το πιστεύω μου, όπως τόσων άλλων, είναι η γλωσσική ενότητα της Ελληνικής: διαχρονικά η Ελληνική εκτείνεται σε κοντά στα 4000 χρόνια. Οι τομές που θα έπρεπε να κάνει κανείς είναι περισσότερες,

* Interview published in the journal of the Greek diaspora of Hungary *Hellenismos* (Jan.-Febr. 2018, pp. 36-40).

ωστόσο στα δεδομένα πλαίσια, με δύο μόλις διδάσκοντες, κάτι παραπάνω δεν είναι εφικτό. Πρόκειται για νέα προσπάθεια στην Ινδία. Στο JNU, όταν ακούει κανείς τη λέξη “ελληνικό” μιλά για Αριστοτέλη, Πλάτωνα και για άλλα μεγάλα αρχαία ονόματα. Όσοι στο JNU είχαν την απαίτηση στο παρελθόν να δημιουργηθεί Έδρα Ελληνικής Φιλολογίας είχαν υπόψη τους όλο την κλασική ελληνική φιλολογία. Όμως ως τώρα διδασκόταν μόνο η νέα ελληνική γλώσσα. Η φιλοδοξία μου είναι να καταστήσω σαφές ότι για την αρχαία λογοτεχνία, φιλοσοφία κτλ. η πύλη είναι τα αρχαία ελληνικά, ενώ τα νέα ελληνικά, που εξάλλου έχει “πολλά παρελθόντα” (many pasts) όπως έχει παρατηρηθεί, άρα και αρχαία, μας οδηγούν στα πνευματικά επιτεύγματα του νεότερου ελληνισμού για τα οποία εδώ δεν ξέρουν τίποτε. Με αυτόν τον τρόπο προσπαθώ να κάνω σαφείς τις διαφορές μέσα από την ενότητα.

Όσον αφορά εμένα προσωπικά, έχω σπουδάσει στο Πανεπιστήμιο ELTE στη Βουδαπέστη, στην αρχή Αγγλική και Ρωσική Φιλολογία. Σύντομα πέρασα στις κλασικές γλώσσες, το πραγματικό μου ενδιαφέρον, τα Λατινικά και τα Ελληνικά, και πήρα το πτυχίο μου από εκεί. Επίσημως είμαι πτυχιούχος Λατινικής και Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας όπως εννοείται το “Ελληνικό” παραδοσιακά στο εξωτερικό. Τα ενδιαφέροντά μου ήταν πάντα γλωσσικά και γλωσσολογικά σε συνδυασμό με τις κλασικές γλώσσες. Επίσης, ακολουθώντας μια πολύ παλιά παράδοση στην Ουγγαρία που άρχισε με τον Ελληνοιστή Ιωάννη Τέλφϋ (1818-1898) μέχρι και τον γνωστό Ιούλιο Moravcsik τον περασμένο αιώνα, συμπλήρωσα τις αρχαίες ελληνικές σπουδές μου με αυτές τα νέα ελληνικά, αλλά και με μυκηναϊκά και βυζαντινά. Με ενδιέφερε πολύ και η καθαυτό γλωσσολογία και παρακολούθησα μαθήματα δικής μου επιλογής της θεωρητικής αλλά και της ιστορικής γλωσσολογίας, φωνητικής και φωνολογίας συμπεριλαμβανομένων, και επίσης ινδοευρωπαϊκής που παρακολούθησα και στο Freie Universität στο Βερολίνο. Γύρω από τα χρόνια της μεταπολίτευσης στην Ουγγαρία, έλαβα μια υποτροφία του Ωνασείου Ιδρύματος για τρία χρόνια και με αυτή τη βοήθεια συνέγραψα το διδακτορικό μου με θέμα από το χώρο της ελληνικής ιστορικής φωνολογίας, με Επιπτεύοντα τον Καθηγητή Γεώργιο Μπαμπανιώτη, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Δεν είμαι λοιπόν Νεοελληνιστής, είμαι Κλασικός Φιλολόγος, Ελληνιστής με την ευρεία έννοια, και Διδάκτωρ Ελληνικής Γλωσσολογίας.

Πριν ολοκληρώσω ακόμα τη διατριβή μου αποφάσισα να μείνω στην Ελλάδα. Μέχρι να διοριστώ σε μόνιμη θέση που δεν ήταν εύκολη υπόθεση, δούλεψα σε διάφορα ιδρύματα, κυρίως στο Διδασκαλείο Ξένων Γλωσσών του Παν/ου Αθηνών, και επίσης ως συμβασιούχος της Ακαδημίας Αθηνών, πράγμα για το οποίο είμαι ευγνώμων στον αείμνηστο Μιχαήλ Σακελλαρίου. Στο Διδασκαλείο δίδαξα για χρόνια ουγγρικά, και επίσης λατινικά στο λεγόμενο Διατμηματικό Πρόγραμμα Διδασκαλίας της Νέας Ελληνικής ως Ξένης Γλώσσας που ξεκίνησε στο Διδασκαλείο αλλά ανεξαρτητοποιήθηκε και μεταφέρθηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Παν/ου Αθηνών. Στην Ακαδημία συμμετείχα σε διεπιστημονικό πρόγραμμα του οποίου ηγούνταν ο Μιχαήλ Σακελλαρίου. Δίδαξα στη συνέχεια για τρία εξάμηνα με σύμβαση στον Τομέα Γλωσσολογίας του Παν/ου Ιωαννίνων, και μετά ένα κενό, διορίστηκα στο Ιταλικό Τμήμα του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης με γνωστικό αντικείμενο Φωνητική-Φωνολογία. Ύστερα από την μονιμοποίησή μου άλλαξα το αντικείμενο σε Ιστορική Γλωσσολογία. Αφυπηρέτησα από το ΑΠΘ πρόπερσι. Ένα χρόνο όμως ωρύτερα μου δόθηκε η ευκαιρία να δεχτώ πρόσκληση για να αναλάβω την Έδρα Ελληνικών Σπουδών στο JNU ως Προσκεκλημένος Καθηγητής. Αυτή τη στιγμή υπηρετώ στο JNU για το τρίτο χρόνο.

Η Έδρα που ιδρύθηκε με τη συμβολή του ελληνικού κράτους προσφέρει Κλασικό Ελληνικό Πολιτισμό και Συγκριτικό Πολιτισμό (σύγκριση ινδικής και ελληνικής παράδοσης) τους οποίους διδάσκει ο συνάδελφος Anil Kumar Singh, ενώ εγώ διδάσκω Αρχαία και Νέα Ελληνικά σε διάφορα επίπεδα. Επίσης προσφέρω Λατινικά ακολουθώντας την πεποίθηση των κλασικών φιλόλογων ότι, ως προς την Κλασική Αρχαιότητα, τα Ελληνικά και τα Λατινικά είναι ένα. Δεν ξεχνάμε το Βυζάντιο, που είναι στα σχέδια να διδάσκεται στο μέλλον, και ότι η επίσημη γλώσσα του Βυζαντινού Κράτους που ονόμαζε τον εαυτό του Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, ήταν η Λατινική.

Ξέρουμε ότι τα 2/3 της αγγλικής γλώσσας περιέχουν λέξεις προερχόμενες από τις κλασικές γλώσσες (ελληνική και λατινική), ενώ οι Έλληνες δημιούργησαν το αλφάβητο, αφού επινόησαν τα φωνήεντα. Δεν θεωρείτε λοιπόν, ότι είναι αδικημένη η ελληνική γλώσσα για την θέση που κατέχει παγκοσμίως;

Αναμφισβήτητητα, το λεξιλόγιο της Αγγλικής αποτελείται μέχρι 50 % από στοιχεία προερχόμενα από τα ελληνικά και τα λατινικά, ίσως και παραπάνω, αλλά πρέπει να διευκρινίσουμε κάποια πράγματα. Πρώτον, δεν είναι μόνο η Αγγλική που έχει κλασικά στοιχεία αλλά όλες οι ευρωπαϊκές γλώσσες, μάλιστα πολλές φορές τόσο ενσωματωμένες ώστε ο μη ειδικός να μην ξέρει πια ότι πρόκειται για ελληνικής ή λατινικής προελεύσεως λέξεις. Για παράδειγμα, δύσκολα θα νόμιζε ο μη φιλόλογος ότι το γερμανικό Bischof (πβ. αγγλ. bishop) έρχεται από το “επίσκοπος” ή ότι το γερμανικό schreiben (‘γράφω’) είναι από το λατινικό scribere. Πρόκειται για πολύ παλιούς δανεισμούς. Το άλλο είναι ότι αυτά τα ζητήματα μπορεί να εξετάζει κανείς, αν επιθυμεί σωστή εικόνα, μόνο διαχρονικά. Μια ελληνική λέξη στην Αγγλική μπορεί κάλλιστα να έρχεται από τα λατινικά όπου ήταν δανεισμός (η Λατινική δηλ. ήδη είχε επηρεαστεί σημαντικά από την Ελληνική) ή μια λατινικής προελεύσεως λέξη να ήρθε από τα αρχαία γαλλικά. Στην πραγματικότητα, η Αγγλική έχει δανειστεί εξαιρετικά πολλά από τα γαλλικά, πράγμα για το οποίο ο λόγος είναι ιστορικός. Οι δρόμοι ποικίλουν. Μία ελληνική λέξη μπορεί να ήρθε κατευθείαν από την Ελληνική ή μπορεί να ήρθε - κυρίως - με λατινική ή γαλλική ή άλλη μεσσιτεία. Καταπλήσσει π.χ. το αγγλικό “hoi polloi” (‘οί πολλοί’, ‘το πλήθος’) το οποίο πλάστηκε όμως σε αυτή τη μορφή στα νεότερα χρόνια. Η φράση ανάγεται στον J. Dryden (1668) που την έγραψε με ελληνικά γράμματα όμως, έτσι την έγραφε επίσης ο Byron, ενώ ο J.F. Cooper το 1837 τη χρησιμοποιούσε με λατινικά γράμματα αλλά ως “oi polloi”. Προσέτι οι γειτνιάζουσες γλώσσες, και συχνά όχι μόνο, επηρεάζουν η μία την άλλη και η πιο εμφανής επιρροή είναι φυσικά τα γλωσσικά δάνεια. Συγχρονικά, ό,τι έχει μια γλώσσα στον κώδικά της είναι δικό της. Έτσι, το “hoi polloi” είναι αγγλικό ενώ, για παράδειγμα το “κλικ” είναι ελληνικό εφόσον χρησιμοποιείται στη σημερινή Ελληνική, και όμως είναι αγγλικής προελεύσεως. Αυτή η διάσταση πρέπει να είναι πολύ σαφής διότι διαφορετικά ο μη ειδικός εισέρχεται σε πλάνη. Στο γλωσσικό σύστημα της Αγγλικής οποιαδήποτε λέξη, εφόσον χρησιμοποιείται, είναι αγγλική, ενώ ο στόχος της ελληνικής αναζήτησης εν προκειμένω είναι να αποδειχτεί πως η άλφα βήτα λέξη είναι “ελληνική” ή “λατινική”. Ναι, ως προς την προέλευσή τους, δηλ. διαχρονικά ή ιστορικά. Με τον ίδιο τρόπο το “κλικ” στην Ελληνική είναι “αγγλικό”.

Τι γίνεται αν κάποια γλώσσα δανείζει κάτι σε μια άλλη που είναι δάνειο και στην ίδια; Το συχνό στα γερμανικά “tschüs” (‘αντίο’) έρχεται, μέσα από μορφολογικές αλλαγές, από το βαλλονικό “adjuus” (πβ. γαλλ. adieu) για να καταλήγει στον αρκετά χυδαίο ουγγρικό χαιρετισμό “csó”, προφανώς κάτω από την επίδραση του ομόηχου “csó” που σημαίνει ‘σολήνα’ και είναι, κατά τα άλλα, άσχετο. Αφήνω γεγονότα όπως ότι η Αρχαία Ελληνική

ήδη είχε ένα αξιόλογο ποσοστό λέξεων-δανείων προερχόμενο από το λεγόμενο μεσογειακό υπόστρωμα αλλά και από άλλες πηγές. Και όμως κανείς δεν θα έλεγε ότι αυτές δεν είναι ελληνικές λέξεις. Η γλώσσα είναι λοιπόν και ιστορικό προϊόν και κοινωνικός θεσμός, όχι μόνο βιολογικό ή ψυχολογικό αντικείμενο, και σε αυτό το πολύπλοκο ταμπλό μπορεί να κινηθεί κανείς με ειδικά βοηθήματα μόνο όπως ιστορικά και ετυμολογικά λεξικά, επιστημονικές γραμματικές και άλλα. Όσοι υποστηρίζουν την αποκλειστικότητα της συγχρονίας πέφτουν σε αντίφαση. Δεν θέλω να προσβάλω κανέναν αλλά όποιος δεν έχει σπουδάσει γλωσσολογία δεν είναι αρμόδιος σε γλωσσικά ζητήματα της φύσεως. Μια καλή γνώση όποιων γλώσσας, ακόμα και της μητρικής, μακράν δεν είναι αρκετή για αναζητήσεις γλωσσολογικής φύσεως.

Αναφορικά με τη θέση που κατέχει η Ελληνική παγκοσμίως, αν αδικείται ή όχι, πρόκειται για θέμα οπτικής γωνίας. Από την Αναγέννηση και μετά έχουν ασχοληθεί με τις κλασικές γλώσσες χιλιάδες επιστήμονες. Π.χ. η καταχώρηση των κλασικών κειμένων σε “βιβλία” (=τόμους), κεφάλαια και παραγράφους είναι δικό τους έργο. Πιο πριν, ασχολήθηκαν με τη Λατινική κυρίως. Η επιρροή του αρχαίου πολιτισμού μέχρι τα νεότερα χρόνια ήταν σαρωτική θα τολμούσα να πω. Δεν νομίζω να είναι αδικία αυτό. Ακόμα και σήμερα, ενώ δυστυχώς υποχωρεί η καλλιέργεια των ανθρωπιστικών σπουδών, και δη των κλασικών γλωσσών, αυτές διδάσκονται σε αρκετά πανεπιστήμια. Άλλη είναι η εμπειρία αν ταυτίζουμε το “Ελληνική” με τα νέα ελληνικά ως κάτι αποκλειστικό. Αυτό δεν είναι σωστό. Η Ελληνική είναι μεν γλωσσικά ενιαίο σύνολο, είναι όμως φορέας τουλάχιστον δύο τομέων πολιτισμού. Αν κοιτάξουμε την επιστήμη και μόνο καθαρά, ο αριθμός είναι διπλάσιος. Οι δύο κώδικες-φορείς (αρχαία και νέα) είναι διαφορετικοί. Με όλο το ενδιαφέρον και σεβασμό που έχει κανείς, δεν μπορεί να λεχτεί ότι ακόμα και οι μεγαλύτεροι Νεοέλληνες δημιουργοί όπως είναι ένας Σικελιανός, έχουν για τον υπόλοιπο κόσμο την ίδια σημασία με το Σοφοκλή ή τον Αριστοτέλη π.χ. Η κατάσταση μοιάζει αρκετά με τα πράγματα της Ιταλίας όπου η Ιταλική Κοινή είναι σαφώς η θυγατέρα της Λατινικής ή με της Ινδίας όπου οι διάφορες σύγχρονες (ινδοευρωπαϊκές) γλώσσες της χερσονήσου είναι θυγατέρες, ή, όπως θα έλεγε ένας γλωσσολόγος εδώ, μάλλον “εγγονές” της Σανσκριτικής. Η μεγάλη διαφορά είναι ότι τα νέα ελληνικά δεν έχουν, επειδή δεν υπάρχει λόγος, άλλο όνομα: αρχαία και νέα από κοινού είναι ελληνικά χωρίς να σημαίνει αυτό ότι με τα νέα ελληνικά θα μπορεί κανείς να διαβάσει π.χ. Όμηρο στην πρώτη του μορφή. Το ίδιο και στις δύο άλλες κλασικές χώρες: με τα ιταλικά δεν θα διαβάσεις Βεργίλιο όσο και αν μοιάζουν με τα λατινικά, και με τα χίνι δεν θα διαβάσεις τις Βέδες. Ο Έλληνας πρέπει να καταλάβει αυτό το πράγμα και πρέπει να πορεύεται ως υπόδειγμα για τον υπόλοιπο κόσμο. Δεν συμβαίνει σήμερα. Αυτό το πράγμα είδα από κοντά π.χ. στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Αντιθέτως, για τον γλωσσολόγο που είμαι κι εγώ, η περίπτωση θα έλεγα είναι πιο εύκολη: η Ελληνική στο σύνολό της, διαχρονικά και συγχρονικά, σημερινή ή αρχαία, είναι μοναδικά χρήσιμη και διδακτική. Αντικείμενο της Ινδοευρωπαϊκής Γλωσσολογίας (της “Comparative Philology” στην αγγλοσαξονική χρήση) για παράδειγμα μέχρι το ένα τρίτο αν όχι παραπάνω είναι η αρχαία ελληνική γλώσσα. Μια θέση αρκετά περίοπτη. Δεν είναι γλωσσολόγοι όλοι οι μελετητές. Για τη λογοτεχνική κριτική δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε το ίδιο. Δεν είναι τυχαίο όμως ότι για τους φιλόλογους η γλωσσολογία είναι υποχρεωτική και είναι κρίμα ότι η συμπάθεια για αυτήν την επιστήμη είναι περιορισμένη έως και απορριπτική. Τέτοια στάση αποτελεί μεγάλο μείον για τις φιλολογικές και ανθρωπιστικές σπουδές. Μάλιστα, θεωρείται από πολλούς πως η γλώσσα είναι εργαλείο μόνο. Σίγουρα αληθεύει ότι είναι εργαλείο αλλά είναι και πολύτιμο αντικείμενο για έρευνα. Είναι μάλλον η γλώσσα αυτή

που έκανε τον άνθρωπο άνθρωπο. Homo Sapiens χωρίς γλώσσα δεν νοείται. Η μελέτη αυτού του εργαλείου φανερώνει απίθανο ιστορικό πλούτο. Η γνώμη και το πιστεύω μου είναι πως φιλολογία και γλωσσολογία είναι συνεργαζόμενες αδελφές επιστήμες προς αμοιβαίο όφελος και προς ανεπανάληπτο κέρδος των κλασικών αλλά και γενικότερα των φιλολογικών επιστημών και σπουδών.

Μπορούμε να νιώθουμε ικανοποιημένοι, από την προσπάθεια που καταβάλλουμε σαν Έλληνες προς αυτήν την κατεύθυνση;

Από τα επάνω προκύπτει ότι δεν μπορούμε να είμαστε ικανοποιημένοι. Η υπόθεση έχει κοινωνικές, ακόμα και πολιτικές διαστάσεις στις οποίες δεν είναι η θέση εδώ να μπω. Με τις εμπειρίες σχεδόν τριάντα χρόνων κοντά και μέσα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση είμαι σε θέση να πω ότι τα προβλήματα είναι πάρα πολλά και δημιουργούνται περιττά ζητήματα και εκεί όπου δεν θα έπρεπε. Η “φιλολογία” είναι ελληνική λέξη που ανάγεται στον Πλάτωνα. Και αυτή η λέξη στην καθημερινότητα απέκτησε, πολύ άδικα, αρνητική χροιά, ενώ στην επιστημονική προσέγγιση δεν θεραπεύεται αυτό που περιλαμβάνει η έννοια της λέξης ως όρου. Τα προβλήματα έρχονται από μέσα. Είναι μεν γεγονός ότι το ενδιαφέρον για τις κλασικές σπουδές υποχωρεί παγκοσμίως αλλά χώρες όπως Ελλάδα, Ιταλία και Ινδία τουλάχιστον, θα έπρεπε να είναι πρωτοπόρες στην καλλιέργειά τους. Δεν συμβαίνει αυτό. Πάλι οι μεγάλες χώρες είναι πρωτοπόρες: Αγγλία, Βόρεια Αμερική, Γερμανία, Γαλλία. Όμως και τόσο μικρές ευρωπαϊκές χώρες όπως η Εσθονία έχουν σοβαρές κλασικές σπουδές, ενώ στην Ουγγαρία, στην εγγύτητα της Αυστρίας και της Γερμανίας, οι κλασικές σπουδές ήταν εξαιρετικά ανεπτυγμένες, και είναι ακόμα. Μάλιστα, εγώ στο Ιταλικό Τμήμα του ΑΠΘ ως πτυχιούχος της Λατινικής δίδαξα τα λατινικά για ένα διάστημα ως μαθήμα επιλογής μέχρι να τα απορρίψουν με τη ρητή “δικαιολογία”: “τα λατινικά δεν είναι απαραίτητα στο Ιταλικό Τμήμα”. Προσθέτω ότι στο ίδιο τμήμα διδασκόταν η νεοελληνική λογοτεχνία μέχρι να αφυπηρετήσει η διδάσκουσα. Διδάσκεται και η ισπανική φιλολογία. Επίσης πρότεινα τα Αρχαία Ελληνικά: αυτή η πρόταση απορρίφτηκε αμέσως. Καταλαβαίνετε την απογοήτευση. Αν ήμουν εγώ πρόεδρος ενός Ιταλικού Τμήματος θα έκανα υποχρεωτικά τα λατινικά έστω και σε στοιχειώδες επίπεδο μαζί με την ιστορία της Ιταλικής, για να μην αναφέρω την ιστορική γλωσσολογία και τις ρομανικές σπουδές. Αυτό το πράγμα δεν είναι επιστήμη, ακόμα λιγότερο αυτοτελής έρευνα. Το πανεπιστήμιο δεν είναι εργοστάσιο παραγωγής πτυχίων. Παραδέχονται το λάθος και οι Έλληνες: “για χρόνια ελέγετο ότι στόχος είναι ένα πτυχίο και μία θέση στο Δημόσιο και δε βαριέσαι”. Βλέπουμε πού κατήντησε το ελληνικό Δημόσιο, η οικονομία και η χώρα. Ο Χρήστος Γιανναράς παρατήρησε πριν από τριάντα πέντε χρόνια περίπου: “υπό διαγμό η αριστεία”. Γράφει για Finis Graeciae. Το βιβλίο έχει επανεκδοθεί. Ο τίτλος τρομάζει έχει όμως δικίο σε αρκετό βαθμό. Εγώ στο Πανεπιστήμιο Αθηνών δίδαξα λατινικά για οκτώ χρόνια. Συνήθως επρόκειτο για πρώτο έτος ξανά και ξανά. (Παραμπιπτόντως: ελληνικά δεν μου έδωσαν όσο και αν ήθελα ενώ εκ του πτυχίου μου θα είχα το δικαίωμα). Μία φορά έφτασα να δημιουργήσω δεύτερο έτος. Είπα στην αρχή να συγκεντρώσω τους καλύτερους και να κάνουμε ειδικά μαθήματα για να προχωρήσουμε. Μου έδωσαν τη συμβουλή να μην το κάνω γιατί θα καταγορηθώ για “ελιτισμό”! Συμπεράνα ότι στόχος ήταν το λήμισμα, όχι η άνοδος. Στην Ουγγαρία, ακόμα επί καθεστώτος, η δημιουργία ελίτ (elitképzés) ήταν αυτονόητη. Με σημερινή μου σκέψη, ονομάζω αυτά που συμβαίνουν στην Ελλάδα - για να αντιστρέψω τον “Upward Panic” της Εύας Πάλμερ-Σικελιανού - “downward panic”, προς τα κάτω πανικό, και δεν υπερβάλλω: έχω φωτογραφήσει μαύρο τοιχογράφημα που να λέει “κάτω οι πάνω πάνω κανείς”. Πολύ πριν διοριστώ, γύρω στο 1992, ήμουν βυθισμένος ακόμα στη συγγραφή της διατριβής

μου, κάποιος μου παρατήρησε: “η επιστήμη είναι στο πεζοδρόμιο”. Τι περιμένεις εάν το σκεπτικό είναι γενικό; Το βιογραφικό βιβλίο της Πάλμερ “Upward Panic” μεταφράστηκε με τίτλο “Ιερός πανικός”. Αλλάξτε το “ιερός” στο αντίθετό του ...

Η “φοιτητική μετανάστευση” από την Ελλάδα, το brain drain, καλά κρατεί. Στα τελευταία 4 χρόνια εγκατέλειψαν τη χώρα περίπου 400 000 πτυχιούχοι. Τους πλήρωσε το ελληνικό δημόσιο, και οι δυτικές χώρες, Γερμανία, Δανία, Ολλανδία, Αγγλία και ποιες άλλες, δέχτηκαν δώρο έτοιμα καλλιεργημένα μυαλά. Η χώρα θα έπρεπε να εισάγει όχι να εξάγει φοιτητές και επιστήμονες. Τέσσερεις από τους δικούς μου καλύτερους φοιτητές έφυγαν στην Αγγλία (δύο), στην Ιταλία και στον Καναδά αντιστοίχως. Όσο δεν αλλάζει η αρνητική αντιμετώπιση των μελετών και της γνώσης δεν θα αλλάξει και η μοίρα της χώρας.

Ένας από τους τρεις σημαντικότερους λόγους που διαδόθηκε η ελληνική γλώσσα, είναι ο αρχαίος ελληνικός στοχασμός και τα κείμενα της φιλοσοφικής, πολιτιστικής και καλλιτεχνικής έκφρασής του. Είστε λοιπόν υπέρ της επαναφοράς της διδασκαλίας των αρχαίων στα σχολεία;

Δεν μπορεί να υπάρξει άλλη απάντηση από την καταφατική. Η αρχαία σκέψη έφτασε μέχρι και την Ινδία ακόμα και αν οι ίδιοι οι Ινδοί ανέπτυξαν σημαντική φιλοσοφική σκέψη ή στοχασμό. Υπάρχει όμως κάτι που ο μέσος Έλληνας δεν δείχνει να συνειδητοποιεί. Στο τμήμα που υπηρέτησα εγώ, ασχολούνταν με την μεθοδολογία της διδασκαλίας ξένων γλωσσών μερικοί καθηγητές. Ειλικρινά, δεν πολύ καταλαβαίνω αυτό. Όχι που δεν χρειάζεται μέθοδος, προφανώς και δεν πρέπει να διδάσκεις αλλαντάλλα. Το στίγμα όμως είναι να μάθει ο μαθητής την ύλη, να την εμπεδώσει. Με αρκετή απόφαση και ενδιαφέρον ακόμα και μόνος του μπορεί ο μαθητής να προχωρεί. Δεν υπάρχουν μεθοδοι-θαύματα. Στην Λατινική, η λέξη για “πειθαρχία” και για “επιστημονικό κλάδο” είναι η ίδια: disciplina. Ακολουθώντας, στην Αγγλική συμβαίνει το ίδιο: το discipline σημαίνει και τα δύο πράγματα. Αυτό το πράγμα λείπει στην Ελλάδα. Αν καταβούμε από το τρίτοβάθμιο επίπεδο η εικόνα είναι ακόμα χειρότερη. Δίδαξα επίσης σε φροντιστήρια: το λιγότερο που μπορώ να πω είναι ότι από εκατό μαθητές ενδιαφέρονται οι πέντε. Σημειωτέον ότι η λέξη “φροντιστήριο” είναι σκωπτική στον Αριστοφάνη: θα μπορούσε να αποδίδεται με κάτι σαν “σκεπτιστήρι”. Οι υπόλοιποι δεν ενδιαφέρονται ή τους ενδιαφέρουν άλλα πράγματα. Άδικα υπάρχουν άριστα σχολικά βιβλία αν δεν μάθει ο μαθητής τα περιεχόμενά τους. Το πρόβλημα είναι κοινωνικό και έχω την εντύπωση ότι οι ρίζες ανάγονται στις οικογένειες. Ας αναλύσουν αυτά ψυχολόγοι και κοινωνιολόγοι. Αναφορικά με τα αρχαία: δεν είναι, με τις πολλές λεπτομέρειές της, εύκολη γλώσσα. Χρειάζεται πολλή μελέτη, πρέπει να είσαι συγκεντρωμένος. Το ίδιο ισχύει επίσης για τα λατινικά. Είναι τα παιδιά διατεθειμένα; Στη Γερμανία όπου αναπτύχθηκε πρώτη η φιλολογία με τη σημερινή έννοια (εννοώ τον F.A. Wolf την ίδια ακριβώς εποχή όταν ο William Jones συνέκρινε τη Σανσκριτική με την Ελληνική και άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες και εισηγήθηκε τη συγκριτική ιστορική, ακολουθώντας, την ινδοευρωπαϊκή γλωσσολογία). Λίγες δεκαετίες μετά τον Wolf, στις αρχές του 19ου αι. οι αδελφοί Grimm διατύπωσαν την αρχή της Andacht zum Kleinen (“Κατάνυξη προς το μικρό”). Κάτι ακριβώς που τόσο χρειάζεται για τις κλασικές σπουδές, και δη για τη σωστή εκμάθηση των αρχαίων ελληνικών και των λατινικών. Τι θα έλεγε ο μέσος Έλληνας μαθητής; Πρέπει να γίνει συνείδηση και απόφαση: τι επιθυμεί ο καθένας; Επιπολαιότητες ή φιλολογική επιστήμη; Μιλάμε για τις ρίζες και για τις βάσεις του Έλληνα αλλά και της Ευρώπης! Όπως ο σοβαρός ξένος ενδιαφερόμενος, αν και λίγοι σήμερα τον αριθμό δυστυχώς, δεν αρκείται σε μεταφράσεις που θέλοντας και μη

στρεβλώνουν, το ίδιο και οι νεοελληνικές μεταφράσεις. Μεταφράσεις πρέπει να είναι βοηθήματα μόνο. Χρήσιμες μεν και απαραίτητες αλλά στις κλασικές σπουδές δεν μπορείς να αντικαταστήσεις τα πρωτότυπα με τίποτε άλλο. Αν το κάνεις, καλύτερο μεν από το τίποτε, αλλά δεν πρόκειται για φιλολογία. Και τα αρχαία πρωτότυπα αλλά και τα λατινικά δεν μπορείς να προσεγγίσεις όπως όπως επειδή τότε δεν τα καταλαβαίνεις. Προσθέτω ότι οι Ινδοί που τόσο θαυμάζουν τον Αριστοτέλη και τον Πλάτωνα, τους μελετάνε πάντα από μεταφράσεις. Προβληματίζονται καμιά φορά με τις διαφορές που εντοπίζουν ανάμεσα στις αγγλικές, γαλλικές και γερμανικές μεταφράσεις. Παρακολούθησα τέτοιο μάθημα για τη Μεταφυσική του Αριστοτέλη. Τους είπα ότι αυτό που γίνεται στο μάθημα δεν είναι φιλολογία. Για την ακρίβεια, ούτε επιστημονική φιλολογία: στόχος τους ήταν η φιλοσοφική προσέγγιση. Οι όροι είναι όμως πάντα πρώτης σημασίας. Πρόσθεσα ότι στην ερμηνεία των όρων προηγείται το πρωτότυπο. Πότε θα φτάσουν όμως στο επίπεδο να διαβάζουν το πρωτότυπο αριστοτελικό κείμενο; Η μητέρα-χώρα, η Ελλάδα οφείλει να ενισχύσει τα αρχαία ελληνικά και με αυτό το σκεπτικό.

Θα πρέπει να καθαριστεί η ελληνική γλώσσα από τους ελληνοποιημένους ξενικούς όρους, ή θα πρέπει να ενσωματωθούν στην ελληνική γλώσσα;

Αυτό το πρόβλημα είναι παγκόσμιο και διαχρονικό για όλες τις γλώσσες με πολύ λεπτές πτυχές και συνέπειες. Η τεχνητή Καθαρεύουσα δημιουργήθηκε ακριβώς για να “καθαρίσει” την -πραγματικά αρκετά “μαλλιαρή” τότε - “δημοτική” γλώσσα. Σχεδόν κανείς δεν αγαπάει την Καθαρεύουσα. Συνέβαλε ωστόσο: σήμερα μιλάμε περισσότερο για Νεοελληνική Κοινή και όχι για “Δημοτική”. Η Κοινή είναι πλέον αρκετά κατάλληλη τόσο για την απαιτητική επιστημονική έκφραση όσο και για την καθημερινή χρήση. Αυτός, εξάλλου, ήταν ο στόχος του Χατζιδάκι. Τον κατηγορούν για καθαρευουσιανισμό και για το λάθος ότι χρησιμοποίησε με συνέπεια αυτόν τον γλωσσικό κώδικα. Και όμως, λίγοι το ξέφρον, σε ομολογία του από το 1926, τότε διορίστηκε Πρύτανης του νεοϊδρυθέντος Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, εξηγεί ότι περιμένει “μελλοντικά, Δημοτική και Καθαρεύουσα να συγκλίνουν και να δημιουργούν τη γλώσσα του μέλλοντος”, μάλιστα ότι ο ίδιος “είναι μεν δημοτικιστής (!) αλλά δεν χρησιμοποιεί αυτή τη γλώσσα”. Τελικά, είχε δίκιο. Η Καθαρεύουσα ξεπεράστηκε αισίως, δεν πρέπει να χρησιμοποιηθεί. Εξάλλου όποιος ξέρει και τα αρχαία και τα νέα, δεν έχει την ανάγκη να την μάθει. Πληθώρα κειμένων υπάρχει γραμμένη στην Καθαρεύουσα: θα τα καταλάβει χωρίς δυσκολία.

Σας υπενθυμίζω τον αρχικό προβληματισμό: η Αγγλική είναι γεμάτη ελληνικές και λατινικές λέξεις (και όχι μόνο). Ποιοι θυμάται ότι οι Άγγλοι παραπονούνταν κάποτε κατά της εισβολής τόσων ξένων στοιχείων; Η Αρχαία Αγγλική, προερχόμενη στην ουσία από διάλεκτο της Γερμανίας, ήταν μια κλιτή γλώσσα όπως μια μέση ινδοευρωπαϊκή γλώσσα. Η μεγάλη εισροή ξένων στοιχείων άλλαξε το γραμματικό της σύστημα. Κλίσεις, συζυγίες σχεδόν δεν υπάρχουν. Και άρα είναι μια υποβαθμισμένη γλώσσα; Παρόλα αυτά είναι σωστό να καλλιεργηθεί όποια γλώσσα και δη και η Ελληνική. Η επιτηδευμένη χρήση ξένων λέξεων δεν είναι ευπρόσδεκτη. Η εισροή και χρήση ξένων στοιχείων είναι αναπόφευκτη παντού ωστόσο είναι σωστό να χρησιμοποιούνται “εγγενείς” λέξεις για να εκφραστά έτσι, όπου υπάρχουν ή να δημιουργούνται εφόσον αυτό είναι εφικτό. Πολλές φορές οι νεολογισμοί δεν καλύπτουν το επιθυμητό εννοιολογικό πεδίο εκατό τοις εκατό. Συχνά οι νεολογισμοί εμπλουτίζουν τη γλώσσα χωρίς να εκποστει ο ξένος όρος. Π.χ. το “Διαδίκτυο” (πρόταση Μπαμπινιώτη) είναι, θα έλεγα, διάνα. Και όμως το “Ιντερνετ” δεν εκποτίστηκε. Κατά το δικό μου γλωσσικό αισθητήριο το “Διαδίκτυο” και το “διαδικτυακός” είναι μια ιδέα πιο

θετικά ενώ το “Ιντερνετ” και το “ιντερνετικός” είναι ελαφρώς μειωτικά έως και μειωτικά. Κατά τον 19ο αι. ο Χατζιδάκις και οι συνεργάτες του δημούργησαν μεγάλο αριθμό νεολογισμών. Αυτό το κίνημα επανέφερε και αρχαίες ελληνικές λέξεις όπως το “κήπος” αντί του “μπαχτσές”. Καλό ή κακό; Είχα την εντύπωση ότι στη σημερινή Κοινή η δεύτερη σημαίνει ‘λαχανόκηπο’. Και μια έκπληξη στη Θεσσαλονίκη, πρόσφατα μάλιστα: έλεγα κάτι χρησιμοποιώντας τη φράση “στον κήπο”. Ο απλός συνομιλητής μου δεν με κατάλαβε. Εκπληκτος του λέω: “στον μπαχτσέ”. - “Έτσι μπράβο, μίλα μου ελληνικά, άνθρωπε!” Τι να συμπεράνουμε; Η έννοια της “Κοινής” είναι μια ιδανική αφαίρεση. Η γλώσσα υφίσταται, ακόμα και συγχρονικά, μέσα από αριθμό ιδιωμάτων και υφολογικών περιοχών. Προσωπικά συνιστώ τη μελέτη καλών συγγραφέων και κριτικών αλλά και της λαϊκής παράδοσης.

Κινδυνεύει η γλώσσα μας από αυτήν την «εισβολή» των ξένων λέξεων;

Οι επάνω παρατηρήσεις δίνουν την απάντηση. Ποτέ δεν είναι επιθυμητό η υπερβολική χρήση ξένων στοιχείων και πάντα ευπρόσδεκτες οι εγγενείς προσπάθειες αλλά το στοχευμένο κυνήγι του καθετί ξένου είναι περιττό.

Αντιμετωπίζει έλλειμμα ποιότητας η γλώσσα μας στην καθημερινή επικοινωνία μας;

Θα έλεγα, ναι. Οι Έλληνες συχνά περιφανεύονται για τη γλώσσα τους. Σαν σύνολο, η Ελληνική, των αρχαίων, των διαλέκτων και όλων των άλλων στοιχείων, περιοχών και εποχών συμπεριλαμβανομένων, είναι πολύ πλούσια. Η σημερινή Κοινή, όχι και τόσο. Αρκεί να μελετήσουμε ένα αγγλοελληνικό λεξικό για να δούμε πόσες αγγλικές λέξεις η Ελληνική αποδίδει με το ίδιο λήμμα. Χάνονται αποχρώσεις. Πάλι, θα βοηθούσε το να διαβάζει κανείς όσο γίνεται πιο καλά λογοτεχνικά και μη κείμενα όσο γίνεται πιο συχνά.

Ευθύνεται περισσότερο, το σχολείο ή η τηλεόραση;

Η ερώτησή σας προλαμβάνει την επάνω απάντηση. Νομίζω, και το σχολείο φταίει όπου δεν υπάρχει πειθαρχία με την ανωτέρω έννοια και η τηλεόραση. Γενικά η δημοσιογραφία. Όσο εγώ κρίνω, είναι χαμηλού επιπέδου, συχνά κουραστική, σχεδόν πάντα παραλείπει κάτι, πράγμα που φοβάμαι, έχει αυτοματοποιηθεί. Εμένα ειδικά με ενοχλεί στην τηλεόραση, αλλά και στις ραδιοφωνικές εκπομπές, ότι πολύ συχνά, αν όχι πάντα, δεν μπορεί κανείς να ολοκληρώνει τα λεγόμενά του, ο άλλος, συνομιλητής ή ρεπόρτερ ή παρουσιαστής, τον διακόπτει συνέχεια. Έτσι, συχνά σημαντικά πράγματα δεν μαθαίνονται. Είναι έλλειμμα και συμπεριφοράς και παιδείας αλλά και δημοσιογραφικού ήθους. Ως γλωσσολόγος, υποψιάστηκα προ καιρού ότι φταίει και το “γλωσσικό”. Όσο η Καθαρεύουσα ήταν υποχρεωτική, άδικα έλεγε ο δημοσιογράφος τα δικά του σωστά (και συχνά λάθος), ο απλός κόσμος δεν τον καταλάβαινε και η μη κατανόηση έχει ενσωματωθεί ψυχολογικά. Ο ξένος άδικα προσπαθεί να καταλάβει ουσιαστικές εξελίξεις μαζί με κίνητρα και συνέπειες από τον ελληνικό τύπο.

Ένας επίσης σημαντικός λόγος της διάδοσης της ελληνικής γλώσσας, είναι ο χριστιανισμός. Η Καινή Διαθήκη και η Θεία Λειτουργία είναι γραμμένες στα ελληνικά, ενώ η Παλαιά Διαθήκη είναι γνωστότερη ως μετάφραση των Εβδομήκοντα, παρά ως πρωτότυπο κείμενο στην Εβραϊκή. Πιστεύετε λοιπόν, ότι θα ήταν σφόδρον να μεταφραζόταν η Θεία Λειτουργία στη Δημοτική, ώστε να την αντιλαμβάνονται περισσότεροι άνθρωποι;

Δύσκολη ερώτηση. Ξέρουμε πολύ καλά το παρελθόν του ζητήματος. Μόνο η Θεία Λειτουργία ή και η Αγία Γραφή; Η Θεία Λειτουργία δεν αναφέρει αποσπάσματα από τα

Ευαγγέλια; Ο φιλόλογος θα έλεγε ότι πρέπει να μείνει το πρωτότυπο. Αλλά η Εκκλησία και ο πνευματικός βίος δεν είναι φιλολογία. Υπάρχουν πρακτικές ανάγκες. Ρώτησα μια φορά έναν ραββί: καταλαβαίνουν οι πιστοί τα λόγια της Παλαιάς Διαθήκης; - “Ούτε λέξη”. - “Γιατί δεν τα λέτε τότε στην καθημερινή γλώσσα;” - “Δεν είναι ανάγκη. Οι πιστοί χρειάζονται ένα μυστικό βίωμα, τίποτε άλλο.” Ήταν η άποψή του. Η Καθολική Εκκλησία εγκατέλειψε τη Λατινική στις λειτουργίες της. Στην Ορθοδοξία, σε μερικές χώρες η Λειτουργία γίνεται σε δύο ή σε περισσότερες γλώσσες ερμηνευτικά, παράλληλα. Και στην Ουγγαρία χρησιμοποιείται η Ελληνική μαζί με την Ουγγρική. Πιθανώς αυτό είναι το καλύτερο.

Πως βλέπετε το μέλλον της Έδρας Νεοελληνικών στο Πανεπιστήμιο ELTE;

Δεν έχω τακτική επαφή με το ELTE. Από ό,τι καταλαβαίνω, αν υπολογίζουμε τα Νέα Ελληνικά μόνο δεν είμαι αισιόδοξος. Οι τόνοι δεν πρέπει να είναι εκεί. Όσο παράξενο και οδυνηρό και αν είναι, εξ όσων ξέρω, όλοι, φοιτητές και καθηγητές, όσοι είχαν φιλοδοξίες βασισμένες στα νέα ελληνικά μόνο, με τη μία ή την άλλη έννοια, βρέθηκαν σε δύσκολη θέση. Από την άλλη, η δημιουργία νεοελληνικών σπουδών υπήρχε και πάντα στόχος των φιλολόγων στην Ουγγαρία. Αυτοί όμως ήταν πάντα κλασικοί φιλόλογοι για ένα μέρος των οποίων τα νέα ελληνικά, ως λογική συνέχεια, φάνηκαν σημαντικά. Αυτή ήταν και η δική μου περίπτωση. Με αφορμή τρεις τιμητικές διακρίσεις του Γεωργίου Ν. Χατζιδάκι εκ μέρους της προπολεμικής Ουγγαρίας ανέπτυξα αυτό το ζήτημα εκτενώς σε μονογραφία που δημοσιεύτηκε το 2009. Τώρα ετοιμάζω 2η βελτιωμένη έκδοση. Δεν έχω υπόψη μου καθαρά Νεοελληνιστή στο ELTE. Ο πατέρας των νεοελληνικών σπουδών στην Ουγγαρία, ο Ιωάννης Τέlfy, φλογερός μάλιστα Νεοελληνιστής, υπήρξε και ο ίδιος κλασικός φιλόλογος, και άρα και Λατινιστής και Ελληνιστής (με την αρχική έννοια) και ακόμα θεολόγος, νομικός, ιστορικός, δημοσιογράφος, συγγραφέας και (ερασιτέχνης) γλωσσολόγος. Μια πληθωρική μορφή πραγματικά. Το ιδανικό του ήταν η καλλιέργεια Αρχαίων και Νέων Ελληνικών σε ίση μοίρα πρώτον, και η συγκαλλιέργεια Ελληνικών και Λατινικών επίσης σε ίση μοίρα δεύτερον. Καθαρά Νεοελληνιστής μπορούσε ίσως να θεωρηθεί ο αποθανών πριν από χρόνια Ödön Fűves, ήταν όμως εκτός Έδρας και πανεπιστημίου. Αν θυμάμαι καλά, ήταν Καθηγητής Ρωσικής στο Σχολείο Ξένων Γλωσσών του Πολυτεχνείου της Βουδαπέστης. Όλοι όσους ξέρω ξεκίνησαν ως κλασικιστές, σπούδασαν αρχικά κλασική φιλολογία με ειδικευση μετά, και αυτό είναι το σωστό. Χωρίς τα “πολλά παρελθόντα” δεν μπορείς να γίνεις Νεοελληνιστής. Ο αείμνηστος Κάλμαν Σάμπο ήταν Κλασικός Φιλόλογος που πήρε κατεύθυνση προς τα νέα ελληνικά. Ο Ανδρέας Μόχαϊ είναι καταρτισμένος Κλασικός Φιλόλογος, Βυζαντινολόγος αλλά και ιστορικός γλωσσολόγος, και έτσι πήρε στροφή προς τα νέα ελληνικά. Παλιότεροι, νεότεροι μοιάζουν από αυτήν την άποψη. Το σωστό είναι να υπάρχει ενιαία Έδρα Ελληνικής αλλά σε δύο τουλάχιστον άξονες που λέγονταν όταν εγώ ήμουν φοιτητής Αρχαιοελληνικός Κλάδος και Νεοελληνικός Κλάδος (Ögödög και Újgödög Szakágazat). Δεν έχω κάτι καλύτερο υπόψη μου. Φυσικά, ιδανικά, θα έπρεπε να περιλαμβάνονται στους άξονες και τα βυζαντινά, τα μυκηναϊκά και ακόμα τα γλωσσολογικά, όπως όντως έχει γίνει, έστω και με μη συστηματικό τρόπο. Παράδειγμα για κάτι τέτοιο ήταν ο Γουλιέλμος Pecz (1854-1923) που γοητεύτηκε ειδικά από τα νέα ελληνικά. Θεωρούσε τον εαυτό μου μαθητή του Χατζιδάκι και τον ακολούθησε στη χρήση της Καθαρεύουσας. Είχε μάλιστα και γλωσσολογική κατάρτιση. Ήταν και αυτός κλασικός φιλόλογος και επεκτάθηκε από αυτή τη βάση. Θεωρείται ο ιδρυτής της βυζαντινολογίας στην Ουγγαρία. Στο Πανεπιστήμιο της Κλαυδιούπολης (σήμερα Cluj-Napoca στη Ρουμανία) διδασκε τόσο τα αρχαία όσο και τα νέα ελληνικά. Το οικονομικό και λοιπό

κόστος για να ακολουθήσει κανείς τον Pecz έστω και με διαφορετικό τρόπο είναι σαφές πως είναι μεγάλο και δεν τολμά να δώσω ανάλογη συμβουλή για να μην κατηγορηθώ για “μαξιμαλισμό” όπως κατηγορήθηκε κι εκείνος.

Η Ουγγαρία, μολοντί από μεγάλη χώρα, και πολιτικά μια κεντρική δύναμη, έγινε μικρή πριν από εκατό χρόνια, δημιούργησε γερές βάσεις και πολύ καλή υποδομή για τις κλασικές σπουδές. Οι αναμνήσεις μου, αν και την εποχή που είμασταν φοιτητές παραπονούμασταν πόσο πίσω βρισκόμαστε σε σύγκριση με τη δυτική, κυρίως τη γερμανική επιστήμη, είναι θετικές. Βλέποντας την κατάσταση στην Ελλάδα μπορώ να πω ότι η τριτοβάθμια εκπαίδευση και η έρευνα γενικά είναι πολύ καλύτερες στην Ουγγαρία. Η παράδοση της Κλασικής Φιλολογίας και χωριστά της Λατινικής και της Ενιαίας Ελληνικής Φιλολογίας πρέπει να συνεχιστεί. Θα ρωτήσεις γιατί μιλώ ως Ελληνιστής κυρίως, τόσο συχνά για τα λατινικά, απαντώντας μάλιστα σε ερώτηση που αφορά στα νέα ελληνικά. Είναι λοιπόν πρώτον η παράδοση της χώρας: για 800 χρόνια η επίσημη γλώσσα της Ουγγαρίας, διοίκησης, εκκλησίας κτλ. ήταν η Λατινική. Ό,τι και αν κάνει κανείς αυτή η γλώσσα, ως προς τις πρακτικές ανάγκες, προηγείται. Η δική μου περίπτωση είναι ενδεικτική: ύστερα από τέσσερα εξήμηνα στην Αγγλική Φιλολογία ήθελα να εγγραφώ στην Ελληνική. Προέκυψε πως αυτό δεν ήταν ο ενδεδειγμένος τρόπος. Οι κανονισμοί όριζαν πως έπρεπε πρώτα να εγγραφεί κανείς στα λατινικά και μετά στα ελληνικά ή συγχρόνως και στα δύο. Διαφορετικά έπρεπε να κάνει κανείς αίτηση και να εξηγήσει γιατί επιθυμεί να παρακολουθήσει μόνο τα ελληνικά. Συμφωνούσα με τη διάταξη απόλυτα. Είχα μάθει λατινικά έτσι κι αλλιώς με δική μου αφορμή. Έτσι πήρα το πτυχίο της Κλασικής Φιλολογίας.

Όπως ελέγετο, η αρχικά “αγροίκα γλώσσα” της Ουγγαρίας έπρεπε να καλλιεργηθεί και να αναπτυχτεί πρώτα. Όπως και σε όλον τον δυτικό κόσμο, η Λατινική υπήρξε η γλώσσα των συναναστροφών και της διοίκησης. Η αναβάθμιση της γλώσσας πραγματοποιήθηκε σε καλό βαθμό. Γιατί ενδιαφέρει αυτό τα καθ’αυτό νέα ελληνικά για να έρθω στην ερώτηση; Ήταν έκπληξη και για μένα. Έκανα αρχαιολογική έρευνα κάποτε και ο ίδιος για τον ελληνοισμό της Ουγγαρίας (το κυρίως αντικείμενο στο έργο του Fűves και μερικώς του καθηγητή αυτού, του γνωστού Ανδρέα Χόρβατ) και διαπίστωσα σύντομα ότι για να μελετήσεις τους Έλληνες της διασποράς πρέπει να ξέρεις και λατινικά. Μία διαθήκη ενός αποθανόντος Έλληνα μπορεί κάλλιστα να είναι γραμμένη στα λατινικά. Εγώ όμως δεν είμαι ιστορικός με αυτήν την έννοια. Κάτι τέτοιο θα ήταν, αλήθεια, καθήκον των Ελλήνων. Για να κάνεις τη σχετική έρευνα πρέπει να ξέρεις ουγγρικά, γερμανικά, ελληνικά, λατινικά, μία-δύο σλαβικές γλώσσες, κατά προτίμηση επίσης ρουμάνικα ... και ακόμα να ξέρεις την ιστορία της Κεντρικής Ευρώπης, της Αυστροουγγαρίας, των Βαλκανίων ... Δεν ήρθε ακόμα ο κατάλληλος ενώ αυτό το υλικό χάνεται όπως παραπονέθηκαν οι αρμόδιοι και πρώτ’ απ’ όλα ο Χόρβατ ήδη προ πολέμου! Να ξέρουν αυτό οι επίδοξοι ερευνητές.

Οι Έλληνες προσεγγίζουν τα παλιά με δεδομένα τα σημερινά. Αυτονόητο εφόσον η Ελληνική είναι η μητρική τους γλώσσα, ακόμα και αν είναι διαφορετικός κώδικας από την Αρχαία Ελληνική. Για τον υπόλοιπο κόσμο γλώσσα και κώδικες υπολογίζονται ως ξένες γλώσσες. Σημαντικός γι’ αυτούς είναι ο αρχαίος στοχασμός και τον προσεγγίζουν κατ’ ευθείαν μέσα από τα αρχαία. Αυτό το περιστατικό πρέπει να γίνει συνείδηση αμοιβαία.

Η γνώμη μου λοιπόν είναι ότι πρέπει να αναπτυχτούν οι παλιές δομές σε νέα μορφή, κλασικές σπουδές ως η καλύτερη βάση, νέα ελληνικά βεβαίως, πολυκλαδικές ελληνικές σπουδές και ό,τι άλλο, σε συνεργασίες με άλλες επιστήμες ενώ για τις νεοελληνικές αναζητήσεις χρειάζονται συνεργασίες επίσης με ημεδαπά και αλλοδαπά πανεπιστήμια,

ιδανικά με τη Βιέννη ως πρώτη. Αυτά όλα, τουλάχιστον σε ένα κέντρο που θα μπορούσε να είναι λογικά το Πανεπιστήμιο ELTE. Ελληνικά λοιπόν όχι απομονωμένα αλλά σε ιστορικό, γλωσσικό, ακόμα και γλωσσολογικό πλαίσιο. Η Ελληνική αποτελεί μεγάλο διαχρονικό άξονα που εκτείνεται από τα μυκηναϊκά χρόνια έως σήμερα, άπτεται πολλών, μας διδάσκει με όλες τις έννοιες, προσφέρει πολλά, μην την χάσεις. Μόνο πολυεδρικά αξίζει και μπορείς να κινηθείς κατά μήκος του άξονος.

Σας ευχαριστώ πολύ για την συνέντευξη

Εκ μέρους των αναγνωστών του Περιοδικού Ελληνοισμός αλλά και της ελληνικής κοινότητας στην Ουγγαρία σας ευχόμαστε ό,τι το καλύτερο

Ανδρέας Οικόνου

Új-Delhiből Athénon keresztül Budapestre*

Beszélgetés Katona Endre Professzor Úrral az Új-Delhi Jawaharlal Nehru Egyetem Újgörög Tanszéke Vezetőjével

Professzor Úr, mondana valamit az eddigi pályafutásáról?

Először szeretnék tisztázni valamit, ami a kérdésre is vonatkozik és az eddigi pályafutásomra is. Az Új Delhi Jawaharlal Nehru University (JNU) tanszéke Görög Tanszék (angolul Chair of Greek Studies). Ezzel a névvel azt próbáljuk érzékeltetni, hogy a görög filológiát legkevesebb két szinten közelítjük meg, és ógörögöt valamint újgörögöt értünk alatta. A hitvallásom, ahogy sok más kutatónak is, a görög nyelv egysége. Időben ez a nyelv csaknem 4000 évet ölel fel. Ily módon sokkal több szinten kellene foglalkozni vele, azonban az adott keretek között, mindössze két oktató részvételével, csak ennyire futja. Indiai viszonylatban így is új kezdeményezésről van szó. A JNU-n, ahogy másutt is a világban, ha a „görög” szót hallják, Arisztotelészre, Platónra és a többi nagy antik névre asszociálnak. A múltban hosszú ideig követelték egy Görög Tanszék létrehozását az egyetemen. Akik ezt a gondolatot támogatták, kivétel nélkül a klasszikus görög nyelvre, az ógörögre gondoltak. Mégis, eddig mindig az újgörög nyelvet tanították csak. A céloom világossá tenni, hogy az ógörög irodalomhoz, filozófiához és minden máshoz az út az ógörögön keresztül vezet. Az újgörög ugyanakkor, amelynek „számos múltja van” („many pasts”), ahogy megjegyezték, az a nyelv, amely az újkori görög szellemi teljesítményekhez visz közelebb, amelyekről Indiában nem tudnak szinte semmit. A „számos múlt” természetesen ógörögöt is jelent, és elsősorban azt. Így próbálom érzékeltetni a különbözőséget az egységben.

Ami engem illet, Budapesten az ELTÉ-n végeztem. Angol és Orosz Szakon kezdtem a tanulmányaimat, majd hamarosan a klasszikus nyelvek, a latin és a görög felé fordult az érdeklődésem, oda, ami valóban foglalkoztatott. Ezekből diplomáztam. Hivatalosan Latin és Görög Filológus vagyok, ahol a „görög” az itteni szóhasználatnak megfelelően az ógörögöt jelenti. Mindig is a nyelvek és a nyelvészet érdekelt. Egy régi magyar hagyományt követve, először inkább ösztönösen mint tudatosan, a hivatalos tanulmányaimat kiegészítettem műkénológiai, bizantinológiai és újgörög stúdiumokkal. Az utóbbi kettőre több mint száz éves hagyomány volt Magyarországon. Először Télyf Iván (1818-1898) volt az, aki összekapcsolta az ó- és az újgörög nyelvet, és ez a felfogás a kutatók egy részénél a huszadik században is folytatódott. Ebben a törekvésben a legnagyobb név Moravcsik Gyuláé, aki egyébként főleg mint bizantinológus ismert. Érdekelt a nyelvészet is, és saját kezdeményezésben hallgattam általános és történeti nyelvészetet, fonetikát, fonológiát valamint indogermanisztikát. E tárgyak egy része különben - különböző szakokon - kötelező volt. Később módom nyílt indogermanisztikát hallgatni a berlini Freie Universität-en is.

A rendszerváltás évében, 1989-ben, elnyertem egy három éves Onasszisz-ösztöndíjat, így sikerült doktorálnom az Athéni Egyetemen Georgiosz Babiniotisz professzor vezetésével. A téma egy a görög nyelvhez kapcsolódó történeti fonológiai vizsgálat.

Nem vagyok tehát neogrecista. Klasszikus-filológus és grecista vagyok tágabb értelemben, valamint görög nyelvészeti doktorátussal rendelkezem. Még a disszertáció írása idején úgy döntöttem, hogy Görögországban maradok. Mielőtt fix állásba kerültem, ami ugyancsak nehéz volt, különböző helyeken dolgoztam. Legfőképpen az Athéni Egyetem Idegennyelvi

* This is the Hungarian version of the interview printed in Greek in preceding pages (93-103). This was earlier published in *Hellenismos*.

Lektorátusán, valamint szerződéses viszonyban az Athéni Akadémián. Az utóbbiért néhai Mihail Sakellariou-nak tartozom hálával. A Lektorátuson éveken keresztül tanítottam magyart és latint. Az utóbbit egy program keretében, amely a bonyolult „A görög mint idegen nyelv tanítása interszekciós program keretében” nevet viselte. A „görög”, az ottani felfogás értelmében az újgörögöt jelentette. Tanítottak azonban ógörögöt és latint is. A program a Lektorátuson indult, majd önállósodott és átkerült az egyetem Bölcsészeti Karára. Az akadémián egy interdiszciplináris vállalkozásban vettem részt, amelynek a felelőse Mihail Sakellariou volt. A védést követően három féléven keresztül tanítottam a Janinai Egyetem Nyelvészeti Tanszékén, majd egy év kényszerű várakozás után kineveztek a Thesszaloniki Egyetem (angol rövidítéssel AUTH) Olasz Intézetébe Fonetika-Fonológia szakterületre. A véglegesítemem után Történeti Nyelvészetre változtattam a szakterületemet. 2016 szeptemberében vonultam nyugdíjba. Egy évvel korábban azonban meghívást kaptam a JNU Görög Tanszékének a vezetésére mint vendégprofesszor. Így most a harmadik éve szolgálak a JNU-n.

Az itteni Görög Tanszék a görög állam támogatásával jött létre. Az oktatott tárgyak között van a „Klasszikus görög kultúra” és az „Összehasonlító kultúra” (vagyis az indiai és a görög hagyomány együttes vizsgálata), amelyeket Anil Kumar Singh oktat, én pedig Ó- és Újgörög nyelvet különböző szinteken. Meghirdettem a Latint is, abban a minden klasszikus-filológus által vallott meggyőződésben, hogy az antikvitásban a latin és a görög egy és *osztatlan*. Nem felejtjük, hogy a Bizánci Állam, amely magát „Római Birodalomnak” nevezte, hivatalos nyelve a latin volt. A terveink között Bizánc is szerepel.

Tudjuk, hogy az angol nyelv 2/3-a olyan szavakból áll, amelyek a klasszikus nyelvekből (görögből és latinból) erednek. Ugyanakkor a görögök hozták létre az abc-t, amennyiben feltalálták a magánhangzókat. Nem gondolja, hogy a görög nyelv hátrányos helyzetű a mai világban?

Kétségtelen, hogy az angol nyelv szókincsének legalább az 50 %-a, de lehet hogy több, görög és latin eredetű, de nem árt tisztázni néhány dolgot. Először is nemcsak az angolban vannak kölcsönszavak a klasszikus nyelvekből, hanem minden más európai nyelvben is. Sokszor annyira beilleszkedtek, hogy a nem szakember nem ismeri fel az eredetüket. Például a nem filológus aligha tudja, hogy a német *Bischof* („püspök”, vö. ang. *bishop*) a görög „episzkoposz”-ból ered. Hasonlóképpen, a német *schreiben* („ír”) a latin *scribere*-ből származik. Ezek nagyon korai kölcsönzések. A másik az, hogy ezeket a kérdéseket, ha valós képet akar valaki, csak történetileg lehet megérteni. Egy görög eredetű szó az angolban könnyen jöhet a latinból, ahol kölcsönszó lett. A latin ugyanis igen jelentős görög hatás alatt állt a klasszikus ókorban, de később is. Az angol valójában nagyon sokat kölcsönzött az ófranciából, aminek történeti okai vannak. Így az utak többféleképpen lehetnek. Egy görög eredetű szó az angolban jöhetett közvetlenül a görögből, de sokkal inkább a latinból, ill. a franciából, amely átvett latin szavakat, lévén maga is neolatin nyelv. Első pillantásra meglepő az angol „hoi polloi” („a sokaság”, „a tömeg”) kifejezés. Természetesen az ógörög „οἱ πολλοί” a forrás. Csakhogy ezt a szót John Dryden alkotta az angol számára 1668-ban, de nem a mai formában használta, hanem az eredeti görög alakban. Ugyanígy használta Byron, míg Cooper 1837-ben már latinositotta, de hehezet nélkül „oi polloi”-t írt. További tényező, hogy az egymás mellett létező nyelvek, és gyakran nemcsak azok, befolyásolják egymást. A legnyilvánvalóbb hatás természetesen a kölcsönszavakban fogható meg. Így, végső soron a „hoi polloi” angol, míg a „κλικ” (vö. click) görög, amennyiben használatos

a mai görög nyelvben. Az előbbi görög *eredetű*, az utóbbi angol *eredetű*. Ezt a dimenziót nagyon pontosan kell érteni, mert az ellenkezője tévedésekhez vezet. Az angol nyelv *nyelvi rendszerében*, amennyiben használják őket, minden szó angol. Ugyanakkor az itt említett görög törekvés azt célozza, hogy „görög” és „latin” szavakat találjon az angolban. Igen, azok, de az *eredetüket* nézve azok, ha ugyanis történetileg vagy diakron módon vizsgáljuk őket. Ugyanígy „angol” a κλακ a mai görögben: angol az *eredetét* nézve.

Mi van akkor, ha egy nyelv olyan szót ad tovább, amelyik az illető nyelvben is kölcsönszó? A németben gyakori „tschüs” („viszlát”) különböző alakváltozatokon keresztül a vallon „adjuus”-ból származik (vö. fr. adieu). A németből átkerült a magyarba az eléggé közönséges „cső” formájában, amely nyilván az azonos hangzású „cső” (σωλήνας) hatására alakult azzá, ami, de amelynek a hengeres testhez nincs semmi köze. Meszire vezetne olyan tények elemzése mint pl. az, hogy az ógörögben elég nagy százalékban voltak olyan szavak, amelyek az ún. mediterrán szubsztrátumból, ill. más forrásokból kerültek át. Mégis, senki nem mondaná, hogy ezek nem görög szavak. A nyelv tehát *történeti termék* is, *intézmény* is, nemcsak biológiai és pszichológiai objektum. Ebben a bonyolult képben csak speciális segédeszközök segítségével lehet eligazodni. Ilyenek pl. a történeti és etimológiai szótárak és a történeti nyelvtanok. Akik a szinkronia prioritását hirdetik, netán abszolutizálják, ellentmondásba keverednek. Senki ne sértődjék meg: aki nem tanult nyelvészetet, nem lehet kompetens ilyen kérdésekben. Egy jó nyelvismeret, akár egy idegen nyelv anyanyelvi szintű ismerete vagy akár anyanyelvi ismeret, speciális tudás nélkül, nem elégséges nyelvészeti vizsgálódásokhoz.

Ami azt a kérdést illet, hogy a görög nyelv a fontosságához képest méltatlanul háttérbe szorult-e, nézőpont kérdése. A Reneszánsztól kezdve több ezer kutató foglalkozott a klasszikus nyelvekkel. A humanistáknak köszönhető például a klasszikus szövegek „könyvekbe” (kötetekbe), fejezetekbe és paragrafusokba való beosztása. A Reneszánsz előtt főleg a latint művelték. Azt mondhatnám, hogy az antik kultúra hatása az Újkorig elsősor volt. Nem hinném, hogy ez méltatlan bánásmód. Még ma is, miközben sajnos a humán tárgyak művelése valóban visszaszorult mindenhol, a klasszikus nyelveket még mindig elég egyetemen oktatják. Más a tapasztalat, ha a „görög” fogalmát kizárólag az újjöröggel azonosítjuk. Ezzel nem lehet egyetérteni. Bár a görög mint nyelv egységes, mégis legalább két elhatárolható kultúra hordozója. Ha tisztán a tudományt nézzük, a szám megkettőződik. A két nyelvi szint (ó- és újjörög) különbözik. Minden tisztelet és érdeklődés mellett se mondhatjuk, hogy a világ nagyobbik része számára akár a legnagyobb újjörög nevek, mint pl. Szikelianosz, ugyanazzal a jelentőséggel bírnak mint pl. Szophoklész vagy Arisztotelész. A helyzet eléggé hasonló az olaszországihoz, ahol az olasz világosan a latin leánynyelve vagy az indiaihoz, ahol a különböző (indoeurópai) nyelvek mind a szanszkrit leánynyelvei, vagy ahogy egy indiai nyelvész mondaná: „unokái”. A nagy különbség az, hogy az újjörögnek nem valami más a neve; nincs ok arra, hogy ne görögnek mondassék. Ó- és újjörög egy, de ez nem jelenti azt, hogy újjörög tudással olvashat valaki Homéroszt eredetiben. Ugyanígy nem lehet olvasni olasz tudással Vergiliust, bármennyire hasonlítson is az olasz a latinra, és ugyanígy hindi tudással nem lehet a Védákat olvasni. A görög meg kell, hogy értse ezt, sőt mintául kell szolgálnia a világ számára. Ma azonban nem ez a helyzet. Ezt megtapasztaltam közeli a Thesszaloniki Egyetemen. Ugyanakkor, azt mondanám, a nyelvész helyzete, mint az enyém is, ilyen szempontból könnyebb. A görög nyelv teljes vertikumban, szinkron vagy diakron vizsgálatban, ó- vagy újjörög, igen

tanulságos mindenféle nyelvészeti megfigyelés számára. Az indogermanisztika (angolszász nyelvhasználatban: „Comparative Philology”) tárgya talán egyharmad részben a görög. Ez egy elég előkelő hely. Csak éppen nem mindenki nyelvész. Az irodalomra, irodalomkritikára nem mondhatjuk el ugyanezt. Mégis, nem véletlen, hogy a filológiai szakokon kötelező a nyelvészet. Csak sajnálni lehet, hogy a szimpátia e tárgy iránt korlátozott, a viszony gyakran elvető. Az ilyen hozzáállás nagy veszteség a filológiai és humán tudományok számára. Sokan a nyelvet csak eszköznek tekintik. A nyelv eszköz valóban, de ugyanakkor értékes kutatási terület is. Valószínűleg végső soron a nyelv az, amely az embert emberré tette. A Homo Sapiens nem lehet nyelv nélkül elképzelni. Ennek az eszköznek a tanulmányozása hihetetlen gazdagságot hoz a felszínre. A véleményem és a hitvallásom az, hogy a filológia és a nyelvészet két együttműködő egymást kölcsönösen segítő testvértudomány, páratlanul hasznosak a klasszikus tudományok, de általában a filológiai tudományok számára is.

Meg lehetünk elégedve azokkal az erőfeszítésekkel, amelyeket ebben az irányban teszünk mi mint görögök?

A fentiekből kiviláglik, hogy nem lehetünk elégedettek. Ennek a problémának társadalmi, sőt politikai gyökerei is vannak, amelyekbe itt nem szeretnék belemenni. Közel harminc év tapasztalatai alapján az egyetemi képzésben, ill. ahhoz közel, kijelenthetem, hogy súlyos problémák vannak, és fölösleges ügyek is keletkeznek, amelyekre nincs semmi szükség. A „filológia” Platonra visszamenő görög szó. És a mai nyelvben igen igazságtalanul negatív mellékértelmet kapott. Ezenkívül amit mint szakzó jelent, azt nem művelik. A baj házon belül van. Igaz, hogy világviszonylatban visszaszorultak a humán tudományok, de olyan országoknak mint Görögország, Olaszország és India élen kellene járniuk. Nem ez történik. Megint csak a nagy nemzetek járnak az élen: Anglia, Észak-Amerika, Németország, Franciaország. De még olyan apró európai országokban is mint Észtország komoly klasszikus stúdiumok léteznek. Magyarországon, Ausztria és Németország szomszédságában, a humán műveltség igen magas fokon állt, és ma is még fejlett. Én mint latin diplomás is, egy időben tanítottam latint mint szabadon választható tárgyat a Thesszaloniki Egyetem Olasz Intézetében, mindaddig amíg el nem vetették azzal a kimondott indokkal, hogy „olasz szakon nincs szükség latinra”. Hozzáteszem, hogy ugyanott tanították az újjörög irodalmat, amíg az oktató nyugdíjba nem vonult. Spanyol nyelvet és filológiát is tanítanak. Javaslatot tettem az ógörög nyelvre is. Ezt azonnal elvetették. Mindenki értheti, mekkora volt a csalódásom. Ha én egy Olasz Intézet igazgatója lennék, kötelezővé tenném a latint ha csak alapfokon is, az olasz nyelvtörténettel és a történeti és a neolatin nyelvészettel együtt. Ez a gyakorlat nem tudomány, még kevésbé önálló kutatás. Az egyetem azonban nem diplomákat futószalagon gyártó intézmény. Belátják a hibát a görögök is: „évekig azt hallottuk, hogy a cél egy diploma és egy közalkalmazotti állás, és semmi más nem érdekes”. Meg lehet nézni, hova jutott a közsféra, a gazdaság, az egész ország. Hrisztosz Janarasz több mint harminc éve megjegyezte: „A kiválóság üldöztetésnek van kitéve”. „Finis Graeciae” (Görögország vége) címmel jelent meg könyve. Három évtizeddel később újra kiadták. A cím ijesztő, de eléggé igaz. Az Athéni Egyetemen nyolc éven át tanítottam latint. Általában mindig, újra és újra első évről volt szó. (Zárójelben: görögöt nem kaptam, bármennyire is akartam, holott a diplomám feljogosított volna a tanítására). Mindössze egyszer jutottam el oda, hogy létrehozzak másodévet. Az elején egybe akartam gyűjteni a legjobbakat, hogy külön csoportot hozzak létre és gyorsabban haladjunk. Azt a tanácsot kaptam, *ne tegyem*, mert „elitizmussal” fognak vádolni! Arra a következtetésre

jutottam, hogy a cél a stagnálás. Magyarországon, még a letűnt rezsim alatt is elismert volt az eliképzés. Mai fejjel, azt ami Görögországban történik - hogy megfordítsam Eva Palmer-Sikelianou „Upward Panic” krédóját - „lefelé mutató pániknak” („downward panic”) nevezem. Nem túlzok: lefényképeztem egy jelszót, amely így hangzik: „le azokkal, akik fent vannak, föl senki”. 1992 körül, amikor még teljes gőzzel írtam a disszertációm, valaki megjegyezte: „a tudomány az utcán van”. Mit lehet várni ilyen általános szemlélet mellett? Eva Palmer „Upward Panic” c. önéletrajzi könyvét „Szent pánik” (‘Ἱερός πανικός’) címmel fordították görögre. Ha a „szent” szót az ellentétére fordítjuk, mit kapunk?

Az agyelszívás teljes gőzzel folyik. Az utóbbi négy évben mintegy 400 000 diplomás hagyta el az országot. Ezeket a görög állam fizette. Az amúgy is gazdagabb és fejlettebb nyugati országok, Anglia, Németország, Dánia, Hollandia és ki tudja még melyek, kiművelt emberfőket kaptak ajándékba. Az országnak be kellene hoznia diákokat és oktatókat, nem exportálnia. Az én legjobb hallgatóim közül ketten Angliába, egy Olaszországba, és egy Kanadába ment. Amíg meg nem változik a kutatás és tudás ellenes hozzáállás, Görögország sorsa meg van pecsételve.

A görög nyelv elterjedésének az egyik legfontosabb oka az ógörög gondolatiság, a filozófiai, a politikai írások és a művészi kifejezés. Híve annak, hogy visszahozzák az ógörögöt az iskolákba?

Nem adható nem igenlő válasz. Az antik gondolkodás eljutott mindenhol, még Indiába is, annak ellenére hogy maguk az indiaiak is létrehoztak egy nagyon jelentős kultúrát és gondolkodást. Van azonban valami, amit az átlag görög, úgy tűnik, nem tudatosít. Ott, ahol én voltam állásban, több oktató is foglalkozott hivatásszerűen a tanítás módszertanával. Hogy őszinte legyek, ezt nem nagyon értem. Nem mintha nem volna szükség módszerességre. Nyilván nem lehet össze-vissza tanítani. A fődolog azonban, hogy a diák *bevésse* az anyagot és *megtanulja*. Ez pedig, ha ambiciózus és tehetséges, még tanár nélkül is lehetséges. Nincsenek csodamódszerek. A latinban van egy szó, a *disciplina*, amely egyszerre jelent *fegyelmet* és *oktatást*. A forrását követve, az angol *discipline* szó ugyanezt a két fogalmat jelöli. Ez a dolog kevésbé létezik Görögországban. Még a „tanul” szót is gyakran az „olvas” (διαβάζω) helyettesíti. A kettő nem ugyanaz. Ha a felsőoktatás szintjéről lejjebb megyünk, a kép sokkal rosszabb. Tanítottam olyan tanfolyamokon is (frondistiria), amelyeket a *kultúrházi tanfolyam* kifejezéssel lehetne visszaadni a magyarban. A legkevesebb, amit mondhatok, hogy száz diákból ha öt érdeklődött. Ez a szó (φροντιστήριο) egyébként komikus Arisztophánésznál. Arany János „gondolkozdnak” fordítja. A többi diák nem érdeklődött, ill. valami más érdekelte őket. Hiába a kitűnő tankönyvek, ha a diák nem tanul belőlük. Ez a probléma szociológiai. Az a benyomásom, hogy a gyökerek a családokra mennek vissza. A magyarázat a szociológusok és a pszichológusok feladata. Ami az ógörögöt illeti: számos apró nüanszával nem mondható könnyű nyelvnek. Ugyanez vonatkozik a latinra is. Készen állnak a diákok az elsajátításukra? Németországban, ahol a mai értelemben vett *filológia* megszületett (F.A. Wolfra gondolok, aki ugyanakkor fogalmazta meg filológiai elvét, amikor William Jones összehasonlította a szanszkritot a göröggel és más európai nyelvekkel, és megalapította az összehasonlító történeti, később, *indoeurópai nyelvészetet*), néhány évtizeddel Wolf után a Grimm testvérpár megfogalmazta az *Andacht zum Kleinen* („áhitat az apró iránt”) elvét. Éppen azt, ami annyira szükséges a klasszikus stúdiumokhoz, és főleg a görög és a latin megtanulásához. Mit szólna ehhez az átlag görög diák? Tudatosítás és elhatározás szükségeltetik: mit akarnak, felületességet vagy filológiai

tudományt? A mai görögök gyökereiről és alapjairól beszélünk, de Európáérol is! Ahogy az érdeklődő komoly külföldi, még ha kevesen vannak is sajnos manapság, nem elégszik meg fordításokkal, amelyek akarva-nem akarva torzítanak, ugyanezt teszik az újjörög fordítások is. Hasznosak és szükségesek ugyan, de a klasszikus stúdiumokban semmivel nem lehet helyettesíteni az eredetit. Ha mégis, akkor az több ugyan mint a semmi, de az nem filológia. A görög és latin eredetit pedig nem lehet csak úgy úgy-ahogy megközelíteni, mert akkor az ember nem érti a szöveget. A fordítás csak *segédeszköz* lehet. Hozzáteszem, hogy az indiaiak, akik annyira csodálják Platont és Arisztotelészt, mindig fordításokban olvassák a két filozófust. Időnként problémát okoznak nekik az angol, német és francia fordítások közötti különbségek. Részt vettem egy ilyen szemináriumon: Arisztotelész Metafizikáját olvasták. Megjegyeztem, hogy ami az órákon történik, nem filológia. A pontosság kedvéért: nem is érdekelte őket a filológia. Céljuk a filozófiai megközelítés volt. Igen ám, de a szakkifejezések alapvető fontosságúak, és *ott* az eredetiből kell kiindulni. Mikor érkeznek el oda, hogy Arisztotelész szövegét eredetiben olvassák? Görögország, az anyaország, ilyen értelemben is köteles segíteni az ógörög művelését.

Meg kell tisztítani a mai görög nyelvet a meghonosított idegenszerűségektől?

Ez a kérdés nemzetközi probléma minden nyelv számára sok kényes nüansszal és következménnyel. A mesterséges katharevuszát éppen azért hozták létre, hogy „megtisztítsa” az akkor valóban elég rossz nyelvi állapotban levő dimotikit. A katharevuszát szinte senki nem szereti. Mégis volt haszna: ma már többnyire újjörög köznyelvet emlegettünk és nem *dimotikit*. Ez a köznyelv (a mai „koiné”) már alkalmas az igényes tudományos kifejezőmódra ugyanúgy mint a hétköznapi használatra. Ez az állapot volt egyébként a nyelvész Hatzidakisz célja. Őt többnyire mint katharevuszianust kritizálják, és azért, hogy a hibája az volt, hogy következetesen ezt a nyelvi formát használta. Kevesen tudják, hogy 1926-ban, amikor kinevezték az újonnan alapított Thesszalóniki Egyetem első rektorának, egy írásában megfogalmazta, hogy „ő tulajdonképpen dimotikista (!), de nem használja ezt a nyelvi formát, mert az elvárása az, hogy a jövőben a dimotiki és a katharevusza összetalálkoznak, és létrehozzák a jövődi nyelvét”. Végül is igaza volt. A katharevusza ma már szerencsésen meghaladott, nincs szükség rá. Egyébként, tekintve, hogy rengeteg katharevuszában megfogalmazott szöveg létezik, aki tud ógörögül és újjörögül, érti a katharevuszát is minden további nélkül, nincs szükség külön megtanulni.

Emlékeztetek a bevezető problémára: az angol tele van görög és latin elemekkel, és nemcsak azokkal. Ki emlékszik arra, hogy az angolok valaha panaszkodtak az idegen elemek inváziója ellen? Az óangol, lényegileg egy németországi dialektus, flektáló nyelv volt mint minden rendes archaikus indoeurópai nyelv. Az idegen szavak nagy mennyisége megváltoztatta a nyelvtani szerkezetét: ige- és névszóragozás szinte nincs a mai angolban. Következésképp egy csökkent értékű nyelv? Ennek ellenére helyes a nyelvet gondozni, tehát a görögöt is. Az idegen szavak tudálékos használata nem kívánatos. Az idegen elemek beözönlését nem lehet megakadályozni, de helyes, hogy úgy mondjam, „honi” szavak alkalmazása vagy létrehozása ott, ahol ez lehetséges. A neologizmusok sokszor nem fedik száz százalékosan az idegen elem jelentéstartalmát. Pl. a „diadiktio” (διαδίκτυο) szó (Babinotisz nyelvújító javaslata) az „internet” helyett, hogy úgy mondjam, telitalálat. És mégis az utóbbi (főnév, de az oda tartozó melléknév is) megmaradtak a nyelvben. A nyelvérzékem szerint az előbbieket (főnév, melléknév) valamivel pozitívabb árnyalatúak, utóbbiak, vagy talán csak az „internet”-ből képzett melléknév, enyhén pejoratív. A 19.

sz.-ban Hatzidakisz és köre sok neologizmussal gazdagította köznyelvet, ill. visszahoztak ógörög kifejezéseket. Ilyen pl. a „kiposz” (κήπος, ‚kert’) szó. A török eredetű „bahcesz” (μπαχτσές) mégis megmaradt. Azt hittem, az előbbi általában ‚kert’, az utóbbi a mai köznyelvben megmaradt ‚veteményeskert’ jelentésben. Thesszalonikiben, még hozzá nemrég, egy meglepetés ért: egy egyszerű beszélgetőtársnak a „kertben” (στον κήπο) kifejezést mondtam, ő pedig *nem értett!* Meglepetve hozzátettem ugyanazt a második szóval: «στον μπαχτσέ». Mire ő: „ez a beszéd, barátom, görögül fejezd ki magad!” Mire lehet következtetni? A „köznyelv” (Κοινή) egy optimális elvonás. A nyelv, még szinkron szinten is rétegekből, stílári tartományokból, idiómákból tevődik össze. A javaslatom az, hogy érdemes minél többet jó írókat olvasni, de a nép nyelvét, népköltészetet is.

Veszélyben van a nyelvünk az idegen szavak « inváziójától »?

A fenti megjegyzések megadják a választ. Az idegen elemek túlzott használata nem kívánatos, mindig üdvözlendő a honi próbálkozások, de a célzott üldözésnek kevés az értelme.

Mutat színvonalbeli hiányosságokat a nyelvünk a mindennapi kommunikációban?

Szerintem igen. A görögök gyakran büszkék a nyelvükre. Mint összesség, a görög, ha odavesszük az ógörögöt, újjörögöt, a dialektusokat és minden mást, igen gazdag. A mai köznyelv már kevésbé. Elég, ha kinyitunk egy angol-görög szótárt, hogy lássuk, hányszor ugyanazzal a kifejezéssel adnak vissza különböző angol szavakat. Árnyalatok mennek veszendőbe. Ismét csak azt tudom mondani, olvasni kell irodalmat és mást, amilyen gyakran csak lehet.

Mi inkább felelős ebben, az iskola vagy a televízió?

A kérdés megelőlegezi a fenti választ. Szerintem az iskola is hibás, ahol nincs fegyelem a fenti értelemben és a televízió is. Általában a sajtó. Amennyire meg tudom ítélni, a sajtó alacsony színvonalú, gyakran fárasztó, szinte mindig elhagy valami fontosat, és ez félek, hogy automatizmussá vált. Engem különösen zavar, hogy televízióban, de a rádióban is a riportalany nagyon gyakran, majdnem mindig, *nem tudja befejezni a mondatát*; a másik, a riporter, a műsorvezető, a beszélgetőpartner állandóan félbeszakítja. Ily módon gyakran fontos dolgok nem derülnek ki. Ez viselkedésbeli, nevelésbeli hiányosság, de újságírói étosz is. Mint nyelvész, már régen arra is gyanakodtam, hogy a «nyelvi probléma» (a volt diglosszia) is ludas. Amíg a katharevusza kötelező volt, az újságíró hiába mondta a magát helyesen (és gyakran hibásan), az egyszerű olvasóközönség és hallgatóság nem értette és a nem értés pszichológiai értelemben interiorizálódott. Mindenesetre meddő vállalkozás, hogy az idegen a görög sajtóból próbáljon megérteni lényeges összefüggéseket.

Az egyik legfontosabb oka még a görög nyelv elterjedésének a kereszténység. Az Újszövetség és a liturgia nyelve görög, míg az Ószövetséget inkább a Septuaginta néven és görög fordításból ismerik, és forrásként kevésbé az eredeti héber nyelvű szöveget. Mit gondol, okos dolog lenne lefordítani a Szentmisét a köznyelvre, hogy minél több ember értse?

Nehéz kérdés. Jól ismerjük az előtörténetet. Csak a Szentmisét vagy a Szentírást is? A mise nem idéz az evangéliumokból? A filológus azt mondatná velem, hogy maradjon meg az eredeti szöveg. De az Egyház és a hitéleti tevékenység nem filológia. Egyszer megkérdeztem egy rabbit: „Értik hívek az Ószövetség mondatait?” - „Egy szót se.” - „Mért

nem olvassátok akkor a szövegeket a mai nyelven?” - „Nincs rá szükség. A híveknek egy nagy misztikus élmény kell, semmi más.” Ez volt a véleménye. A katolikus egyház elhagyta a latint a misékben. Az ortodoxiában, több országban a mise egy vagy több nyelven folyik a jobb értés végett. Magyarországon is a görögöt együtt használják a magyarral. Azt hiszem, ez a legjobb.

Hogy látja az Újjörög Tanszék jövőjét az ELTÉ-n?

Nem vagyok munkakapcsolatban az ELTÉ-vel. Amennyire értem a dolgokat, ha csak az újjörögre gondolunk, nem vagyok optimista. Bármennyire furcsa és fájdalmas, amennyire tudom, mindenki, hallgatók és oktatók, akiknek csak az újjörög alapozott ambícióik voltak, így vagy úgy nehéz helyzetbe kerültek. Ugyanakkor az újjörög stúdiumok megalapozása mindig is céljuk volt a filológusoknak Magyarországon. Ezek azonban mindig klasszikus-filológusok voltak, akik egy része számára legalábbis, az újjörög, mint logikus folytatás, fontos volt. Ez volt az én esetem is. Elemezve a nyelvész G.N. Hatzidakisz három magyar kitérítését a 20. sz. első felében, részletesen kitértem erre a kérdésre egy monográfiában, amely 2009-ben jelent meg. Most van sajtó alatt egy javított, bővített második kiadás. A magyarországi újjörög stúdiumok atyja, Tély Iván, szenvedélyes neogrecista, szintén klasszikus-filológus volt, tehát latinos is, valamint görög filológus (az eredeti értelemben), ezenkívül teológus, jogász, történész, újságíró, szépíró és (dilettáns) nyelvész. Vérbő figura. Az ideálja az ó- és újjörög együttes művelése volt azonos kritériumok szerint, másodsor pedig a görög és a latin szintén együttes művelése. Tisztán neogrecistának talán csak az évekkel ezelőtt elhunyt Füves Ödönt lehet tekinteni, de ő nem volt tagja az ELTÉ-nek. Ha jól emlékszem, a Műegyetem Idegen Nyelvi Lektorátusán az orosz nyelv tanára volt. Mindenki, akit ismerek, klasszicista volt, először klasszika-filológiát tanultak és utána specializálódtak, és ez a helyes. Néhai Szabó Kálmán szintén klasszikus-filológus volt, úgy tért át az újjörög. Mohay András képzett klasszikus-filológus, bizantinológus, valamint történeti nyelvész, és így vett irányt a neogrecisztika felé. Idősebbek, fiatalabbak hasonlítanak ebből a szempontból. Szerintem a helyes az, hogy legyen *egységes* Görög Tanszék, de legalább két irányval, ó- és újjöröggel. Ez így volt, amikor én voltam hallgató: a két irányt «szakágazatnak» hívták, és a Görög Tanszék mint az Ógörög és az Újjörög Szakágazat egysége létezett. Ennél jobbat én nem tudok ajánlani. Természetesen, ideális esetben, a bizantinológiát, a műkénológiát és a nyelvészetet is ide kellene venni, ahogy ez valóban megtörtént, ha nem is rendszeresen. Erre példa Pecz Vilmos (1854-1923) esete, akit különösen megfogott az újjörög. Hatzidakisz tanítványának tartotta magát és követte a katharevusza használatában. Nyelvészeti tanulmányokat is folytatott. Ő is klasszika-filológiát végzett és erről az alapról lépett tovább. Magyarországon a bizantinológia megteremtőjének tekintik. A Kolozsvári Egyetemen (ma Romániában Cluj-Napoca) mind ó- mind újjörögöt tanított. Az anyagiak ahhoz, hogy valaki Pecz Vilmost kövesse, ha másképpen is, világos, hogy tetemesek. Nem merek ilyen tanácsot adni, nehogy „maximalizmussal” vádoljanak, ahogy őt is megvádolták egyébként.

Magyarország, bár száz évvel ezelőtt középhatalomból területileg és politikailag kis ország lett, nagyon komoly és jó alapokat hozott létre a klasszikus művelődéshez. Az emlékeim abból az időből, amikor hallgató voltam, jók, annak ellenére, hogy annak idején panaszkodtunk, mennyire el vagyunk maradva a nyugati, és főleg a német tudomány mögött. A görögországi állapotokat látva azt tudom mondani, hogy a magyarországi felsőfokú képzés és kutatás általában nagyságrendekkel jobb. A klasszika-filológiai hagyományt, és

külön a latin és az egységes görög filológia hagyományát folytatni kell. Itt megkérdezheti valaki, miért beszélek annyit elsősorban grecista létemre a latinról, amikor ráadásul egy az újjörögre vonatkozó kérdésre válaszolok. Elsősorban az ország hagyományairól van szó: Magyarországon 800 éven keresztül a latin hivatalos nyelv volt, az egyház, az államirányítás nyelve. Bármit csinál is valaki, gyakorlati okokból nem lehet megkerülni. Az én esetem példaértékű: négy félév után az angol szakon, át akartam iratkozni a görögre. Kiderült, hogy ez nem volt lehetséges. Vagy először fel kellett venni a latint vagy mind a kettőt egyszerre. Ellenkező esetben kérvényt kellett írni, és megindokolni, miért akart valaki csak görög szakon tanulni. A rendelkezéssel teljes mértékben egyetértettem. Amúgy is tanultam latint saját kezdeményezésben. Így kaptam klasszika-filológiai diplomát.

Ahogy mondták, az eredetileg „civilizálatlan” magyar nyelvet fel kellett javítani. A latin ahhoz hasonló szerepet játszott mint a nyugati világban. A nyelv feljavítása jó eredménnyel megvalósult. Hogy a kérdésre térjek: miért fontos ez a tulajdonképpeni újjöröghöz? Régebben magam is végeztem némi levéltári kutatást a magyarországi görög diaszpórával kapcsolatban. Ez volt Füves Ödön tulajdonképpeni területe, és részben az ő tanáré, az ismert Horváth Endréé. Az eredményen magam is meglepődtem: a latin szükséges. Egy elhúnyt görög végrendelete előfordulhat, hogy latin nyelven van írva! Nem vagyok azonban történész a fenti értelemben. Az ilyesmi igazság szerint a görögök feladata lenne. Az ilyen munkához azonban nyelvismeret szükséges: tudni kell a magyart, a németet, a görögöt, a latint, egy-két szláv nyelvet, lehetőség szerint a románt, ezenfelül Közép-Európa, az Osztrák-Magyar Monarchia és a Balkán történelmét ... Nem jelentkezett még a megfelelő kutató, miközben az anyag veszik, ahogy erre már Horváth Endre is panaszkodott. A leendő kutatóknak mindezt tudniuk kell.

A görögök adottnak veszik azt, ami a mai, és így közelítik meg a régebbit. Nyilvánvaló, hiszen a görög az anyanyelvük, mégha a nyelvi rendszer az új- és ógörög között különbözik is. A világ többi része számára mindkét nyelvi rendszer olyan, amelyet idegen nyelvként kell megtanulni. Számukra az ókori gondolkodás a fontosabb, és azt közvetlenül az ógörögön keresztül közelítik meg. Ez a tény kölcsönösen ismert kell, hogy legyen mindenki előtt.

A nézetem az, hogy a régi struktúrákat kell felépíteni új alapokon. Szükségesek a klasszikus tanulmányok mint nélkülözhetetlen alap, az újjörög természetesen, sok irányú görög stúdiumok, és ami még szükséges, együttműködve más tudományzakkal. Ami az újjörög kutatást illeti, bel- és külföldi egyetemekkel való együttműködés szükséges, elsősorban Béccsel. A központ pedig az ELTE kell legyen. Greciszika nem elszigetelten, hanem történetileg, nyelviileg, nyelvészetiileg körülövezve. A görög hosszú diakron tengely, amely amükénétől máig íveli át a történelmet, sok mindennel találkozik, tanít a szó minden értelmében, sok mindent kínál, nem szabad elveszíteni. Csak sokoldalúan lehet és kell a vertikum mentén haladni.

Köszönöm a beszélgetést.

Az «Ellinizmosz» ('Görögség') folyóirat olvasói és a magyarországi görög közösség nevében minden jót kívánunk Önnek

Andreasz Ikonomou